BIBLIOTECA ISTROS

2

Panait Istrati

PAGINI DE CORESPONDENȚĂ

Ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de Zamfir Bălan
Traducere din limba franceză și bibliografie de Carmen Țurcan
Traducere din limba germană de Heinrich Stiehler

MUZEUL BRĂILEI
EDITURA PORTO-FRANCO
GALAȚI, 1993

Coperta: CRISTIAN POPA
Ilustrația copertei: *Brăila*, gravură de Alois von Saar, 1826

I.S.B.N. 973-557-296-6

PREFAȚĂ

Corespondența unui scriitor părăsește sfera intimității și devine document de istorie literară — alături de memorii, confesiuni sau pagini de jurnal — odată cu trecerea sa în neființă.

Rămâne variabilă, de la autor la autor, măsura în care scrisorile (primite sau expediate) pot influența opiniile critice ulterioare publicării lor. În cazul lui Panait Istrati, ne aflăm în fața unei situații aparte, datorate întrepătrunderii specifice dintre elementul autobiografic și cel aparținând ficțiunii. Nu o dată, ceea ce părea imaginat s-a dovedit a fi fost real, tot așa cum evenimentul trăit putea fi pus pe seama închipuirii.

Privită din perspectiva operelor autobiografice, corespondența lui Panait Istrati este nu numai un instrument al istoriei literare, ci și unul al interpretării critice. Dacă nu din alte motive, doar pentru acela că face posibilă sesizarea zonei de literaritate care învăluie faptul real, reprodus cu gândul de a oferi o copie fidelă, așa cum intenționa Panait Istrati în prefața la Viața lui Adrian Zograf*i: "Năzuiesc să înfățișez contemporanilor mei o vastă frescă realistă, prea puțin ilustrată cu acel soi de «documentație» care e la îndemâna oricui și nu dovedește nimic, ci, bizuindu-se mai mult pe elementul autobiografic, pe faptul trăit, cunoscut de toți și care nu poate fi contestat nici autorului, deci nici eroului său".* (Viața lui Adrian Zograf*i, București, 1983, p. 13, ediție îngrijită de Alexandru Talex).*

"Faptul trăit" este, prin raportare la actul creației, un eveniment trecut, filtrat deci prin individualitatea scriitorului. Transformat în operă literară, el se supune unui flux al memoriei, care estompează sau pune în evidență secvențe ale unei realități, în funcție de afinitățile celui care-l consemnează.

Se alătură acestora dorința de credibilitate și, mai ales, convingerea să se rostește un adevăr.

Comparativ cu opera literară autobiografică, pagina scrisorii este contemporană evenimentului. Singură, secvența de real conținută aici este fidelă și necenzurată de trecerea timpului, sau de alți factori perturbatori. În plus, este lipsită de intenții literare. Din acest punct de vedere putem vorbi despre o posibilă comparație (în cazul lui Istrati, necesară) care să sublinieze literaritatea textului autobiografic.

După cum se poate observa din sumar, scrisorile publicate în acest volum acoperă două perioade esențiale din biografia lui Panait Istrati: aceea a afirmării sale ca scriitor și ultimii ani de viață, când sănătatea, starea sufletească și materială, prieteniile sunt, toate, în declin. În paginile următoare, le vom avea în mod deosebit în vedere, pentru a contura cadrul în care s-a desfășurat schimbul epistolar.

Primele rânduri de corespondență, incluse în această ediție, coincid cu prima călătorie în Franța — 1913. Până atunci, pașii celui care avea să devină "scriitor român de expresie franceză" străbătuseră întreaga lume a Mediteranei. Franța rămăsese visul neîmplinit:"... odinioară, între atâtea alte dorințe, am hrănit-o și pe aceea de atinge pământurile Franței". O primă încercare eșuase în 1907. După douăzeci de ani, când visul devenise realitate, frumusețea se amesteca dureros cu multe deziluzii. Scriind Direttissimo, *Panait Istrati constata: "...numai în iluzie se află frumosul". Impresiile datorate celor câteva luni de ședere în Paris erau, în 1913, copleșitoare: "Am zăbovit trei luni ca să cunosc Parisul istoric și artistic. L-am părăsit, îmbătat de fericire și aproape cerșetor". Mai târziu, când a dat curs promisiunii ce și-o făcuse la sfârșitul primei călătorii, mirajul se risipise.*

S-a împământenit ideea că activitatea de scriitor a lui Panait Istrati a început cu Chira Chiralina. *Este un neadevăr explicabil prin ecoul extraordinar de care s-a bucurat acest prim roman, încă de la apariția sa, în paginile revistei* Europe, *în 1923, însoțit de prezentarea lui Romain Rolland.*

În august 1923, Panait Istrati era deja semnatarul multor articole de presă și al câtorva creații literare. În publicistică debutase cu articolul Regina-Hotel, *în nr. 38, din 1906, al* României Muncitoare, *iar prima încercare literară văzuse lumina tiparului în paginile aceluiași ziar, în 1910. Este vorba despre schița* Mântuitorul (Amintire de un Crăciun), *semnată Istrian. De altfel, 1910 și 1911 au fost anii unei colaborări regulate la* România Muncitoare și Dimineața. *(Un studiu amănunțit al activității publicistice a făcut Mircea Iorgulescu în cartea* Spre alt Istrati, *București, Minerva, 1986).*

Debutul în limba franceză s-a produs în 1919, cu articolul Tolstoïsme ou Bolchevisme, *publicat în ziarul genevez* La Feuille, *în 24 iunie, de urmat* Lettres ouverte d'un ouvrier à Henri Barbusse *(16 septembrie) și de* Daignerez-vous *(11 octombrie). Doi ani mai târziu,* l'Humanité Dimanche *îi insera în paginile sale povestirea* Nicolai Tziganou. *Dar, între aceste date, viața lui Istrati întâmpinase lovituri dure.*

Pe timpul internării în sanatoriul Sylvana-sur-Lausanne (sfârșitul lui 1918, începutul lui 1919), descoperise — la îndemnul lui Josué Jéhouda, aflat la același sanatoriu — opera lui Romain Rolland. Debusolarea și deznădejdea, alungate pentru o vreme, au revenit însă, când o scrisoare, trimisă autorului lui Jean Christophe *i-a fost returnată cu mențiunea "plecat fără adresă". În aprilie, același an, Istrati a primit vestea morții mamei sale, Joița Istrati, și a unuia dintre cei mai buni prieteni ai săi, pictorul sobar Samoilă Petrov: "Am aflat că fiul meu mult iubit, bunul tău prieten, Samoilă, a murit într-un spital din Odesa. Dar fii tare, că biata ta mamă a murit zilele*

astea, după cum vei fi aflat și, dacă te întorci la Brăila, să tragi la mine, că te primesc ca pe fiul meu"! Tot din Brăila, profesorul Apostolache Dinu îi telegrafia: "Mama ta stă lângă a mea, a lui Sandu Aldea și alte mame ale celor cunoscuți și necunoscuți tie, sub pământ. Stă deci mai bine ca altele, cu și tu".

Rememorând zilele de atunci, Panait Istrati avea să scrie: "Se prăbușea singurul reazem ce mă mai ținea în picioare... Murise până la urmă singură, pe un biet pat, după trei ani și jumătate de despărțire, trei veacuri de suferința nemaipomenită, fără să mă poată îmbrățișa pentru ultima oară, fără să-mi dea scumpa-i binecuvântare. Faliment înspăimântător al unei întregi vieți de sacrificii, risipită în bezna durerii universale. Și asta tocmai când furtuna trecuse și mă pregăteam să mă întorc definitiv în țară, să-i cad în brațe".

În primăvara anului 1920 se afla la Paris, apoi în căutare de lucru pe Coasta de Azur și, spre sfârșitul anului, se stabilise la Nisa. Lipsa mijloacelor materiale, mari decepții în prietenie, un acut sentiment al singurătății ("Singur! Atât de singur, după o viață de dragoste eroică, de lupte supraomenești și de mari prietenii!") l-au determinat să-și înceapă confesiunea Ultime cuvinte *astfel: "Astăzi începe anul 1921, dar pentru alții. Pentru mine este începutul sfârșitului". Două zile mai târziu, în parcul Albert I din Nisa, era descoperit corpul "supusului român, Gherasim Istrati, în vârstă de 36 de ani, de meserie zugrav", care "a încercat să se omoare, tăindu-și beregata cu un brici".*

Imaginea lumii, așa cum îi apărea, în preajma tentativei de sinucidere, celui care își făcuse din prietenie o temelie a vieții, era marcată de accente al disperării: "Un ocean dezlănțuit, de egoism și banalitate, cu câteva faruri pierdute în insule minuscule și împotriva cărora se înverșunează valurile de prostie și beznele inconștienței, stingherite de lumină, iată ce-mi pare a fi lumea!" (Cum am devenit scriitor, *București, 1985, Minerva. Reconstituire pe bază de texte autobiografice, alese, traduse și adnotate de Alexandru Talex).*

Incidentul de la Nisa a făcut ca scrisoarea redactată în 1919, să ajungă în mâinile lui Romain Rolland, prin intermediul lui Fernand Desprès, redactor al ziarului L'Humanité.

"...văd licărind în scrisoarea dumneavoastră, cu străfulgerări, focul divin al Sufletului. (...) Nu vă mai lăsați pradă disperării. Nu trebuie să părăsiți viața înainte să epuizați toate încercările de a realiza în opere, care să vă supraviețuiască, visurile, viețile dispărute și chiar pasiunile a căror gazdă ați fost." (Cahiers Panait Istrati, *numéro spécial, nr. 2-3-4, 1987, p. 46-47, trad. Carmen Țurcan). Acesta era răspunsul lui Romain Rolland, la 15 martie 1921, data debutului corespondenței dintre cei doi. Îndemnurile s-au repetat și în scrisorile următoare, iar în aceea din 18 ianuarie 1922, tonul imperativ nu mai lăsa loc nici unui comentariu: "Nu aștept de la dumneavoastră scrisori înflăcărate, aștept opere. Suntem făcuți pentru a crea. Realizați opera, mai durabilă decât dumneavoastră, mai importantă decât dumneavoastră, al cărei înveliș sunteți. Restul, cum spune Shakespeare (care a dat exemplul), restul este tăcere..."* (Cahiers, *ed. cit., p. 90).

Rezultatul s-a concretizat în septembrie, același an, când Panait Istrati i-a trimis mentorului său un manuscris de 406 pagini, ce cuprindea povestirile: Sotir, Kir Nicola, Mihail *și prima parte din* Moș Anghel. *Scrise în patru luni și jumătate, fără nici o documentație, depășind obstacolele exprimării într-o limbă "imperfect stăpânită", povestirile au fost însoțite de o scrisoare, în care Panait Istrati preciza: "Nu este un roman, și nu se va putea descoperi nici o urmă de intrigă: este povestirea unei vieți și încă a câtorva, aproape așa cum au fost ele."*

Dialogul epistolar Panait Istrati — Romain Rolland din această perioadă, se concentrează adesea în jurul greșelilor de limbă franceză, asupra inegalităților în realizarea artistică, fără să ocolească însă problematica — fundamentală pentru Panait Istrati — moralității artei, a rostului creatorului în raport cu destinul omenirii. Dar, pentru ca opiniile despre menirea artei și a creatorului ei, să capete forță, trebuie realizată opera. Iar aceasta presupune sacrificii: "Mă simt fericit că am fost unul **dintre primii care au** *asistat la nașterea unei mari opere. Acum, Istrati, trebuie să stăpâniți această inimă tumultuoasă, să struniți această forță explozivă, să obligați aceste puteri pasionate să se adune în opera de artă, să le subjugați și să le faceți să vă are, cât vezi cu ochii, câmpul, atent la brazda ce se întinde, până veți cădea, golit de viață, dar fericit de a o fi răspândit." (*Cahiers, *ed. cit., p. 107). (În legătură cu faptul de a fi fost printre primii care au asistat la nașterea unei mari opere, trebuie precizat că, înainte de prefața lui Romain Rolland la* Chira Chiralina — Un Gorki balcanic — *, "stofa lui Gorki" o remarcase Fernand Desprès, care îi vorbise lui Rolland despre "o forță de gândire și revoltă asemănătoare cu a lui Gorki.")*

Înainte ca revista Europe *să publice* Chira Chiralina, *Panait Istrati o cunoscuse pe Anna Munsch, o croitoreasă alsaciană, de care s-a îndrăgostit fulgerător și pe care a considerat-o cea mai puternică pasiune din viața lui. "simbolul sincerității, într-o lume de convenționalisme". Dragostea ce i-a unit n-a putut depăși însă deosebirile dintre cei doi: "Un câine, o ghitară și pădurea—asta-i toată viața ei. Și eu care iubesc oamenii, ce voi deveni?" Anna Munsch s-a dovedit o inadaptabilă la modul de viață oferit de Panait Istrati: "Tu nu poți trăi fără prietenii tăi, iar eu detest pe toată lumea".*

*Chira Chiralina a apărut într-un moment de mari dificultăți materiale și după câteva neînțelegeri cu Anna Munsch: "Fotografia mergea prost. Nu mai aveam bani cu ce cumpăra furnituri, nici cu ce pleca (Se aflau la Saint-Malo, n. ed.). Nevasta plângea. Dintr-o lucrătoare croitoreasă, cu viață regulată și demnă, o transformasem într-o zlătăriță de șapte hotare, cu hainele pătate de acizi, cu părul vâlvoi în vânt, cu brațele rănite de soare (...) În seara celei mai frumoase zile din viața mea, câinii adăpostiți la «Grand Hotel» din Saint Malo erau mai bine și hrăniți decât cele două ființe omenești care trudiseră toată ziua pe plajele de unde se întorceau deznădăjduiți, cu pielea jupuită, arsă de un soare nemilos" (*Cum am devenit scriitor, *ed. cit., p. 316).*

În volum, Chira Chiralina *s-a tipărit în anul imediat următor, 1924, an deosebit de fructuos pentru creația lui Panait Istrati: a scris atunci* Cosma, Codin *a apărut în* Revue Européene, *a început colaborarea la* Adevărul literar și artistic, *condus de Iacob Rosenthal. Într-un alt plan, 1924, a însemnat căsătoria cu Anna Munsch și mari*

*prietenii legate cu Ernst Bendz, Jean-Richard Bloch, Léon Bazalgette, Frédéric Lefèvre, Jacques Robertfrance și Frans Maserrel. Și tot în 1924, și-au făcut apariția primele atacuri la adresa operei istratiene. Două dintre ele pe cât de dure, pe atât de nejustificate, au aparținut lui Nicolae Iorga (*Haiduci în franțuzește, *în* Ramuri, *25 iulie și 15 octombrie 1924) și lui Al Cazaban* (Un Gorki căruia îi zice Istrati, *în* Viitorul, *18 iunie 1924).*

În răspunsul dat lui Al. Cazaban, Istrati își definește ironic postura în care îl plasase presa vremii, ca urmare a unei erori — judecarea artei prin prisma politicului: "Extrema dreaptă vrea cu orice preț să-mi puie un «cuțit între dinți». Cei din extrema stângă mi-ar atârna cu drag o tinichea de coadă. Care artist, doritor de a-și deschide un viitor, ar putea alege un loc mai expus atacurilor decât mine?" (Revenirea în actualitate a numelui lui Panait Istrati împrospătase memoria celor atinși de tonul caustic al articolelor din presa anilor 1910-1911. Pe de altă parte, apăruseră îndoieli cu privire la fidelitatea fostului agitator al mișcărilor muncitorești).

Cu răspunsul adresat lui Nicolae Iorga, ne aflăm în laboratorul de creație al scriitorului: "Nu există nimic de autobiografie în scrisele mele. Alături de personagiile și acțiunile cele mai pur fictive cu Stavru, Chira, *(...),* Dragomir, Cosma *și alții, se desfășoară poveștile* veridice prin numele lor și pe jumătate plăsmuire în acțiune, *ca:* Moș Anghel, *fratele mamei;* Codin, *băsbuzuc cu inimă de aur, ce s-a chemat Călin și a murit opărit cu untdelemn;* Kir Nicola, *stăpânul meu, amic plăcintar;* Mihail Kazanski *și* Samoilă Petrov, *carne și oase pururea sfinte!"*

*Odată cu primele semne ale succesului, în conștiința scriitorului și-au făcut loc temeri privitoare la înțelegerea corectă a motivației artei sale. Posibila bănuială că ar intenționa să-și schimbe statutul social, precum și ideea îmbogățirii prin artă i-au provocat lui Panait Istrati o autentică aversiune, exprimată frecvent în articole polemice, confesiuni, pagini de corespondență, conferințe. De altfel, temerea, a fost prezentă încă de la redactarea primelor texte. Istrati a început să scrie cu conștiința că opera sa ar putea oferi semenilor "ceva mai bun, mai omenesc": "Credeți că sunt grăbit să public? Scriu pentru că simt nevoia să scriu și mi-ar place să fiu publicat, dar credeți că dacă aș ajunge să strălucesc în literatură ca un Voltaire, aceasta mi-ar face mai multă plăcere decât să primesc o scrisoare pe an de la dumneavoastră? De ce? Pentru a câștiga bani? Nu cer să fiu plătit pentru că gândesc și simt: iar pentru a mă hrăni încă mai am două brațe. Pentru glorie? Este oare o glorie să fii recunoscut ca o valoare cu câteva zile înainte de a muri? Este o glorie să fii iubit, când nimeni nu mai iubește? Pentru a-ți proclama credința? Cui?" (*Cahiers, *ed. cit., p. 96)*

Dominat de ideea că arta nu este un scop în sine, ci servește unui ideal, Istrati s-a văzut confruntat în anii următori cu multe deziluzii. Mai ales prietenii n-au fost la înălțimea sentimentelor cu care îi întâmpinase Istrati. "Singurul lucru care m-a întristat — îi scria soției sale la începutul anului 1926 — a fost că dintre toți prietenii de litere, cărora le-am trimis o carte de vizită, anunțându-i de boala mea, nici unul, în afară de Arcos și de marele meu prieten Bernard, nici unul nu m-a întrebat dacă am mijloacele necesare pentru a mă îngriji în Elveția. Ce trist! Și cât aș vrea să petrec o

oră cu tine și să-ți arăt scrisorile lor și să-i vezi cum îmi urează "sănătate", "însănătoșire grabnică" și cum îmi spun că sunt responsabil de viața mea în fața lor, că mai am încă multe lucruri frumoase de scris și.. "la revedere, bătrâne prieten", "pe curând, dragă prietene!".

Un an mai înainte fusese în România ("m-am dus să văd mormântul mamei și să strâng mâna lui moș Dumitru"), după o absență de zece ani, dar atacurile din presă, acuzațiile de aderare la comunism și de defăimare a țării, avertismentele lansate de Siguranța statului îl obligaseră să se întoarcă în Franța.

O nouă cunoștință — Marie-Louise Baud-Bovy — făcută în primăvara anului 1926, la Geneva, determinase, în ciuda intențiilor lui Istrati, ruptura definitivă cu Anna Munsch. Corespondența dintre ei a continuat însă, chiar și după pronunțarea divorțului (ianuarie, 1931), dată la care era încheiat și capitolul Bilili.

Între masa de scris, prietenii mai mult sau mai puțin durabile, aderări și renunțări, între satisfacții și dezamăgiri, viața lui Panait Istrati s-a zbătut în vâltoarea unei căutări continue. În ajunul plecării în Rusia sovietică, starea lui sufletească se afla într-un serios declin. Stă mărturie pentru aceasta o pagină dintr-o scrisoare adresată lui Romain Rolland, în mai 1927: "Sunt un om mort, sfârșit. Mă vor avea, în sfârșit, cei care nu-mi pot ierta faptul că am scris mai mult de o carte bună! Ceea ce n-a putut face succesul moral și material, a înfăptuit propriul meu destin: sfâșiat între două femei cinstite, zdrobit de responsabilități mereu prea grele pentru vagabondul care am fost și care am rămas, ucis de atâta suferință ce mă lovește din toate părțile, iată sufletu-mi care se eliberează și mă golește de ceea ce este mai bun în mine!

Așa îmi este scris: să încep totul și să nu termin nimic!.

Cu toate acestea, promisesem sorții să fiu un scriitor onest, nu scriitor de "meserie". Am o mică desagă de golit, după care, mă voi retrage, voi dispărea.

Dar iată-mă distrus la jumătatea drumului! Totul îmi păru zadarnic, totul îmi păru inutil: dragostea, prietenia, arta, viața. Ah, lupta asta! Un groaznic «la ce bun» îmi plutește neîncetat pe buze. Nu am decât o dorință: să merg la Brăila, să-mi culc obrazul pe mormântul mamei mele și să-l ascult pe unchiul Dimi vorbindu-mi. Imposibil! Îmi este interzisă intrarea în țară. Iar unchiul Dimi este complet surd.

Și nu-mi mai este permis să hoinăresc (...). Am ars la propria-mi flacără." (Cahiers, *cd. cit., p. 232*).

Pe fondul acestor trăiri, a primit, câteva luni mai târziu, invitația de a participa la cea dea X-a aniversare a revoluției sovietice. Perspectiva de a se întâlni cu o realitate care să răspundă idealurilor sale de umanitate, ca și aceea a unei noi călătorii au determinat un răspuns promt și entuziast. O urmă de îndoială și-a făcut însă simțită prezența, într-o discuție cu Cristian Rakovski, înainte ca Istrati să se arunce, copleșit de propriile-i vise, în brațele unei lumi, din convulsile căreia trebuia să aleagă între promisiuni și fapte, între sloganuri și realitatea crudă: "Fi-voi oare dezamăgit de Rusia?", l-a întrebat pe Rakovski, ambasadorul pe care guvernarea sovietică tocmai îl retrăgea din misiune. "Depinde..., i s-a răspuns. Dacă vei privi la suprafață, da. Dacă vei ști să vezi, vei înțelege." Întrebarea următoare, cu care

Istrati, s-a adresat prietenului său, era învăluită în ambiguitate: "Crezi că știu să văd?" "A ști să vezi" se referea, pe de o parte, la capacitatea de a distinge între aparență și esență, între necesar și accidental; pe de altă parte, la cine sunt cei cărora li se atribuie una sau alta dintre alternative, și mai ales, dacă idealul în seama căruia sunt puse acțiunile este adevărat sau fals, dacă este o credință sau o mijlocire. Și toate acestea trecute prin filtrul modului tipic istratian de a fi și de a înțelege viața. A ști să vezi însemna totodată puterea de a înfrânge subiectivismul și pornirile sentimentale, de a pune, în cele din urmă, propriul adevăr față în față cu adevărul celorlalți.

O primă etapă a călătoriei s-a încheiat sub semnul unor mari satisfacții. Panait Istrati a intenționat o serie de conferințe, împreună cu Nikos Kazantzakis, în Grecia și Egipt, pentru a face cunoscută imaginea "Uniunii popoarelor libere". Rusia sovietică părea a întruchipa "omenirea de mâine". Proiectul a fost realizat doar în parte, Istrati fiind expulzat din Grecia sub acuzația că face propagandă comunistă și instigă la mișcări de stradă. Întors în Rusia, și-a continuat călătoria (însoțit de Bilili, Nikos Kazantzakis și Eleni Samios) și ceea ce, la început, părea întâmplător, accidental, necesar pentru construirea noii orânduiri, s-a transformat în fapt la ordinea zilei.

Noua călătorie a fost prefațată de câteva gânduri consemnate în paginile primului articol scris de Kazantzakis și semnat și de Istrati: "Cu ce adevăruri ne vom alege de pe urma pelerinajului nostru? Nu știm. Ne ducem ca să descoperim propriul nostru adevăr, dezinteresați, imparțiali, până la cruzime. Dacă am fi fost comuniști, sarcina noastră ar fi fost ușoară, iar concluziile le-am cunoaște dinainte" (Nikos Kazantzakis, O viață în scrisori, *București, 1983, p. 491. Antologie, cuvânt înainte, traducere și note de Polixenia Karambi). Intenția de imparțialitate a fost anunțată și într-o scrisoare către A.M. de Jong, căruia Istrati îi comunica, la 6 iulie 1928, că va semna împreună cu Kazantzakis o serie de articole: "...ele nu vor conține deloc cifre și nu vor fi scrise pe un ton polemic. Scopul nostru este de a descoperi aspectele noi, din viața unor popoare puțin cunoscute, azi sovietizate, și de a prezenta această viață în cadrul ei pitoresc" (*Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini, *ed. cit., p.32).*

Același A.M. de Jong a putut citi, însă, într-o scrisoare expediată de la Moscova, în 6 februarie 1929: "... dacă e posibil, oprește orice publicare.

Am nevoie să mai aștept și să mă gândesc bine înainte de a publica indiferent ce despre Rusia, deoarece problemele ce se pun cugetului meu sunt destul de complexe și în continuă mișcare." Atitudinea a părut unora dictată de despărțirea de Nikos Kazantzakis, "fără să-și strângă mâinile", petrecută la Moscova, la începutul lui 1929 (vezi Nikos Kazantzakis, Op. cit.*).*

Un prim semn că așteptările i-au fost înșelate, apăruse încă din august 1928, când îi scria lui Romain Rolland: "... aici, ca și în altă parte, rar întâlnești omul dezinteresat. Pentru a afla aceasta, am venit aici. Restul nu mă interesează deloc". Altele nu au întârziat să apară și sunt consemnate in paginile Spovedaniei pentru învinși. *Afacerea Rusakov a făcut ca multe evenimente să se precipite. Când a izbucnit, aceasta n-a fost decât picătura care a făcut să se reverse paharul. Să mai notăm că,*

doar cu puțin timp înainte, două scrisori (4 decembrie și 19 decembrie 1928), adresate lui Guerson (secretar al G.P.U.), făcuseră cunoscute, sub semnătura lui Panait Istrati, "rele periculoase, al căror nume trebuie spus răspicat". Istrati ceruse cu acest prilej consimțământul de a-și scrie impresiile, fără să ascundă ceva din ceea ce văzuse: "Dacă nu, voi tăcea în public și în intimitate. Aici, ca și în străinătate." (Spovedanie pentru învinși, *Cluj-Napoca, 1991, p. 138. Cuvânt înainte și traducere de Alexandru Talex).*

Copiile acestor două scrisori au fost timise lui Romain Rolland, la 28 mai 1929, împreună cu o notă: "Când mi-am luat acest angajament îmi închipuiam, în naivitate mea, că oamenii puterii sunt de bună credință, dar că ignoră putreziciunea peste care guvernează și credeam că ar fi de ajuns ca o voce puternică și prietenă să le semnaleze răul, ca ei să-și vină în fire.

Groaznica afacere Rusakov mi-a dovedit că puterea este conștientă de răul ce macină Revoluția, dar ea nu suportă nici o critică. Aceasta mă eliberează de angajamentul meu, pentru că nu putem aștepta nimic de la această putere: nu vom face nimic dacă o tratăm cu blândețe; trebuie să lovim!" (Cahiers, *ed. cit., p. 316). După cum preciza în aceeași scrisoare, Istrati, nu pregătise încă nimic pentru tipar: "Pentru moment nu voi scrie decât* Afacerea Rusakov. *Dumneavoastră lămuriți-mă asupra drepturilor pe care le am, în virtutea prieteniei, adică în ce măsură vreți să mă ajutați. Apoi, voi vedea."*

Cine este Rusakov și în ce a constat afacerea în care a fost implicat? Însuși Istrati i-a prezentat cu amănunte biografia în primele pagini ale capitolului omonim, din Spovedanie pentru învinși*). Alexandr Ivanovici Rusakov — socrul scriitorului Victor Serge — "nu e altul decât bravul evreu Ioselevici, muncitor boiangiu din Rostov". În timpul revoluției din 1905, s-a refugiat până în 1915, când "guvernul francez îl socoate indezirabil, îl închide într-un lagăr de internare, și îl schimbă, în tovărășia altor câțiva deținuți, cu ofițeri francezi luați de bolșevici ca ostateci".*

---

*) Prezentarea făcută lui Rusakov, din care am extras aceste cîteva rînduri, lipsește din ediția îngrijită de Alexandru Talex, în 1991, și a cărei traducere o semnează. Mai exact, lipsesc primele șase pagini din textul original al *Afacerii Rusakov*, iar altele (referitoarre la reacțiile lui Victor Serge, de exemplu) sunt comprimate în comentarii de cîteva rînduri.

"Această carte — (...) — vede astăzi lumina tiparului pentru prima oară. Ea aste versiunea română a ediției originale apărute în octombrie 1929", precizează Alexandru Talex în *Cuvînt înainte* (p. 9). Dar tot Alexandru Talex este autorul bibliografiei operei istratiene din volumul *Cum am devenit scriitor* (ediția din 1981)), unde se poate citi, la pagina 468: "*Spovedania unui învins*, București (f. a.), editura *Cugetarea*, (trad. P. Ioanid)". Să mai adăugăm că prima reeditate în Franța s-a făcut în 1977, deci nu se poate spune că P. Ioanid ar fi tradus o altă ediție.

Pentru că pe volumul tipărit de *Cugetarea* nu este trecut anul apariției, completăm informația cu un fragment dintr-o scrisoare adresată de Panait Istrati lui Romulus Cioflec: "... să știi, am încheiat un contract bun, cu "Cugetarea", pentru editarea tuturor scrierilor mele. *Vers l'autre flamme* apare la noi prin noiembrie". (Scrisoarea este datată: 8 octombrie 1929).

Când s-a declanșat conflictul, Rusakov locuia la Leningrad și lucra într-o fabrică de confecții. A fost victima unei înscenări, prin care se urmărea evacuarea din apartamentul pe care-l împărțea cu alți chiriași.

În câteva pagini numai, Istrati demonstrează clar cum, într-un context anume, un conflict al unei asociații de locatari devine luptă politică, cum un muncitor anonim este transformat, dintr-o întorsătură de condei, în contrarevoluționar. Toate acestea i-au fost aduse la cunoștință lui Panait Istrati în ajunul plecării la Paris, de către Victor Serge, opozant, partizan al fracțiunii trotkiste și autor al celui de-al doilea volum al trilogiei Vers l'autre flamme *(Soviets 1929).*

Povestea a stârnit un adevărat torent de proteste — puține scăpate cenzurii — ceea ce a făcut ca, în ciuda cererilor de a fi executat, Rusakov să fie achitat la prima înfățișare judecătorească. Ulterior s-a revenit și hotărârea definitivă s-a pronunțat, "calificând pe acuzați drept elemente antisociale" și aplicând pedeapsa "muncii obligatorii". Aceasta în 5 iunie 1929, când avertismentele lui Romain Rolland, sfaturile sale pline de prudență erau deja inutile în fața dorinței lui Panait Istrati de a spune adevărul.

Hotărârea din 30 mai, comunicată lui Romain Rolland, de la Montana ("Nu mai scriu Spre altă flacără. *Toate flăcările sunt la fel ca noi, oamenii: ele nu fac decât să ardă, pe cel mai rău sau pe cel mai bun, fără să le preocupe dreptatea. Ori, eu de dreptate eram însetat") și aceea din august, același an, relevă o schimbare dictată de o nouă dovadă că justiția sovietică era una a intereselor de partid: "Soarta prietenilor mei, cunoscuți și necunoscuți, va fi curând publică și numai așa îi vom salva. Pe ei, mai întâi. Apoi, cred că ideea însăși va putea răsufla puțin. Trei volume: 1) de mine; II) de V. S. (erge); III) de B. Souv. (arine). Provizoriu, toate sub numele meu, 15 oct., 1 nov. 15 nov. Alea jacta est!"*

Ultimele avertismente ale lui Romain Rolland au rămas fără ecou: "Mi-e tare teamă că nu vă cunoașteți prietenii și că expuneți, fără să vreți, loviturilor reacțiunii, o mare cauză. Ea a fost mult și bine slujită (sau exploatată), ca toate marile cauze, în majoritate de canalii — cu toate acestea ea rămâne o mare cauză.

Aș vrea ca în viitor să nu vă mai ocupați niciodată de politică: nu sunteți deloc făcut pentru ea. (Eu, nici atât, dar o știu și trăiesc în afara ei). Sunteți un prieten, un om generos și pasionat, un artist. Nimic mai mult. Nu e puțin! Dar trebuie să ne cunoaștem limitele." (Cahiers, *ed. cit., p. 324)*

Afacerea Rusakov *a apărut în* Nouvelle Revue Française *la 1 octombrie 1929 și apoi, în volumul* Confession pour vaincus *(15 octombrie, același an). După cum prevedea autorul ei, într-o scrisoare către A.M. de Jong ("... va fi o teribilă bubuială în întreaga Europă deoarece aceste volume sunt, precum o spune și titlul,* foc și flăcări "), *efectul n-a întârziat să apară. Deși Panait Istrati se referea, în scrisoarea citată, la cele trei volume care alcătuiesc ciclul* Vers l'autre flamme, Afacerea Rusakov *a constituit preludiul. Atacurile din presă s-au dezlănțuit, transformându-se rapid într-o adevărată campanie de denigrare.*

În toamna aceluiași an, Panait Istrati a întreprins, împreună cu Romulus Cioflec, o anchetă pentru elucidarea evenimentelor din Valea Jiului, iar concluziile acesteia au fost făcute publice în paginile ziarului Lupta. *Urmarea? Iată un fragment dintr-o altă scrisoare adresată lui A.M. de Jong: "N-am nici inima și nici timpul să-ți povestesc ceea ce am trăit în România. Îți voi spune numai că puțini oameni sunt insultați astăzi atât de înfiorător cum am fost eu, în Grecia și în România și cum sunt acum în Franța. În cele două patrii ale mele de origine, sunt un vândut Sovietelor și francmasoneriei. În Franța, pentru comuniști, nu sunt decât un vândut burgheziei și un agent al poliției românești. Asta-i tot ce găsesc să-mi răspundă la* Afacerea Rusakov" (Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini, *ed. cit., p. 52).*

Anul următor, 1930, ar putea fi numit un an al dezastrelor. O călătorie în Egipt eșuase, autoritățile refuzându-i debarcarea pe motiv că s-ar fi aflat în bagajul său o carte (al doilea volum din Vers l'autre flamme*) care-l califica drept bolșevic. Prietenia cu Romain Rolland luase sfârșit la 15 martie. Rieder îl șicana pe baza unui contract prost încheiat, iar presa, dacă nu-l ataca, îi întorcea adesea spatele: "Nu mai sunt decât o zdreanță, moralmente și fizicește, strivit de datorii, incapabil să-mi revin din dezastrul meu și abandonat de toată lumea". Peste toate acestea, lovitura de grație: Bilili l-a părăsit, căsătorindu-se cu un medic vienez. Ultima dintre mărețele sale "marote" se prăbușise: "Azi nu mai cred în nimic — îi scria lui François Franzoni. Nu mai iubesc nimic. Sau, dacă vreți, cred și iubesc la nivelul și în maniera celui mai bun dintre oameni, nicidecum în felul meu, care este unic". Iar către Ernst Bendz, expedia în octombrie, 1931, acest rezumat cu accente tragice: "Așa că eu nu mai cred în nimic și trag să mor. Viața nu mă mai interesează. Am trăit, am cunoscut, am iubit, am gustat totul. Nu mai cred în puterea artei. Este o meserie ca oricare alta și poate cea mai josnică dintre toate, fiindcă înșeală pe omul simplu, cel mai bun dintre oameni.*

Apoi chiar prietenia și femeia superioară au venit să-mi dea lovitura de grație.

Pe chestiunea rusă, m-am despărțit de Romain Rolland.

Pe o chestiune de bani, m-am despărțit de Ionescu. (...)

Acum, mă aflu aici, în locul meu de baștină, singur și trist". (Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini, *ed. cit., p. 187-188).*

Izolarea în care se afla, a făcut să-i încolțească în suflet sămânța disperării: "Nici un loc pentru mine, între insulta nedreaptă și elogiul respingător".

Perioada pe care am prezentat-o, succint, a fost totuși propice unei evaluări a întregii vieți, ceea ce a făcut ca, în planul operei, scrisul lui Panait Istrati să se îndrepte integral către zone autobiografice. Dacă primele astfel de creații se grupau în cicluri secvențiale (ENFANCE d'Adrien Zograffi, ADOLESCENCE d' Adrien Zograffi — *s.n., Z.B.), cele de după 1930 purtau emblema unui bilanț:* VIE d'Adrien Zograffi, *considerate de Istrati "opera capitală" care, dacă ar fi fost dusă la bun sfârșit, ar fi însumat 12-15 volume.*

Toate căutările de până atunci, îndreptate către adevăr, prietenie, frumusețe, dar marcate de deziluzii, s-au întors către sine. Singurul adevăr valabil, spunea în acel

moment Panait Istrati, este acela al propriei existențe. În acest context s-a născut o nouă atitudine, făcută publică în două articole și în prefața la Viața lui Adrian Zograf*i: omul care nu aderă la nimic. Sub acest deziderat și-a început noua serie de scrieri. Povestea lui Adrian Zografi trebuia să fie povestea omului eliberat "prin refuzul oricărei adeziuni". Era acesta un mod de a se declara învins? "Învinși sunt toți oamenii care se află către sfârșitul vieții în dezacord sentimental cu cei mai buni semeni ai lor", afirma Panait Istrati în primele rânduri ale* Spovedaniei pentru învinși. *Și, fiincă există o mie de feluri de a fi în dezacord sentimental cu semenii săi, precizez că este vorba aici de acea penibilă despărțire, care aruncă pe om în afara unei clase, după o întreagă viață de aspirații comune cu această clasă și cu sine însuși, și care rămâne totuși credincios nevoii care l-a împins totdeauna de a lupta pentru dreptate"* (Op. cit., *1991, p. 13). Însă acest dezacord nu înseamnă abandonarea luptei. Este, dimpotrivă, o formă de revoltă. Recunoscându-se învins, Panait Istrati își striga — a câta oară? — revolta. A procedat la fel, răspunzând Magdalenei Paz, care publicase o recenzie tendențioasă la* Casa Thüringer, *în revista* Monde, *condusă de Henri Barbusse: "Nu se poate imagina până la ce punct eu am fost adevăratul revoltat al secolului meu, omul care, copil încă, ghicește instinctiv crima supunerii la mentalitatea tradițională a familiei, a societății, apoi aceleia a idealului turmei"* (Omul care nu aderă la nimic, *în* Caiete critice, Viața Românească, *nr. 3-4, 1985, p. 124, trad. Mircea Iorgulescu).

Refuzul supunerii — aparent în forme anarhice — este în fond, o eliberare a conștiinței care face posibilă "scânteia de sublim". Pentru a străbate drumul până la această purificare spirituală, chiar propria sinceritate trebuie pusă la îndoială. Întrebarea adresată tăios Magdalenei Paz este, în același timp, retorică: "Ce vă faceți să credeți că «adevărul» dumneavoastră este singurul acceptabil și, mai ales, singurul care se potrivește omenirii suferinde?"

Absolutului, spre care își îndrepta Panait Istrati gândul, viața i-a opus, însă, de fiecare dată realități dintre cele mai crude. Singura eliberare: conștiința zbaterii permanente între material și spiritual și puterea de a alege: "omul care are, în gradul cel mai înalt, cultul Frumosului, este condamnat la cea mai tragică singurătate". Destin cu atât mai aspru, cu cât cel supus lui își făcuse din marile prietenii un țel al vieții. "Trăiesc singur, fără prieteni, corespondență amicală. Sunt mai singur decât pe vremea când eram un simplu vagabond.

Minciuna artei!" (Scrisoarea către A.M. de Jong, din 9 octombrie 1932.)

Și totuși: "... în această noapte, arta este singura noastră lumină și poate unica nădejde de desăvârșire universală". Arta, ca formă de înălțare a spiritului, arta ca mod de a fi "în afara lumii, în lume, pentru lume". "Creația m-a salvat de la moarte", constata Panait Istrati, în 1926, confirmând un adevăr exprimat de Romain Rolland. Și tot creația i-a adus nemurirea, fiind unica modalitate de a nu fi trăit singur. Atunci și acum.

ZAMFIR BĂLAN

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

"Brăila e orașul în care am văzut pentru întâia oară lumina zilei. Am iubit-o în copilărie, am urât-o în adolescență, apoi am pierdut-o. M-am dus în lume...

Acum, după ce am făcut înconjurul mai multor vieți, îmi regăsesc Brăila."

Prin numele lui Panait Istrati, Brăila a devenit un oraș al întregii lumi. În al 625-lea an de la prima sa atestare documentară, această carte se dorește a fi un eveniment care să-i marcheze istoria contemporană.

Ediția de față reunește în paginile sale corespondența existentă în fondul CASEI MEMORIALE "PANAIT ISTRATI", din Brăila. Volumul cuprinde două capitole (*Panait Istrati către...* și *Scrisori către Panait Istrati*), însoțite de note și comentarii, de o bibliografie selectivă a corespondenței și de un set de fotografii - document și facsimile.

Dintre scrisorile reproduse aici, cele adresate Annei Munsch (și semnate "Georges") au mai fost publicate de George Cuibuș (în *Ateneu*, martie, 1965 și în *Tribuna*, noiembrie, 1965). Scrisoarea către Jeanne Bindner a fost publicată de Marta Cuibuș (în *Amfiteatru*, nr. 3, 1966). Întrucât textul unora dintre dintre scrisori nu a fost reprodus atunci integral, am făcut precizările necesare în note. Cele patru cărți poștale către Apostolache Dinu au fost publicate de Valeriu Dinu, în *Dunărea*, nr. 6-7, 1990.

Z.B.

PANAIT ISTRATI,

SCRISORI CĂTRE...

Joița Istrate, mama scriitorului.

... APOSTOLACHE DINU

Dorința de a ajunge în Franța, neîmplinită în 1907 (vezi *Direttissimo*), s-a realizat patru ani mai târziu: "La 25 decembrie 1913 — scria Panait Istrati — ajung în sfârșit în acest Paris atât de mult dorit". În aceeași zi i-a expediat lui Apostolache Dinu o carte poștală cu primele impresii din "Cetatea-Lumină".

Apostolache Dinu a fost profesor în Brăila. Din corespondența anilor 1910-1916 — bogată, după afirmațiile lui Valeriu Dinu (*Amintiri cu și despre Panait Istrati*, în *Dunărea*, nr. 6-7, Brăila, 1990, p.2-3) — se mai păstrează doar câteva cărți poștale, restul pierzându-se în timpul primului război mondial. După 1919, Apostolache Dinu s-a recăsătorit, iar corespondența a fost expediată pe adresa doamnei "Z", noua soție. Valeriu Dinu, ultimul dintre cei trei copii ai lui Apostolache Dinu și cel care oferă informații despre acest dialog epistolar, nu a mai avut acces la corespondența de după recăsătorirea tatălui.

În amintirile la care am făcut trimiterea mai sus, Valeriu Dinu consemnează o declarație a lui Panait Istrati: "Eu, care am vânturat o lume, am cunoscut o mulțime de oameni, pe puțini i-am iubit și chiar dacă [illegible] la unii am învățat ceva, i-am uitat totuși, nu voi uita însă niciodată că prin Apostolache am înțeles marea poezie al lui Eminescu, în anii când împreună ne încercam condeiele în ziarul muncitorilor din Brăila".

Publicăm în continuare patru cărți poștale expediate de Panait Istrati lui Apostolache Dinu, intrate în posesia noastră printr-o donație a lui Valeriu Dinu.

Carte poștală
25 decembrie 1913 (ștampila poștei)
Dlui Apostolache Dinu
la școala N= 8 de băieți
Brăila
Roumanie

Paris. — Revelion catolic, Noël. —Lumea se sărută pe stradă și face pipi în comun pe la "locuri publice".
Sărutări. *Panait*

Carte poștală
4 februarie 1914 (ștampila poștei)
Dlui A. Dinu
Școala de băieți N=8
Brăila
Roumanie

Salutări de la fericitul[1] tău amic.
Multă sănătate la ai tăi. *Panait*

Carte poștală
18 februarie 1914 (ștampila poștei)
Dlui A. Dinu
Școala de băieți n=8
Brăila
Roumanie

Strângeri de mână. Tu ce mai faci? Nu mi-ai scris de loc, deși Samoil[2] îmi promite mereu din partea ta acest lucru.
Salutări nevestei. *Panait*

Carte poștală
Dlui Apostolache Dinu
str.Griviței 47
Brăila
Rumanien

Salutări din creerii Alpilor și de la gura tunelului Simplon, 20 de kilometri în munte.

Salutări din țara turismului, a șocoladei, a ceasornicelor, a brânzei și a tuturor vacilor de neam. *Panait*

Brigue, 22/IV/916[3]

NOTE

[1] Cele câteva luni de ședere, i-au prilejuit cunoașterea Parisului "istoric și artistic". Impresiile au fost copleșitoare: "... l-am părăsit (Parisul, n. ed.) îmbătat de fericire și aproape cerșetor, făgăduindu-mi să revin, să învăț limba și să trăiesc acolo, să trăiesc în această țară a gândirii generoase" (*Cum am devenit scriitor*. Reconstituire pe bază de texte autobiografice, alese, traduse și adnotate de Alexandru Talex, București, 1985, p. 216-217).

[2] Samoilă Petrov, pictor-sobar, de la care Panait Istrati a învățat meșteșugul zugrăvitului. Prietenia cu Samoilă Petrov este pusă de însuși Istrati pe aceeași treaptă cu prietenia cu Mihail Mihailovici Kazanski.

[3] În situația intrării inevitabile a României în război, Panait Istrati a lichidat ferma de porci de la Baldovinești și a plecat în Elveția. S-a stabilit la Leysin-Village și a început să învețe limba franceză. Această carte poștală a fost expediată cu o zi înainte de stabilirea la Leysin.

... JEANNE BINDNER

Prefațăm "capitolul" Anna Munsch cu o scrisoare către Jeanne Bindner—prietenă și confidentă a viitoarei soții a lui Panait Istrati—urmată de patru cărți poștale. Scrisoarea conține povestea unei iubiri, ce avea să se încheie tot atât de neașteptat pe cât începuse.

Nice, le 15 avril 1923

Chère amie,

Permettez qu'un inconnu vous appelle par ce nom cher à tout coeur humain! Et si je suis un inconnu pour vous, en échange vous n'êtes pas une inconnue pour moi, ou vous ne l'êtes qu'à moitié, car votre grand qualité d'amie m'a été souvent et en des termes enthousiastes décrite par celle qui est votre plus intime confidente, par notre Anna, la trop aimable créature que le hasard de la vie jeta dans mon chemin pour m'étourdir, pour me rendre heureux, et enfin pour m'écraser, peut-être.

Combien vous devez être etonée par cette folle iruption! Je vous vois ouvrir des yeux tout grands, et vous demander si vous n'avez peut-être pas à faire à un fou!

Non! Je ne suis pas fou. Je suis tout simplement un homme qui est compris et aimé par une femme, et cela fut si rare dans ma vie que, vraiment, j'aurais raison de perdre la tête:

— "Mais, diriez-vous, qu'est-ce que cela pourrait bien me faire à moi"!?

C'est ici que je voulais venir: oui, cela doit vous intéreser précisément parce que vous êtes une amie! Et c'est avec le consentement de votre amie que je me permets de vous écrire. Elle ne peut pas le faire. Elle ne peut pas vous dire, ainsi qu'elle désire ardement, tout ce que son coeur sent ce moment.

Vous avez dû être intriguée de recevoir des cartes mystérieuses de Villefranche, de Cannes, et de St. Sylvestre. Il n'y avait qu'un mot dessus, parce que notre court bonheur ne nous permettait pas de vous parler plus longuement, et ma pauvre Anna, votre sublime amie, est si bien gardée par son triste compagnon qu'elle ne peut se trouver jamais seule pour vous parler, vous raconter notre odyssée,et soulager son coeur plain de bonheur et de malheur.

Je le fais à sa place, et j'espère que cela ne vous sera pas trop désagréable.

Êtes-vous curieuse de connaître notre court roman? Il est éblouissant pour ma vie!

Nous nous sommes regardés face à face, pour la première fois, dans un compartiment de chemin de fer, en partant de Paris et en route pour Nice, le 10 février de cette année, et alors je vis dans les yeux parleurs de votre amie le cris d'une âme qui aspirait à une passion forte, un désir de vie tumultueuse, deux mains tendues désespéremment vers le soleil! Et passant sur tous les préjugés sociaux je lui offris promptement mes deux mains qui cherchaient la même chaleur, et elle les accepte sans tergiverser, sans faire attention au péril. Bien mieux, pour donner libre cours au torrent de sa passion barré par un caillon, elle risqua tout, elle risqua vie et honneur.

Oh, chère amie, que des choses j'aurais à vous dire! Nous avons eus des instants quand notre bonheur dépassa toutes les limites des sentiments humains, bonheur trempé dans la joie et dans la douleur!

Et voici que d'ici huit jours nous devons nous séparer! Avec quel coeur? Il n'y a que nous qui le savons! Ils partent pour la Corse, Marseille et Genève, et nous ne devons plus nous revoir qu'à Paris, le mois de mai, où elle a l'intention de quitter Charles honorablement pour n'être plus qu'à moi, car sa vie avec ce féroce géôlier devient impossible.

Charles sait tout et n'a rien de sûr dans la main, et devant lui nous jouons la plus funèbre des comédies, tout particulièrement moi.Pour mon Anna je fais ce que je n'ai jamais fait de ma vie: je mets en jeu mon plus cher, mon plus inestimable visage d'ami! Et ce visage je le traîne chaque jour dans la boue pour pouvoir tromper Charles et couvrir notre bonheur, Cela m'est parfait si penible que je me demande comment se fait que je ne suis déjà mort de chagrin?

Mais je le fais sans regret. Le jour où les hommes voudraient me juger pour ce gros péché, je leur dirai: —"Aimez comme j'ai aimé Anna et alors on verra l'homme qui sera meilleur que moi"!

Amie! Amie! Je vous quitte pour courir près d'Anna, pour la sentir une minute à mon côté, et pour donner un sens à ma vie! Je vous écrirai plus detaillé quand j'aurai une réponse de vous. Je vous supplie, ne gardez pas le silence, parlez-moi d'elle, de vous, de votre amitié, pour que je ne sois pas trop désolé par son départ.Et faites-en sorte qu'elle puisse avoir une lettre de vous avant leur départ, que je la lui, remettrai en cachette.

Pour vous, toute l'estime et l'amitié d'ami que vous connaitrez bientôt.

Votre devoué
P.Istrati

chez M-me Lombardi-Rivière
1 rue du Palais-Nice

(TRADUCERE:)

Nisa, 15 aprilie 1923

Dragă prietenă[1],

Permiteți unui necunoscut să vi se adreseze cu acest nume drag oricărei inimi omenești! Și dacă sunt un necunoscut pentru dumneavoastră, în schimb dumneavoastră nu sunteți o necunoscută pentru mine, sau nu sunteți decât în parte, fiindcă marea dumneavoastră calitate de prietenă mi-a fost descrisă adesea în termeni entuziaști de aceea care vă este cea mai intimă confidentă, de Anna[2] noastră, cea mai drăguță ființă pe care hazardul vieții mi-a scos-o în cale pentru a mă ameți, pentru a mă face fericit și, în sfârșit, poate pentru a mă strivi.

Cât trebuie să fiți de mirată de această izbucnire nebunească!

Vă și văd făcând ochii mari și întrebându-vă dacă nu cumva aveți de a face cu un nebun!

Nu! Nu sunt nebun. Sunt pur și simplu un bărbat înțeles și iubit de o femeie, și aceasta mi s-a întâmplat atât de rar în viață, încât, într-adevăr, aș avea motive să-mi pierd capul!

— "Dar, vă veți spune, ce-mi pasă mie de aceasta"!?

Aici voiam să ajung: da, trebuie să vă intereseze aceasta, cu siguranță, pentru că sunteți prietenă! Și numai cu consimțământul prietenei dumneavoastră îmi permit eu să vă scriu. Ea nu o poate face. Ea nu vă poate spune, așa cum își dorește arzător, tot ceea ce simte inima ei în acest moment.

Trebuie că ați fost intrigată să primiți cărți poștale misterioase de la Villefranche, de la Cannes și la St. Sylvestre. Nu era scris decât un cuvânt în partea de sus, pentru că mica noastră fericire nu ne permitea să vă vorbim mai pe larg, iar biata mea Anna, sublima dumneavoastră

prietenă, este atât de bine păzită de melancolicu ei însoțitor, încât ea nu este niciodată singură pentru a vă putea vorbi, pentru a vă povesti odiseea noastră și a-și elibera inima plină de fericire și amărăciune.

O fac eu în locul ei și sper că aceasta nu va fi prea neplăcut pentru dumneavoastră.

Sunteți curioasă să cunoașteți mica noastră poveste? Ea este orbitoare pentru viața mea!

Ne-am privit față în față, pentru prima oară, într-un compartiment de tren, plecând de la Paris la Nisa, pe 10 februarie, anul acesta și am văzut atunci, în ochii grăitori ai prietenei dumneavoastră, strigătul unui suflet ce aspiră la o pasiune puternică, o dorință de viață tumultuoasă, două mâini întinse cu disperare spre soare! Și, trecând peste toate prejudecățile sociale, i-am oferit cu promptitudine cele două mâini ale mele ce căutau aceeași căldură, iar ea le-a acceptat fără întârziere, fără să socotească, fără să fie atentă la pericol. Mai mult, pentru a da curs pasiunii ca un torent stăvilit de un obstacol, ea riscă totul, riscă viața și onoarea.

Oh, dragă prietenă, câte aș avea să vă mai spun! Am avut momente când fericirea noastră depășea orice limită a sentimentelor umane, fericire scăldată în bucurie și durere!

Și iată că de azi în opt zile trebuie să ne despărțim! Cu ce inimă? Numai noi o știm! Ei pleacă în Corsica, Marsilia și Geneva și nu ne vom mai revedea decât la Paris, în luna mai, unde ea are intenția să-l părăsească onorabil pe Charles pentru a nu fi decât a mea, fiindcă viața ei cu acest feroce temnicer devine imposibilă.

Charles știe tot dar nu are nici o dovadă și în fața lui jucăm cea mai jalnică dintre comedii, în special eu. Fac pentru Anna mea ceea ce n-am făcut niciodată în viață: pun în joc obrazul meu de prieten, care îmi este cel mai scump și mai neprețuit. Și îmi mânjesc obrazul în fiecare zi pentru a putea să-l înșel pe Charles și să acopăr fericirea noastră. Aceasta îmi este câteodată atât de penibil încât mă întreb cum se face că nu sunt deja mort de supărare?.

Dar o fac fără regret. Când oamenii vor veni să mă judece pentru acest mare păcat le voi spune: — "Iubiți cum am iubit-o eu pe Anna și atunci să vedem care bărbat ar putea fi mai bun decât mine"!.

Prietenă! Prietenă! Vă las pentru a alerga mai aproape de Anna, pentru a o simți un minut lângă mine și pentru a-mi da un sens vieții! Vă voi scrie mai pe larg când voi avea un răspuns de la dumneavoastră. Vă implor, nu păstrați tăcerea, vorbiți-mi despre ea, despre voi, despre prietenia voastră, pentru a nu fi prea necăjit de plecarea ei. Și faceți într-un fel ca să primească o scrisoare de la dumneavoastră înaintea ple-

cării lor, scrisoare pe care i-o voi trimite pe ascuns.
Toată stima și prietenia celui pe care îl veți cunoaște curând.

Al dumneavoastră devotat
P. Istrati

la Dna Lombardi-Rivière
strada Palatului, nr. 1, *Nisa*

În intervalul de timp septembrie-octombrie 1925, când Panait Istrati și Anna se aflau în România, i-au trimis Jeannei Bidner două cărți poștale, una scrisă de Istrati, cealaltă de Anna. Le reproducem conținutul în continuare.

Bucarest, le 17/9/1925

Jeanne Bindner
27 rue de Petrograde
Paris Franța

Sincères amitiés de nous deux.
Anna et Georges

(TRADUCERE:)

Sincere complimente de la noi doi.
Anna și Georges.

Bucarest, le 13 oct. 25

Ma chère Jeanne!

J'ai reçu hier soir ta lettre qui m'a beaucoup peiné de voir que tu es malade. Nous partons aujourd'hui pour la Serbie. (En) Italie nous nous arreterons à Milano et à Venise et Vintimille Nice — après je viens à Paris ou toi à Nice — en attendant nous t'embrassons de tous coeurs. Georges est très peiné que tu sois malade.

Bons baisers de nous deux.
Anna

(TRADUCERE:)

Draga mea Jeanne!

Am primit ieri seară scrisoarea ta care m-a întristat mult, aflând că ești bolnavă. Plecăm astăzi către Serbia. În Italia ne vom opri la Milano, la Veneția și la Vintimille Nisa — după aceea vin eu la Paris sau tu la Nisa. În așteptare, te îmbrățișăm din toată inima. Georges este foarte necăjit că ești bolnavă.

Sărutări de la amândoi,

Anna

O a treia carte poștală a fost expediată din Veneția:

Venise, le 16 oct. 1925

Mlle Jeanne Bindner
27 rue de Petrograde
Paris Francia

Salutations et baisers. En route pour la France.
Anna et Georges

(TRADUCERE:)

Salutări și sărutări. În drum spre Franța.
Anna și Georges

... ANNA MUNSCH

Anna Munsch a fost a doua soție a lui Panait Istrati, pe care a cunoscut-o în vara anului 1923 și cu care s-a căsătorit un an mai târziu (8 iulie 1924), la Paris. Anna — "cea mai puternică pasiune din viața mea" — a fost femeia în care Panait Istrati a găsit o adevărată prietenă.

Deși, oficial, căsătoria s-a desfăcut abia în 1931, la 29 ianuarie, atmosfera conjugală s-a destrămat după doi ani, în 1926, când Panait Istrati a cunoscut-o, la Geneva, pe Marie-Louise Baud-Bovy (Bilili). Cu toate acestea, corespondența dintre cei doi nu s-a întrerupt.

Scrisorile pe care le deținem — reproduse în acest capitol — se referă, cu excepția primelor două, la perioada 1926-1932.

Portret al Annei Munsch, executat în atelierul lui Antoine Bernard, la Nisa.

À Nice
Jeudi matin
19 avril 1923

À Anna Munsch [1]

Amie, nous nous somme séparés hier soir, et ta main tremblait sous le touché de mes lèvres!. As-tu été agréablement surprise de sentir ta main embrassée subitement? Je te vois frémissante, et j'entends ton exclamation, deux fois répetée:

—"Je ne veux pas croire que nous ne nous reverrons plus à Nice!.

Pourtant, oui, ma mignone, nous ne nous reverrons plus à Nice; il le faut. Il le faut pour ton prestige, et pour le mien aussi. Mais si je ne caressais l'espoir de te retrouver bientôt à Paris j'en mourrais de douleur. Et puis je t'aime maintenant trop pour supporter l'offense de te partager avec un autre: à moi toute entière ou plus du tout! A part ça, je te fais trop cruellement souffrir dans ta condition actuelle, et je ne serais plus un "grand ami" pour toi si je continue à t'obliger à ce martyre.

Voilà pourquoi j'ai pris la décision de mettre fin à notre douloureuse comédie.

Vendredi, 20 avril

Je travaille à la villa de mon ami Dantz, à Rimier, et ce soir en allant me coucher, je suis très triste, ô ma bien tendre Anna! Je ne sais pas pourquoi mon coeur est saisi par la peur! Es-tu bien sûre que je ne suis pas un caprice pour toi, ma douce Annette? De vrai, m'aimes-tu? Dis: oui!

(Alors, mon coeur, pourquoi trembles-tu? De bonheur?!.)

coala 3 cda 362

Il me semble si loin depuis que je ne t'ai pas vu! Tu parais t'enfoncer dans une nuit impossible, et j'ai l'envie de te crier:

— "Fais-moi voir tes yeux!"

Samedi, 21 avril
matin

Anna je pars aujourd'hui! Rapelle-toi à 2 h 26, toute mon âme ira vers toi pour te dire *au revoir!* Et de la fenêtre de mon wagon je t'enverrai les baisers les plus passionnés, les souvenirs les plus inoubliables, et l'assurance de la plus inaltérable amitié!..

Combien grande doit être ton angoisse, ma pauvre amie! Traîner, là, au bras d'un malheureux, et savoir qu' à Paris tu es attendue par deux êtres qui te chérissent et que tu aimes: une amie qui est désolée de long absence, et un ami, ton "grand ami", le plus hereux des amants, le plus impatient de retrouver sa maîtresse.

En route — Adieu Nice!

Conduit à la gare par Aldo et par Bernard, mes yeux n'ont arrêtés un seul instant de chercher le doux visage de la femme la plus aimée au monde! Et en embrassant ces deux braves amis, c'est toi que j'embrassais, et en appuyant mes deux mains sur la bouche, c'est à toi que je pensais, à toi j'envoyais les baisers!

Oh, mon Annette trop aimée, si tu savais combien mon coeur est déchiré en ce moment! Je ne respire plus l'air que tu respires, nous ne marchons plus sur les mêmes pavés, nous ne regardons plus les mêmes vues, et un grand espace s'interpose entre nous et s'agrandit à mesure que le rapide file!

Feras-tu tout ton possible pour rentrer directement à Paris?

Oui, Anna, fais-le vite!

3h et demi

Voici Cannes, Anna! Voici la Croisette, l'île S-te Marguerite, et les bateaux, et la nostalgie de notre inoubliable promenade!

Mais quelle désolation en ce moment! Je suis seul, et la nature elle-même est triste de ne pas te voir à côté de moi! le ciel est sombre, la mer est trouble, et le paysage m'interroge enxieusement: "Tu n'est pas avec elle? Tu est seul"?

Et avec la passage de Cannes, je perds la dernière trace de la douce silhouette! Au revoir Anna, au revoir à tout prix!

Dimanche, l'aube

Quel voyage banal! Dans mon compartiment, rien que de m'accabler, et des oeufs, et des cigarettes, et enfin... des instructions aux gosses en matière d'amour! Mais c'est inutiles, on ne peut pas chauffer les pierres!

Et alors j'abandonne mes compagnons et me refugie dans le souvenir.

C'est bien sur ce trajet, ô ma douce amie, que nous avons écrit les premières pages de notre tendre roman! Et je rougis! Oh, si je savais que tu étais une si grande amie, je ne t' aurais pas abordé d'une façon si violente! J'avoue, Anna: au premier coup je n'ai pas pu voir l'amie qui se cachait en toi; je n'ai vu que l'amante. Me pardonneras-tu cette absence?

La Roche

Enfin, nous approchons! Et un tendre sentiment de calme et de bonheur envahit mon être à l'idée que peut-être notre Jane se trouvera à la gare. Je suis certain qu'elle renferme une partie de ton âme. Et, tu sais? Tu m'as chargé d'un baiser pour elle! Je m'acquiterai de la commission, mais où faudra-t-il déposer ce précieux trésor?

(Impossible d'écrire. Le train cahotte comme une vielle baraque!)
Doux baisers!

G.P.Istrati

(TRADUCERE)

La Nisa
joi dimineața
19 aprilie 1923

Annei Munsch[1]

Prietenă, ne-am despărțit ieri seară și mâna îți tremura la atingerea buzelor mele! Ai fost plăcut surprinsă să-ți simți mâna sărutată pe neașteptate? Te văd fremătătoare și-ți aud exclamația repetată de două ori:

— "Nu vreau să cred că nu ne vom mai revedea la Nisa"!

Cu toate acestea, da, micuța mea, nu ne vom mai revedea la Nisa; trebuie. Trebuie pentru prestigiul tău și pentru al meu, de asemenea. Dar dacă nu m-aș mângâia cu speranța de a te regăsi în curând la Paris, aș muri de durere. Și apoi, te iubesc prea mult pentru a suporta ofensa de a te împărți cu un altul: toată a mea sau deloc! În afară de aceasta, te fac să suferi cu prea multă cruzime în situația ta actuală și nu aș mai fi un "mare prieten" pentru tine dacă aș continua să te oblig la acest martiriu.

Iată de ce am luat hotărârea de a pune capăt dureroasei noastre prefăcătorii.

Vineri, 20 aprilie

Lucrez la vila prietenului meu Dantz[2], la Rimier și în această seară, mergând să mă culc, sunt foarte trist, o, prea sensibila mea Anna! Nu știu de ce inima îmi este cuprinsă de teamă! Ești sigură că nu sunt un capriciu pentru tine, dulce Annette? Mă iubești cu adevărat? Spune: da!

(Atunci, inimă, de ce tremuri? De fericire?!.)

Mi se pare atât de mult de când nu te-am văzut! Pare că te afunzi într-o noapte imposibilă și îmi vine să-ți strig:

— "Lasă-mă să-ți văd ochii!".

Sâmbătă, 21 aprilie, dimineața

Anna, plec astăzi! Amintește-ți că la ora două și 26 minute, tot sufletul meu va porni spre tine pentru a-ți spune *la revedere!* Și de la fereastra vagonului meu îți voi trimite cele mai pasionate sărutări, amintiri de neuitat si asigurarea celei mai de nezdruncinat prietenii!...

Cât de mare trebuie să-ți fie neliniștea, biata mea prietenă! Să te târăști acolo la brațul unui nenorocit, știind că la Paris ești așteptată de două ființe care te îndrăgesc și pe care tu le iubești: o prietenă [3], care este dezolată de lunga ta absență și un prieten, "marele tău prieten", cel mai fericit dintre îndrăgostiți, cel mai nerăbdător să-și regăsească iubita.

Pe drum — Adio Nisa!

Condus la gară de Aldo și Bernard[4], ochii mei nu au încetat nici o clipă să caute dulcea înfățișare a celei mai iubite femei din lume! Și îmbrățișându-i pe cei doi bravi prieteni, tu erai cea pe care o îmbrățișam și, apăsându-mi mâinile pe gură, la tine mă gândeam, ție îți trimiteam sărutările!

Oh, prea iubita mea Annette, dacă ai ști cât îmi este inima de sfâșiată în acest moment! Nu mai respir aerul pe care-l respiri tu, nu mai mergem pe aceleași trotuare, nu mai vedem aceleași priveliști și o mare depărtare se interpune între noi și se mărește pe măsură ce trenul gonește!

Vei face tot posibilul să te întorci la Paris? Da, Anna, fă-o repede!

Ora trei și jumătate

Iată Cannes, Anna! Iată Croisette, insula S-te Marguerite și vapoarele și nostalgia plimbării noastre de neuitat!

Dar câtă tristețe în acest moment! Sunt singur și natura însăși este tristă de a nu te vedea lângă mine! Cerul este sumbru, marea agitată și peisajul mă întreabă temător: — Nu ești cu ea? Ești singur?"

Și trecând de Cannes, pierd ultima urmă a scumpei tale siluete! La revedere, Anna, la revedere cu orice preț!

Duminică, în zori

Ce călătorie banală! În compartimentul meu, totul este apăsător, și ouă, și țigări, și în sfârșit... instrucțiuni în materie de amor adresate puștilor! Dar este inutil, pietrele nu se pot încălzi!

Panait Istrati și Gheorghe Ionescu, la Nisa.

Sanatoriul Victoria, din Montana.

Împreună cu fotograful Antoine Bernard, la Deauville.

Și atunci îmi părăsesc tovarășii și mă refugiez în amintire.

Este chiar traseul pe care ne-am scris primele pagini din romanul nostru de dragoste, oh, dulcea mea prietenă! Și roșesc! Oh, dacă aș fi știut că poți fi atât de bună prietenă, nu te-aș fi abordat într-un mod atât de violent! Mărturisesc, Anna: n-am putut să văd de prima oară prietena ce se ascundea în tine; n-am văzut decât iubita. Îmi vei ierta oare această neatenție?

La Roche

În sfârșit, ne apropiem! Și un duios sentiment de liniște și fericire îmi inundă ființa, la gândul că, poate, Jane a noastră va fi în gară. Sunt convins că ea ascunde o parte din sufletul tău. Și mai știi? M-ai însărcinat cu un sărut pentru ea! Mă voi achita de comision, dar unde va trebui să depun această prețioasă comoară?

(Este imposibil să scrii. Trenul se zdruncină ca o baracă veche).
Dulci sărutări!

G.P. Istrati

Téléphone: ÉLYSÉES 10-85
ADRESSE TELEGRAPHIQUE:
"CELTIC"
L. PERCEPIED, Prop.

CELTIC HOTEL
6, Rue Balzac
Paris

Paris, le 22/III/1925
Dimache
-soir

Mon Anna aimée,

Aujourd'hui nous avon déjeûné avec Jane. Après midi nous sommes allés, nous deux, au cinéma et je l'ai quittée à vers les 5 heures pour rentrer chez moi et travaillIer. Elle n'était pas très contente, je

crois, mais je ne pouvais pas faire autrement: mes minutes sont comptées, tant pis.

Rosenthal, il me semble, est resté un peu froid devant cette rencontre. Je crois que Jane ne lui dit rien, ni comme femme, ni comme personnalité, alors que de toi il ne cesse pas de me dire la haute estime que tu lui as inspiré.

Ici, les choses sont presque finies. Demain, nous avons Robertfrance au déjeûner, puis nous irons voir Rieder. C'est la dernière grande rencontre pour question d'affaires, après quoi, il faut penser lever l'ancre, car les frais montent à près de 300 fr. par jour.

Voilà pourquoi je te prie de me répondre immédiatement ce que tu préfères: aller à Masevaux tout de suit, ou que je rentre à Nise pour y rester jusqu'au mois de Mai.

Rosenthal pense que chez nous il fait encore froid, neige, pluie, s'il faut juger d'après les journées glaciales qu'il fait à Paris.

Et comme nous avons encore des affaires ensamble, il me propose de retourner à Nice, continuer notre collaboration et la finir là-bas, car il me dit maintenant que, n'import comment, il ne peut pas envoyer sa femme en Roumanie avant de la voir et s'entendre sur bien des choses.

Mais voilà, la question se complique. Que je sois à Nice ou à Masevaux, au mois de mai je dois de nouveau accompagner Rosenthal à Paris pour la rencontre de quelques jours avec Konrad Bercovici, qui sera à Paris en ce moment-là. Mais ces voyages et ces frais fous ne me regardent pas. C'est son affaire. J'ai dit à Rosenthal que je ne peux pas rester sans toi plus longtemps et en aucun cas jusqu'à l'arrivée de Bercovici, qui est encore en Amérique. Il me paie donc le voyage de retour, si tu veux que je rentre à Nice pour rester jusqu'au mois de mai. Et si tu aimes mieux que nous allions immédiatement à Masevaux, cela m'est égal, pourvu que je te retrouve, ma très chère amie, et que je te sent près de moi. Il ne m'est plus possible de vivre 15 jours sans toi.

Écris-moi donc tout de suite ce que tu préfères et je m'executerai, mais pense bien s'il ne fait peut-être trop froid à Masevaux, alors qu'à Nice nous avons notre loyer payé et que nous pouvons attendre jusqu'à ce que la neige fonde là-bas. Pense bien. Je fait comme tu voudras, et je me réjouis pour les deux cas, du moment que je suis avec toi. Je crois pouvoir partir avant jeudi si j'ai ta réponse mercredi.

Je t'embrasse, je te mange, je te dévore et je t'aime.

Ton Georges.

Tu ferais bien de me télégraphier. Un seul mot: Nice, ou: Masevaux, et je saurai où y aller.

(TRADUCERE:)

Telefon: ÉLYSÉES 10-85
ADRESA TELEGRAFICA:
"CELTIC"
L. PERCEPIED, Proprietar

HOTEL CELTIC
Strada Balzac, nr. 6
PARIS

Paris, 22/III/1925
Duminică seara

Iubita mea Anna,

Astăzi am luat masa cu Jane. După amiază am mers împreună la cinema și am părăsit-o spre ora 5 pentru a mă întoarce acasă să lucrez. Ea nu era prea mulțumită, cred, dar nu puteam face altfel: minutele-mi sunt numărate, din păcate.

Pe Rosenthal, mi se pare, l-a lăsat rece această întâlnire. Cred că Jane nu-i spune nimic, nici ca femeie, nici ca persoană, pe când, în ceea ce te privește, nu contenește să-mi vorbească despre înalta stimă pe care i-ai inspirat-o.

Aici treburile sunt aproape terminate. Mâine îl avem pe Robertfrance la masă, apoi vom merge să-l vedem pe Rieder. Este ultima mare întâlnire în probleme de afaceri, după care trebuie să mă gândesc să ridic ancora deoarece cheltuielile se ridică la aproape 300 fr. pe zi.

Iată de ce te rog să-mi comunici imediat ce alegi: să mergi la Masveaux de îndată sau să mă întorc la Nisa pentru a rămâne acolo până în luna Mai[5].

Rosenthal crede că la noi este încă frig, zăpadă, ploaie, dacă ar fi să ne luăm după zilele friguroase de la Paris. Și cum mai avem încă afaceri împreună, el îmi propune să ne întoarcem la Nisa, să continuăm colaborarea și s-o încheiem acolo[6], fiincă îmi spune acum, că, în orice caz, nu poate să-și trimită nevasta în România înainte de a o vedea și de a se înțelege cu ea asupra mai multor lucruri.

Dar iată, problema se complică. Fie că mă voi afla la Nisa, fie la Masevaux, în luna mai trebuie să-l însoțesc din nou pe Rosenthal la Paris pentru o întâlnire de câteva zile cu Konrad Bercovici, care atunci va fi acolo. Dar aceste călătorii și cheltuieli nebunești nu mă privesc. E treaba lui. I-am spus lui Rosenthal că nu pot sta fără tine prea mult timp și în nici un caz până la sosirea lui Bercovici, care este încă în America. El îmi plătește, deci, călătoria la întoarcere, dacă vrei să mă întorc la

Nisa și să stau până în luna mai[7]. Și dacă ți-ar place mai mult să mergem de îndată la Masevaux, mi-e totuna, numai să te regăsesc, scumpa mea prietenă și să te simt aproape de mine. Îmi este imposibil să trăiesc 15 zile fără tine.

Scrie-mi deci, de îndată, ce preferi și mă voi executa, dar gândește-te bine dacă nu cumva e prea frig la Masevaux, în timp ce la Nisa avem și chiria plătită și putem aștepta acolo până va ninge. Gândește-te bine. Fac cum vrei tu și mă voi bucura în amândouă cazurile, din moment ce voi fi cu tine. Cred că voi putea pleca înainte de joi, dacă voi avea răspunsul tău miercuri.

Te sărut, te mănânc, te devorez și te iubesc.

Al tău Georges[8]

Ai face bine să-mi telegrafiezi. Un singur cuvânt: *Nisa* sau: *Masevaux* și voi ști unde să merg[9].

Collonges sous Solève
H-te Savoie
le 17/5/1926
dimanche

Amie adorée!

Temps épouvantable, dégoûtant: pluie incessante et brouillard, on ne voit rien. Je m'ennuie à mourir!

Suis incapable de rassembler mes idées et commencer mon travail. C'est pourquoi, la plus grande partie du temps je la passe à Genève, avec des bons amis.

La chambre, ici, sans toi me désole. Mes oreilles hurlent et j'ai le coeur gros. Je te prie de faire tout le possible et venir au plus vite. J'ai horreur de coucher seul ici, moi qui ai couché toute ma vie seul! Une seule nuit j'ai passé ici depuis trois jours que j'ai loué et je n'ai pas pu dormir.

Écris-moi 2-3 jours à l'avance quand tu pars, quel jour tu arrives à Bellegard et quelle heure. Il faut que j'ai tout le temps nécessaire, car

il se peut que je me trouve à Genève, alors que ta lettre est ici et toi à Bellegarde.

Sache, au cas de malentendu, que Mme Berthet,où je loge, habite *route de la Combe;* tout le monde connait Mme Berthet à Collonges-sous-Solève.

Sache encore que pour arriver ici, il faut prendre de Bellegarde un train petit comme celui de Masevaux, et descendre à Archamps-Collonges-s-Solève. C'est la troisième ou quatrième station après Bellegarde. La gare est en pleine campagne,à 1 km, loin de Collonges et aucune voiture pour venir. Il faut laisser tout le bagage à Archamps, puis revenir avec une auto d'ici pour le prendre.

Tous ces détails je te les dis pour le cas de malentendu, autrement, si tu m'écris à temps, je viens te chercher à Bellegarde.

As-tu acheté une fourrure d'hiver, un manteau chaud? Je te gronderai si tu ne le fais pas. L'argent français baisse sans arrêt.

Amie, ma chère femme, viens vite!

Ton époux et ami qui ne peut pas vivre sans toi.

Je t'embrasse de toutes mes forces.

Georges.

(TRADUCERE:)

Collonges-sous-Solève
II-te Savoie
17/5/1926
duminică

Adorată prietenă!

Vremea este oribilă, dezgustătoare: ploaie necontenită și ceață, nu se vede nimic. Mă plictisesc de moarte!

Sunt incapabil să-mi adun ideile și să-mi încep munca. Și asta pentru că îmi petrec cea mai mare parte a timpului la Geneva, cu niște buni prieteni.

Camera, aici, fără tine mă mâhnește profund. Îmi țiuie urechile și am inima grea. Te rog să faci tot posibilul să vii cât mai repede. Mi-e groază să dorm singur aici, eu, care am dormit toată viața singur! De trei zile, de când am închiriat camera, am petrecut aici o singură noapte și n-am putut dormi.

Scrie-mi cu 2-3 zile înainte, când pleci, în ce zi sosești la Bellegarde și la ce oră. Trebuie să am timpul necesar, deoarece se poate să mă aflu la Geneva, atunci când scrisoarea ta va fi aici, iar tu la Bellegarde.

Să știi, în caz de neînțelegere, că Dna Berthet, la care stau, locuiește pe *strada Combe;* toată lumea o cunoaște pe Dna Berthet la Collonges -sous-Solève.

Să mai știi că pentru a ajunge aici, trebuie să iei de la Bellegarde un trenuleț asemănător celui de la Masevaux, și să cobori la Archamps-Collonges-sous-Solève. Este a treia sau a patra stație după Bellegarde[10]. Gara este în plin câmp, la 1 km depărtare de Collonges și nu e nici o mașină pentru a ajunge aici. Trebuie să lași tot bagajul la Archamps, apoi să te întorci cu o mașină de aici pentru a-l lua .

Îți spun toate aceste amănunte pentru o eventuală neînțelegere, altfel, dacă îmi scrii la timp, vin să te caut la Bellegarde.

Ți-ai cumpărat o blană pentru iarnă, un mantou călduros? Am să te cert dacă n-o faci. Francul francez scade mereu.

Prietenă, draga mea soție, vino repede!

Al tău soț și prieten, care nu poate trăi fără tine.

Te îmbrățișez din toată inima.

Georges.

Collonges-sous-Solève
le 20/5/1926

Annette bien aimée!

Est-ce vrai que tu es devenue amoureuse de moi, comme tu me le dis aujourd'hui? Dieu, que je serais heureux de te voir me le prouver, car sache, ma mie, que les femmes passionnées ne manquent pas, la terre en est pleine, et même des désintéressées, ce qui est très rare, mais jusqu'à ce jour, malgré ma grande expérience, aucune femme ne saura s'approcher de la grandeur de ton caractère, de ton intelligence, de ta sincérité, et voilà pourquoi il n'y a pas de danger que je t'oublie toi et que je te change contre une autre. En toute franchise je ne pourrais pas jurer que dans notre avenir une autre femme ne me serais pas agréable, mais ce que je sais pour toujours c'est qu'une seconde Annette n'existe pas et que ta place dans mon coeur est à jamais assurée.

Oh, ma famme incomparable! Si tu pouvais savoir quel désastre a été pour mon coeur notre malheureux ménage-popote! Si tu savais combien des fois j'ai maudit le jour où je t'ai coupé les ailes et j'ai tué ta passion pour moi en t'obligeant de te frotter à toutes les mesquineries ménagères! Non, ne me promets pas d'être à nouveau ce que tu as été au début, ne me fais pas croire à une nouvelle Anna amoureuse, ne me dis pas cela car je perds la tête! Tu m'as trop dit ton impossibilité de m'aimer comme jadis, pour que je puisse espérer un tel changement en toi. Et rien que te voir sentir cela de loin, rien que t'entendre parler d'un pareil bonheur, je suis capable de tous les sacrifices, même du plus grand: celui de m'éloigner de toi tous les trois mois et me faire désirer au point où tu l'affirmes maintenant.

Crois-tu, amie, que c'est un plaisir pour moi de vivre pendant des semaines séparé de la plus chère créature feminine que j'ai jamais aimé? Ne sais-tu pas jusqu'où tu fais partie de mon sang? Jusqu'où je ne peux plus me passer de tes yeux qui voient tout; de tes oreilles qui entendent tout; de ton bon sens qui pénètre tout; de ta sincérité, ton naturel, ta franchise? Et tu trouves extraordinaire que je te prie *à genoux* de penser un peu à toi! Mais alors, si je ne savais pas apprécier une valeur humaine comme toi, à quoi bon vivre et prétendre que je sois meilleur que tout autre bonhomme? Certes, le destin n'a pas voulu te laisser complète, c'est à dire passionnée, amoureuse de moi, telle que je t'ai connue, mais où le destin a-t-il laissé quelque chose de complet?

Enfin, mon adorée, si tu te crois capable de revenir à ce grand bonheur, tant mieux, mais sache que si cela n'arrive pas, je ne t'en voudrais nullement: *tu es pour toujours une amie à moi que rien et personne ne pourra remplacer*. Tout ce que je te supplie, c'est de prendre mes imprudences, mes erreurs, mes gaffes, telles qu'elles viennent et ne pas me faire la vie impossible pour des bagattelles, car j'ai besoin de calme, de paix, pour écrire. Quant à ce que tu me demandes pour des chemises, oui: achète une ou même deux, à col rabattu, béige de préférence et de bonne qualité,car des douze mille fr., je n'ai pas acheté un article d'un sou pour moi, sauf une valise.

En échange, j'ai dû faire un sacrifice d'argent pour un accident qui m'est arrivé à la bouche: est tombée cette dent vilaine que j'avais en haut, et je suis en train de la faire comme il faut, sur pivot et à bague, chez un bon dentiste à Genève, mais cela me coûte 60 fr. suisse donc un peu plus de 400 fr. français. J'ai mal au coeur de cet argent, mais je ne pouvais pas faire autrement.

Je suis heureux d'entendre que tu consens enfin de t'acheter "quelque chose".

Il ne s'agit pas *de quelque chose*, mais de ne garder que juste 200 fr. pour ton voyage ici en seconde classe, *le reste, tout le reste il faut l'employer*, sans cela je me fache. Hélas, amie, je sais que c'est peu de chose 3000 fr. pour t'habiller convenablement, je sais surtout que rien qu'un manteau d'une fourrure médiocre vaut le double de cette somme, mais, crois-moi, c'est TOUT ce que je peux en ce moment pour toi, car, j'ai payé plus de 4000 fr. de dettes, et j'ai laissé en plus 1000 fr. pour te faire 2 paires de souliers comme tu aimes.

As-tu reçu de Marthe des échantillons de cuir pour que tu choisisses ce que tu préfères comme couleur et qualité?

Autre chose: ne te fais plus de bile pour cette sacrée cuisine-porcherie.

Nous sommes le 20 mai. Commence donc faire ton bagage. Je me réjouis de te revoir le plus tôt, te serrer dans mes bras, t'écraser d'amour comme tu sais. Tu me trouveras l'ami et l'amant que j'ai toujours été pour toi. Tâche de l'être toi aussi, si tu peux, si non, sois seulement une compagne de vie raisonnable, aies pitié de moi, ne te fâche pas pour des riens et ne me rends plus misérable. Je te pardonnerai toujours, comme tu vois, mais si je trouve un jour que ma vie m'est trop lourde, j'en finirai, je te le jure! — Mais je crois que tu seras meilleure, et moi aussi j'éviterai tout ce que t'irite.

Écoute, chère Annette, je t'attends pour jeudi ou vendredi prochain, veux-tu? Ce sera presque le fin du mois. Fixes ton départ et écris-moi, 5 jours à l'avance, le jour et l'heure de ton arrivée à Bellegarde. Je viendrai te chercher. — Amie, je suis ton amant amoureux

Georges

Tu n'est pas "moche" et tu ne le seras jamais pour moi! Viens vite!

(TRADUCERE:)

Collonges-sous-Soleve
20/5/1926

Mult iubită Annette!

Este adevărat că te-ai îndrăgostit de mine, așa cum îmi spui astăzi? Doamne, cât aș fi de fericit să te văd dovedindu-mi aceasta, fiindcă, să

știi, draga mea, femeile pasionate nu lipsesc, e plin pământul de ele și nu lipsesc nici chiar cele dezinteresate — ceea ce e mai rar — dar până acum, cu toată experiența mea, nici o femeie nu a știut să se apropie de măreția caracterului tău, de inteligența ta, de sinceritatea ta, și iată de ce nu există pericolul să te uit și să te înlocuiesc cu o alta. Cu toată sinceritatea, nu aș putea să jur că în viitor o altă femeie nu-mi va fi pe plac, dar ceea ce știu pentru totdeauna este că o a doua Annette nu există și că locul tău în inima mea este pentru totdeauna asigurat.

Ah, soția mea fără seamăn! De-ai putea ști ce dezastru a fost pentru inima mea nefericitul nostru menaj-popotă. De-ai ști de câte ori am blestemat ziua in care ți-am tăiat aripile și ți-am ucis pasiunea pentru mine, obligându-te să te lovești de toate meschinăriile menajului! Nu, nu-mi promite ca vei fi din nou ceea ce ai fost la început, nu mă face să cred într-o nouă Anne îndrăgostită, pasionată ca altădată, nu-mi spune aceasta fiindcă îmi pierd capul! Prea mult mi-ai vorbit despre imposibilitatea de a mă iubi ca altădată, pentru ca să pot nădăjdui într-o astfel de schimbare a ta. Și numai văzându-te că simți de departe aceasta, numai auzindu-te vorbind de o asemenea fericire, și sunt în stare de toate sacrificiile, chiar și de cel mai mare: acela de a mă îndepărta de tine toate cele trei luni și de a mă lăsa așteptat așa cum o afirmi tu acum.

Crezi tu, prietenă, că poate fi o plăcere pentru mine să trăiesc timp de mai multe săptămâni despărțit de cea mai dragă ființă pe care am iubit-o vreodată? Oare nu știi cât de mult mi-ai intrat în sânge? În ce măsură nu mai pot trăi fără ochii tăi, care văd totul; fără urechile tale, care aud tot; fără bunul tău simț, care înțelege tot; fără sinceritate ta, fără naturalețea ta, fără francheța ta? Și găsești extraordinar că te rog *în genunchi* să te gândești puțin la tine![1] Dar, dacă nu știam să apreciez un om ca tine, atunci, la ce bun să trăiesc și să pretind că sunt mai bun decât oricare alt individ? Desigur, destinul nu te-a vrut desăvârșită, adică pătimașă, îndrăgostită de mine, așa cum te-am cunoscut, dar unde a lăsat destinul ceva întreg?

În sfârșit, adorata mea, dacă te crezi în stare să revii la această mare fericire, cu atât mai bine, dar să știi că, dacă aceasta nu se va întâmpla, nu te-aș mai vrea deloc: *tu îmi ești pentru totdeauna prietena pe care nimeni și nimic nu o va putea înlocui.* Tot ceea ce te rog este să iei imprudențele, greșelile, gafele mele așa cum sunt și să nu-mi faci viața imposibilă pentru niște mărunțișuri, deoarece am nevoie de liniște, de

pace, pentru a scrie. Cât despre cămăși, da: cumpără una sau chiar două, cu guler răsfrânt, de preferat bej și de bună calitate, fiindcă din cei douăsprezece mii fr., nu am cumpărat nimic pentru mine, în afară de o valiză.

În schimb, a trebuit să fac un sacrificiu băneșc pentru un accident care mi s-a întâmplat la gură: mi-a căzut acel dinte dezagreabil pe care-l aveam sus și sunt pe cale să-l fac cum trebuie, pe pivot și cu legătură, la un dentist bun din Geneva, dar aceasta mă costă 60 fr. elvețieni, deci mai mult de 400 fr. francezi. Mă doare inima după acești bani, dar nu pot să fac altfel.

Sunt bucuros să aud că ești de acord în sfârșit să-ți cumperi "ceva". Nu e vorba de *ceva anume*, dar nu păstra decât exact 200 fr. pentru venirea ta aici cu clasa a doua, *restul, tot restul, trebuie să-l folosești*, altfel mă supăr. Din păcate, prietenă, știu că nu e mare lucru 3000 fr. pentru a te îmbrăca cum se cuvine, știu mai ales că numai un palton dintr-o blană modestă costă dublul acestei sume, dar, crede-mă, este *tot* ce pot să fac pentru tine în acest moment, fiindcă am plătit mai mult de 4000 fr. datorii și am luat în plus 1000 fr. pentru a-ți face 2 perechi de pantofi cum îți plac.

Ai primit de la Marthe ișantioanele de piele pentru a alege culoarea și calitatea pe care o preferi?[12]

Altceva: nu-ți mai face sânge rău pentru această blestemată bucătărie-cocină.

Suntem în 20 mai. Să începi deci să-ți faci bagajul. M-ar bucura să te văd cât mai curând, să te strâng în brațe, să te strivesc cu dragostea mea, cum știi. Mă vei regăsi prieten și amant, așa cum am fost întodeauna pentru tine. Încearcă să fii și tu la fel, dacă poți, dacă nu, fii măcar o tovarășă de viață rezonabilă, ai milă de mine, nu te mai supăra pentru nimicuri și nu mă face mai nefericit decât sunt. Te voi ierta întotdeauna, după cum vezi, dar dacă într-o zi voi găsi că viața îmi va fi prea grea, voi termina cu ea, îți jur ! Dar cred că vei fi mai bună și eu asemenea voi evita tot ceea ce te enervează.

Ascultă, dragă Annette, vrei să te aștept joia sau vinerea viitoare? Va fi aproape de sfârșitul lunii. Fixează-ți plecarea și scrie-mi cu 5 zile înainte, ziua și ora sosirii tale la Bellegarde. Eu[13] voi veni să te caut. Prietenă, rămân amantul tău îndrăgostit.

Georges

Nu ești și nu vei fi niciodată "urâtă" pentru mine! Vino repede!

Paris, le 11 juin 1926
24 rue du Colisée 8e

Ma chère Anna,

Ce mot rapide, pour te dire que ta lettre de la gare de Menton m'a rendu insupportable la chambre de Collonges.

Mais je te supplie à genoux de te tenir tranquille et me laisser vivre et écrire dans le sous-sol de Ionesco, sans cela je te considererai comme une ennemie qui veut me tuer.

Je plonge pendant deux mois et ne vivrai plus pour personne.

Plains-moi, tout de même, de la vie que je m'impose dans une cave, quand j'étais si heureux à Menton.

Rosenthal, que j'ai vu ce matin a mon arrivée, part ce soir à Nice.

Les 1000 fr. que je t'ai envoyé aujourd'hui à coté des 400 que je dois à Reiss, sont à toi, pour tes frais de pension et autres. Ne joue pas à Monte Carlo. Et crois-moi

Ton ami sincère

Georges

(TRADUCERE:)

Paris, 11 iunie 1926
rue du Colisee, nr. 24

Draga mea Anna,

Îți scriu în grabă pentru a-ți spune că scrisoarea ta din gara Menton a făcut insuportabilă camera din Collonges.

Dar te rog în genunchi să fii liniștită și să mă lași să stau și să scriu în subsolul lui Ionescu[14], altfel te voi considera un dușman care vrea să mă ucidă.

Mă cufund timp de două luni și nu voi mai exista pentru nimeni[15].

Compătimește-mă, totuși, pentru viața pe care mi-o impun într-un subsol, când eram atât de fericit la Menton.

Rosenthal[16], pe care l-am văzut azi dimineață la sosirea mea, pleacă deseară la Nisa. Cei 1000 fr, pe care ți i-am trimis astăzi, alături de cei 400 pe care-i datorez lui Reiss[17], sunt ai tăi, pentru cheltuieli de pensiune și altele. Nu-i juca la Monte-Carlo.

Și crede-mă al tău sincer prieten,

Georges

Paris, le 11 août 1926

Ah, ma douce amie! tu m'as fait bien pleurer aujourd'hui en me rappelant la scène de Roumanie avec la pauvre tante.

Oui, c'est comme tu dis: ma mère n'est plus là pour se réjouir. Et aujourd'hui j'ai 42 ans! Et c'est juste aujourd'hui que j'ai fini mon volume *Nerrantsoula*, — il y a une heure que je viens d'écrire le dernier mot. Il est bien ce volume, supérior *à Domnitza*,ou, en tout cas, c'est un roman qui parle des choses qui vont au coeur plus vite que les histoires de *Dom*.

Aussi, demain je pars en Suisse avec Georges, que j'amène avec moi pour une quizaine de jours. Certes, nous ne pourrons pas rester en Suisse, car le change est abominable. Nous resterons en H-te Savoie quelque part, et irons de temps en temps pour une journée de ballade et pour que je me consulte avec Jéhouda.

Sais-tu que Madame Jéhouda a mis un garçon au monde le 6 août dernier?

Tu ne me le dis pas,mais je crois que c'est pour cela que tu m'envoies les cadeaux. Je les lui donnerai, sauf le tapis de Venise qui a beaucoup plu à Stéphane et a voulu me l'acheter. Comme Stéphane a été aimable avec nous, lui aussi,je le lui ai donné. Il te remercie chaudement. Il en avait le béguin pour ce tapis.

Et je crois qu'il suffit à Madame Jéhouda les autres deux articles, très beaux et assez chèrs, en tout cas, très rares. —Je pense que tu ne te facheras pas.

Je suis très touché de ton attention pour mon anniversaire et je remercie de tout coeur pour ce que tu m'as envoyé pour moi: je les ai embrassé. Car je t'aime toujours ma belle Anna, jamais je ne cesserai de t'aimer, malgré toutes tes méchancetés, comme la dernière à la gare, quand tu as filé et n'es même pas apparue à la fenêtre du wagon

pour te donner un dernier baiser. Fâché comme tu étais tout le temps, et comme j'étais navré, je n'ai pas pensé du tout, ni aux bananes ni à l'oreiller, mais toi qui es ma femme, tu n'avez qu'à me dire gentiment:

— Georges, va me chercher un oreiller et des bananes! Et je t'aurai tout de suite apporté.

Ah, mon Anna belle, ma femme que j'ai rêvée cette nuit encore à côté d'un homme, — mon Anna unique! Tu fais très mal de me torturer ainsi. Je suis parti de la gare comme un coup de foudre, j'ai plaqué tout monde malhonnêtement. Partir sans te montrer à la fenêtre! Peut-on faire cela? — Enfin, je te pardonne et t'aime toujours. Tu m'as fait beaucoup de peine de ne pas m'écrire en arrivant. Après ton télégramme j'attendais toujours une lettre. Et je suis heureux de ton attention d'aujourd'hui. J'avais penser que tu étais fâchée. Mais comme ta lettre ne me dit pas un mot d'amour! Ne m'aimes-tu plus?

Dans 3-4 jours tu recevras tes souliers avec les embouchoirs et une belle photo de moi avec Georges. Je n'ai qu'une éprouve en ce moment. — Je complimente les Reiss pour le *génie* qu'ils vont mettre au monde. Alors sera finie leur amitié, car le mioche bouffera les parents.

Je t'envoie 500 fr. de ton mois d'août et j'ai envoyé 100 fr. à maman.

Baisers chauds comme tu sais.

ton Georges

(TRADUCERE:)

Paris, 11 august 1926

Ah, prietena mea dulce,

Chiar că m-ai făcut să plâng astăzi, amintindu-mi scena din România cu biata mea mătușă.

Da, este așa cum spui tu: mama mea nu mai este pentru a se bucura[18]. Și astăzi împlinesc 42 de ani! Și este exact ziua în care am terminat volumul *Neranțula*, acum o oră am terminat de scris ultimul cuvânt. A ieșit bine acest volum, superior *Domniței*, sau, în tot cazul, este un

roman care vorbește despre lucruri ce merg la inimă mai repede decât povestirile *Dom(niței)*.

Mâine plec în Elveția cu Georges[19], pe care îl iau cu mine pentru cincisprezece zile. Desigur, nu vom putea rămâne în Elveția, fiindcă schimbul valutar este groaznic. Vom rămâne undeva în H-te Savoie și vom pleca din când în când pentru o zi de recreere și pentru a mă consulta cu Jéhouda[20, 21].

Știi că doamna Jehouda a adus pe lume un băiat, pe 6 august trecut? Nu mi-ai spus-o, dar cred că pentru aceasta-mi trimiți cadourile. I le voi da în afară de covorul de la Veneția, care i-a plăcut mult lui Ștefan [22] și a vrut să-l cumpere. Cum și Ștefan a fost amabil cu noi, i l-am dat lui. Îți mulțumește călduros. El avea o slăbiciune pentru acest covor.

Și cred că pentru Doamna Jehouda ajung celelalte două articole, foarte frumoase și destul de scumpe, în orice caz foarte rare. Cred că nu te vei supăra. Sunt foarte înduioșat de atenția pentru ziua mea de naștere și-ți mulțumesc din toată inima pentru ceea ce mi-ai trimis: le-am îmbrățișat. Fiindcă te iubesc încă, frumoasa mea Anna, și nu voi înceta niciodată să te iubesc, în ciuda tuturor răutăților tale, ca ultima, de la gară, când ai fugit și nu ai apărut măcar la fereastra vagonului pentru a-ți da ultima sărutare. Cum tu erai supărată, ca întotdeauna, și cum eu eram dezolat, nu m-am gândit deloc nici la banane, nici la perniță, dar tu care ești soția mea, nu aveai decât să-mi spui frumos:

— Georges, du-te să-mi cauți o perniță și banane! Și ți-aș fi adus imediat.

Ah, frumoasa mea Anna, soția mea pe care am visat-o și în această noapte alături de un bărbat, — Anna mea unică! Faci foarte rău că mă torturezi astfel. Am plecat de la gară ca lovit de trăsnet, am părăsit toată lumea într-un mod necinstit. Să pleci fără să te arăți la fereastră! Se poate așa ceva? — În sfârșit, te iert și te iubesc încă. M-ai făcut să sufăr mult pentru că nu mi-ai scris când ai ajuns. După telegrama ta am tot așteptat o scrisoare. Și sunt fericit pentru atenția ta de astăzi. Mi-era teamă că ești supărată. Dar cum se poate ca în scrisoare să nu-mi spui nici un cuvânt de dragoste! Nu mă mai iubești?

În 3-4 zile vei primi pantofii cu șanuri și o frumoasă fotografie a mea cu Georges. Nu am decât o copie acum. Felicit familia Reiss pentru *geniul* pe care-l vor aduce pe lume. Atunci se va termina cu prietenia, fiindcă țâncul își va înfuleca părinții[23].

Îți trimit 500 fr. din banii pentru luna august și am trimis 100 fr. mamei. Calde sărutări, ca de obicei,

Al tău, Georges.

Montana s/Sièrre
Curhaus Victoria
le 10 nov. 1926

Ma noble Anna,

Ta douloureuse lettre d'hier sur la *joyeuse* proposition du dentiste, m'a fait plus de bien que tous les médecins de la terre ne pourraient me faire.

Eh oui: le jour où je t'ai épousée je savais à qui je donnais mon nom. Aucune femme ne serait plus digne que toi de le porter, et c'est pourquoi je te dis: garde mon nom tant que personne ne peut te rendre plus heureuse que moi. Et le jour où tu seras certaine qu'un autre homme fera ce que je n'ai pas pu faire, moi, alors tu peux me rendre ce nom que je te laisse, fier de toi.

As-tu vu, ma grande amie, le coeur des gens? Oui, comme tu le dis très bien: sans penser que peut-être tu m'aimes et que tu es chagrinée de me savoir malade, il te parle de ma mort probable!

Eh bien non, mon Anna, mon Anna toujours à moi, - non, je ne suis pas prêt de mourir et faire ce plaisir au brave dentiste qui montre des bijoux à toutes les femmes qui lui plaisent. Je ne suis même pas très malade. Mais je me suis décidé à prendre un long repos et me soigner sérieusement avant que cela soit trop tard, car le jour où je ne devrais vivre que sur des chaises-longues, je me tuerai.

Je suis venu ici avec une forte bronchite, un commencement de pleurésie et, ce qui est plus grave, avec deux lésions tuberculeuses, l'ancienne du gauche qui s'est rouverte et une neuve à droite. Je toussais, crachais et mon crachat contenait des bacilles. Mais tel est le miracle de cette station que, voilà: aujourd'hui, après douze jours seulement, je ne tousse plus, ne crache plus, je n'ai plus de fièvre, la pleurésie a disparue. Je vis à 1600 mètre. Neige, sapins et montagnes d'argent. La seule chose qui m'a beaucoup attristé, c'est que de tous les amis de lettres à qui j'ai envoyé une carte leur annonçant ma maladie, aucun, à part Arcos, et à part mon grand Bernard, aucun ne m'a demandé si j'ai les moyens de me soigner en Suisse. Comme c'est triste! Et comme je voudrais me trouver une heure avec toi, te montrer leurs lettres et les voir comme ils me souhaitent *"bonne santé"*. *"prompt rétablissement"*, et me disent que *je suis responsable de ma vie devant eux,* que *j'ai encore tant de belles choses à écrire,* etc... *" au revoir cher vieux", "à bientôt cher ami"!*

Et ils savent, tous, que je ne vis pas comme un égoiste et que donc je ne dois pas rouler sur des billets de mille suisses. S'ils allaient voir Ionesco, ils apprendraient que depuis deux ans, je partage tout ce que je gagne, que plus de trente mille francs je les ai donnés, *donnés*, pas *prêtés* je ne suis pas banquier, moi, pour prêter. Je *donne* les mille comme j'ai *donné* autrefois le seul franc qui me restait dans la poche, car, moi j'ai eu aussi le bonheur de recevoir sans plus rendre ce que j'ai reçu.

(TRADUCERE:)

Montana sur Sierre
Sanatoriul Victoria
10 noiembrie 1926

Nobila mea Anna,

Dureroasa ta scrisoare de ieri despre propunerea *amuzantă* a dentistului, mi-a făcut mai mult bine decât ar fi putut să-mi facă toți medicii de pe pământ.

Ei, da: în ziua în care te-am luat în căsătorie știam cui dau numele meu. Nici o altă femeie nu ar fi mai demnă decât tine să-l poarte și de aceea îți spun: păstrează numele meu atât timp cât nimeni nu te poate face mai fericită decât mine. Iar în ziua în care vei fi sigură că alt bărbat va face ceea ce n-am putut eu face, atunci poți să-mi înapoiezi acest nume pe care ți-l las, mândru de tine.

Marea mea prietenă, ai văzut tu inima omului? Da, cum o spui și tu foarte bine: fără să-i treacă prin minte că s-ar putea să mă iubești și că ești supărată să mă știi bolnav, el îți vorbește de moartea mea probabilă!

Ei bine, nu, Anna mea, Anna mereu a mea, nu, nu sunt gata să mor și să fac această plăcere bravului dentist care arată bijuterii tuturor femeilor care-i plac. Nu sunt chiar foarte bolnav. Dar m-am hotărât să-mi iau o lungă vacanță și să mă îngrijesc cu seriozitate până nu e prea târziu, fiindcă în ziua în care ar trebui să trăiesc numai în șezlong, mă voi omorî.

Am venit aici cu o bronșită puternică, un început de pleurezie și, ceea ce este mai grav, cu două leziuni de natură tuberculoasă, aceea veche din stânga, care s-a redeschis și una nouă, în partea dreaptă.

Tușeam, scuipam și saliva mea conținea bacili. Dar iată ce miracol poate să facă această stațiune: azi, doar după 12 zile, nu mai tușesc, nu mai scuip, nu mai am febră, pleurezia a dispărut. Trăiesc la 1600 metri altitudine. Zăpadă, brazi și munți de argint. Singurul lucru care m-a întristat a fost că dintre toți prietenii de litere cărora le-am trimis o carte de vizită, anunțându-i de boala mea, nici unul, în afară de Arcos [24] și marele meu prieten Bernard, nici unul nu m-a întrebat dacă am mijloacele necesare pentru a mă îngriji în Elveția. Ce trist! Și cât aș vrea să petrec o oră cu tine, să-ți arăt scrisorile lor și să-i vezi cum îmi urează *"sănătate"*, *"însănătoșire grabnică"* și cum îmi spun că *sunt responsabil de viața mea în fața lor, că mai am încă multe lucruri frumoase de scris și..." la revedere, dragă bătrâne prieten"*, *"pe curând, dragă prietene"!*

Și ei știu, toți, că nu trăiesc precum un egoist și că nu-mi trebuie, deci, să mă lăfăi pe hârtii de o mie de franci elvețieni. Dacă s-ar duce să-l vadă pe Ionescu, ar afla că de doi ani împart tot ce câștig, că mai mult de treizeci de mii de franci i-am dat — dați, nu împrumutați — eu nu sunt bancher pentru a împrumuta. Eu dau miile cum dădeam altădată singurul franc care îmi rămânea în buzunar, fiindcă am avut de asemenea fericirea de a primi fără a înapoia ce am primit [25].

Montana s/ Sierre
Curhaus Victoria
le 2 decembre 1926

Ma chère Anna,

Je vois que malgré ton intelligence, la vie ne t'a pas encore appris que sur cette terre il n'y a pas de bonheur. Tu n'arrêtes pas de me dire que je suis heureux,alors que je te dis sans cesse que je ne le suis pas. Aussi, je te souhaite qu'il t'arrive à toi aussi de briser un homme, comme je t'ai brisé toi, que tu aimes et que tu sois aimée comme tu crois que c'est mon cas, et alors tu pourras juger de ton bonheur.

Mais, ne connais-tu pas cela? N'as tu pas lâché tant d'hommes? N'as tu pas brisé Charles, qui pouvait de croire heureuse avec moi? Eh bien, tu sais quel a été notre bonheur: *une vie de chien*.Une journée de paix et trois de chagrin. Tu etais à ce point malheureuse que tu pleurais

et serrais les dents quand tu fesais l'amour avec moi. C'est cette vie là que tu pleures maintenant? Oui, certes, tu sentais que j'étais quand même un ami pour toi. Mais cet ami je le suis toujours et je serai toute ma vie. Jamais mon Anna ne sera *remplacée*. Ce que tu as été, aucune femme ne pourra jamais l'être. Il n'y a pas deux Anna dans ce monde.

Je n'ai pas voulu te parler de ma situation. À présent, je me vois obligé de le faire. Tu me croiras ou non, mais voici ma vie avec la femme que tu crois *heureuse* avec moi, et moi heureux avec elle:

D'abord, je suis *avec elle* autant *qu'avec toi*. Sa famille l'a presque chassée, car son père veut le mariage et elle n'y pense point, comme moi, d'ailleurs. Nous nous sommes vus trois ou quatre fois en tout, depuis mon retour en Suisse. Je suis tombé malade. Cela l'a tué. Et elle est tombée malade à son tour, car sache qu'elle est aussi une poitrinaire. En ce moment, plus gravement atteinte que moi, elle se soigne dans un sana loin de moi, où ses parents la surveillent. — *Voilà notre bonheur!*

Crois-le, si tu veux, ne le crois pas, si tu ne le veux pas. Et là, ce n'est qu'une petite partie de ma vie, cette vie que tu crois heureuse. Merci! Je ne te la souhaite pas. Mais si tu savais combien d'autres chagrins rongent mon existence!

Tu dis vouloir partir en Amérique. Eh bien: pourquoi me demander permission? Je ne suis ton mari que de nom. Tu es libre comme un oiseau et, en France, ta vie est assurée que je vive ou que je meure. Sans même laisser de testament, *notre mariage te donne le droit aux trois cinquièmes de mon revenu*, si je meurs. — Aussi, fais comme tu veux. Vas en Amérique, mais sache que tu n'y resteras pas plus de trois mois. Je ne te vois pas vivre dans la maison de ta soeur. Et puis, admets-tu que ta soeur te paie le voyage? Moi, je n'ai pas les moyens.

(TRADUCERE:)

Montanas/Sierre
Sanatoriul Victoria
2 decembrie 1926

Draga mea Anna,

În ciuda inteligenței tale, văd că viața încă nu te-a învățat că nu există fericire pe acest pământ . Nu contenești să-mi spui că sunt fericit, pe

când eu îți repet contrariul. De asemenea, îți doresc să ți se întâmple și ție să zdrobești un om, la fel cum te-am zdrobit eu pe tine, să iubești și să fii iubită cum crezi că este cazul meu și atunci vei putea să-ți cântărești fericirea.

Dar nu ți-e cunoscut așa ceva? N-ai părăsit tu atâția bărbați? Nu l-ai zdrobit tu pe Charles, care putea să te creadă fericită cu mine? Ei bine, tu știi care a fost fericirea noastră: *o viață de câine*. O zi de liniște și trei de amărăciune. Erai atât de nefericită, încât plângeai și strângeai din dinți când făceai dragoste cu mine[26].

Aceasta este viața pe care o plângi tu acum? Da, desigur, simțeai că eram totuși un prieten pentru tine, dar prieten ți-am fost întodeauna și îți voi fi toată viața. Niciodată Anna mea nu va fi *înlocuită*. Ceea ce ai fost tu pentru mine, nici o femeie nu va putea fi vreodată. Nu există două Anna în această lume. Nu am vrut să-ți vorbesc despre situația mea. Acum mă văd obligat s-o fac. Mă vei crede sau nu, iată, dar, viața mea cu femeia pe care o crezi fericită cu mine și pe mine fericit cu ea:[27]

Mai întâi, sunt *cu ea* tot atât cât sunt și *cu tine*. Familia ei, aproape că a alungat-o, fiindcă tatăl dorește căsătoria, iar ea nici nu se gândește la aceasta, ca și mine, dealtfel. Ne-am văzut de trei sau patru ori în total, de la întoarcerea mea în Elveția.

M-am învolnăvit. Aceasta a ucis-o [28]. Și ea s-a îmbolnăvit, la rându-i pentru că, să știi, este de asemenea bolnavă de plămâni. În momentul de față, mai grav bolnavă decât mine, se îngrijește într-un sanatoriu departe de mine, unde părinții ei o supraveghează. *Iată fericirea noastră!*

Dacă vrei, crezi, dacă nu vrei, nu crezi. Și aceasta nu e decât o mică parte din viața mea, această viață pe care tu o crezi fericită. Mulțumesc! Nu ți-o doresc și ție. Dar dacă ai și câte alte necazuri îmi macină existența!

Spui că vrei să pleci în America. Ei bine: de ce îmi ceri permisiunea? Nu-ți mai sunt soț decât cu numele. Ești liberă ca o pasăre și, în Franța, viața îți este asigurată, chiar dacă eu trăiesc sau mor. Chiar fără să las testament, căsătoria noastră îți dă dreptul la 3/5 din venitul meu, dacă mor. De asemenea, fă cum vrei. Du-te în America, dar să știi că nu vei rămâne acolo mai mult de trei luni. Nu te văd trăind în casa surorii tale. Și apoi, admiți ca sora ta să-ți plătească voiajul? Eu nu am aceste mijloace[29].

Menton, le 8/III/27

Ma chère Anna,

J'ài oublié de prendre la valise de Clément, et j'ai oublié sutout que je devais te mettre des venthouses. C'est cela que me fait de la peine. Tu as sûrement dú te dire que je ne m'en fais pas beaucoup pour toi, du moment que j'ai oublié.

Je te prie de te les faire mettre par Mr Crépu et te débarrasser du point que tu as dans le dos au plus vite possible.

Ici, c'est entendu pour que tu viennes déjeûner et dîner jeudi, après demain. Prends le train de 10h. 15, en secondes aller-retour. Il n'a pas de troisièmes. Le billet me regarde. Tu coucheras ici jeudi soir. —Tout le monde t'attend et t'aime. La valise je l'apporterai moi autrefois. Clément n'en a pas besoin.

Je t'embrasse de toutes mes forces. Amitiés de tous.

Ton Georges qui t'aime plus que jamais.

(TRADUCERE:)

Menton, 8/III/27

Draga mea Anna,

Am uitat să iau valiza lui Clément [30] și mai ales am uitat că trebuia să-ți pun ventuze. Și gândul acesta mă chinuie. Ți-ai spus desigur că nu-mi pasă de tine, din moment ce am uitat.

Cheam-o, te rog, pe doamna Crépu să ți le pună și să scapi de junghiul pe care-l ai în spate, cât mai repede.

Aici, ne-am înțeles să vii poimâine, joi, să dejunăm și să cinăm împreună. Ia trenul de ora 10 și 15 min., clasa a doua, dus-întors. Nu are clasa a treia. Prețul biletului mă privește pe mine[31]. Vei dormi aici joi seara. — Toată lumea te așteaptă și te iubește. Îți voi aduce eu valiza altădată. Clément nu are nevoie de ea.

Te îmbrățișez din toată inima. Ai prietenia tuturor.

Al tău, Georges, care te iubește mai mult ca niciodată[32].

M. Br
1219

RUE DE LA MAISON RUSSE — MENTON, R. C. 2216

Hôtel "LES SAPINS" le 21/12/27

LA VUE LA PLUS BELLE — LA SITUATION LA PLUS ENSOLEILLÉE

Chère Anna,

J'attends tous les jours un mot de toi, me disant quand il faut venir manger, — chez Mme Crépin, ou ailleurs, c'est égal, mais toute la bande, avec les Rosenthal.

Es-tu peut-être triste ?
Dis-le moi : je travaille dur.

Ton sincère ami
Georges

Menton,
le 21/II/27
Hotel "Les Sapins"

Chère Anna,

J'attends tous les jours un mot de toi, me disant quand il faut venir manger, — chez Mr Crépu, ou ailleurs, s'est égal, mais toute la bande, avec les Rosenthal.

Es-tu peut-être triste?

Dis-le moi. Je travaille dur.

Ton sincère ami
Georges

(TRADUCERE:)

Menton 21/II/27
Hotel "Les Sapins"

Dragă Anna,

Aștept în fiecare zi un cuvânt de la tine, care să-mi spună când trebuie să vin să luăm masa împreună — la Dna Crépu sau în altă parte, mi-e totuna, dar cu toții, cu Rosenthalii.

Ești cumva tristă?

Spune-mi-o. Muncesc din greu.

Al tău sincer prieten,
Georges

Paris, 14/5/27

Chère Anna,

Quand on loue un appartement à l'année, on ne paye jamais que par trimestre, 3 mois, mais on dépose comme gage autre 3 mois. C'est tout.

Hier Marthe a porté ta montre. Elle n'a rien de grave, simple question de réglage. Toutefois, il fraudra attendre un mois pour la revoir, car ce n'est pas à Paris.

Merci pour tes trèfles. J'ai été touché du souvenir d'autrefois.

Ton ami sincère
Georges

(TRADUCERE:)

Paris, 14/5/27

Dragă Anna,

Când se închiriază un apartament pe un an, nu se plătește niciodată decât pe un trimestru, 3 luni, dar se depune garanția pentru alte 3 luni. Asta-i tot.

Ieri Marthe ți-a dus ceasul la reparat. Nu are nimic serios, simplă chestiune de reglaj. Totuși, va trebui să aștepți o lună pentru a-l recăpăta, pentru că nu va fi reparat la Paris.

Mulțumesc pentru trifoi. M-a înduioșat amintirea de altădată.

Al tău prieten sincer,
Georges.

Palace Hotel
Bruxelles
le 2 août 1927
8 heures

Chère Anna,

Nous venons d'arriver ici, où nous ne ferons que passer la nuit. Demain matin nous reprenons la route pour Anvers et Amsterdam.

Veux-tu me dire un mot sur l'état de la santé de maman et sur le tien?

Adresse:
Amstel Hotel
Amsterdam
Hollande
Je t'embrasse tendrement et embrasse maman.

Ton Georges

As-tu reçu le mandat?

(TRADUCERE:)

Hotel Palace, Bruxelles
2 august 1927, ora 8

Dragă Anna,

Abia am ajuns aici, unde nu vom face decât să petrecem noaptea. Mâine dimineață vom relua drumul spre Anvers și Amsterdam[33].
N-ai vrea să-mi spui câte ceva despre sănătatea mamei și a ta?
Adresa:
Hotel Amstel
Amsterdam
Olanda
Te sărut cu drag și îmbrățișeaz-o pe mama.

Al tău Georges

Ai primit mandatul?

GRAND H-TEL D'EUROPE
Bureau de renseignements.
LÉNINGRAD

Léningrad,le 29-10-1927

Ma chère Anna,

As-tu reçu la lettre que je t'ai envoyé de l'ambassade de Russie dimanche 16 c., avant de partir? Je t'ai encore écrit une carte de Berlin, ou une lettre.

Moi, je resterai en Russie, seul, pour le moment, pour une année. Après, je verrai. Je ne retournerai pas de si tôt en France.

Aussi, obtients le divorce à ton avantage et vis de ces mille fr. par mois que je peux te donner en ce moment. Plus tard, ou de temps en temps, je ferai plus, pour tes déplacements ou pour t'habiller.

Ici on vit comme partout en Europe: il y a des gens qui gagnent bien, d'autres qui luttent, mais en général, on mange à peu près à sa faim.

Ma santé est bonne, meilleure qu'à Paris.

Écris-moi:

à la rédaction de *l'Ogoniek*, 11, Strastnoi Boulevard, *Moscou* U.R.S.S.

Écris bien lisiblement, l'adresse.

Je t'embrasse affectueusement

Georges.

(TRADUCERE:)

Hotel European
Biroul de informații
Leningrad

Leningrad, 29-10-1927

Draga mea Anna,

Ai primit scrisoarea pe care ți-am trimis-o de la ambasada Rusiei, duminică 16 c., înainte de a pleca? Ți-am mai scris și o carte poștală de la Berlin, sau o scrisoare.

Eu voi rămâne în Rusia, singur deocamdată, pentru un an[34]. După aceea, voi vedea. Nu mă voi reîntoarce prea curând în Franța. De aceea, obține divorțul în avantajul tău și trăiește din cei o mie de fr. pe lună, pe care pot să ți-i dau acum[35]. Mai târziu, sau din când în când, voi face mai mult pentru deplasările tale sau pentru a te îmbrăca.

Aici se trăiește ca peste tot în Europa: sunt oameni care câștigă bine, alții care se zbat, dar, în general, se mănâncă aproape pe săturate.

Sănătatea mea este bună, mai bună decât la Paris.

Scrie-mi:

la redacția revistei "Ogoniek", 11, bulevardul Strastnoi, *Moscova* U.R.S.S.

Scrie lizibil adresa.

Te îmbrățișez cu dragoste

Georges

M.Br
1013

GRAND HÔTEL d'EUROPE
Bureau de Renseignements.
LÉNINGRAD.

ЕВРОПЕЙСКАЯ ГОСТИНИЦА
ЛЕНИНГРАД.
Справочное Бюро.

Léningrad, le 29-10-1927

Ma chère Anna,

As-tu reçu la lettre que je t'ai envoyée de l'ambassade de Russie dimanche 16 c., avant de partir? Je t'ai encore écrit une carte de Berlin, ou une lettre.

Moi, je resterai en Russie, seul, pour le moment, pour une année. Après, je verrai. Je ne retournerai pas de si tôt en France.

Aussi, obtiens le divorce à Ton avantage et vis de ces

mille f. par mois que je peux te donner en ce moment. Plus tard, ou de temps en temps, je ferai plus, pour tes déplacements ou pour t'habiller.

Ici on vit comme partout en Europe: il y a des gens qui gagnent bien, d'autres qui luttent, mais en général, on mange à peu près à sa faim.

Ma santé est bonne, meilleure qu'à Paris.

Ecris-moi:

à la rédaction de l'Ogonïek,
11, Strastnoï Boulevard, Moscou
U.R.S.S.

Ecris bien lisiblement, l'adresse.
Je t'embrasse affectueusement
Georges

24, rue du Colisée *Paris, le 12/5/29*

Je ne sais plus, ma pauvre Anna, quoi penser de toi. Il a suffit que je sois un moment sérieusement embêté et que je te coupe, *un seul mois*, 400 fr. des 1000 que tu reçois régulièrement *depuis trois ans*, pour que je ne sois plus pour toi qu'un ignoble bonhomme, égoïste et jouisseur.

Maintenant tu me retournes ta pension de 1000 fr. Marthe, après m'avoir fait de la morale, en est restée baba! Personne ne comprend rien.

L'avoué me dit que tu ne veux pas divorcer. Tu écris à Marthe et à moi que oui. Alors: oui ou non? Veux-tu le dire, définitivement, au maître Gillet?

Je tiens à ta disposition ta pension de 1000 fr. par mois, chez Ionesco.

Ton ami et frère, quoique tu en dises.

Georges

(TRADUCERE:)

Strada Colisée, nr. 4 *Paris, 12/5/29*

Nu mai știu, sărmana mea Anna, ce să cred despre tine. A fost de ajuns să fiu pentru puțin timp foarte necăjit și să-ți tai, *o singură lună*, 400 fr. din cei 1000 pe care îi primești cu regularitate *de trei ani*, ca să nu mai fiu pentru tine decât un om josnic, egoist și profitor.

Acum îmi înapoiezi pensia ta de 1000 fr. Marthe, după ce mi-a făcut morală, a rămas cu gura căscată! Nimeni nu mai înțelege nimic.

Avocatul îmi spune că nu vrei să divorțezi. Marthei și mie ne scrii că da. Deci: da sau nu? Vrei s-o spui odată pentru totdeauna avocatului Gillet?

Eu îți țin la dispoziție pensia ta de 1000 fr. pe lună, la Ionescu.

Al tău prieten și frate, orice ai spune.

Georges

Brăila, le 10 Nov. 1930

Chère Anna,

Je te remercie pour ton offre de me soigner, mais, d'abord, je n'en ai plus besoin parce que je ne suis plus malade, puis, même si je l'étais ce n'est pas une épouse, ni une amante que j'appelerais pour me soigner.

J'ai assez gouté des soins des épouses autant que des amantes. Aussi bien les unes que les autres ne sont autre chose que les ennemies du pauvre homme qui les aime, ou plutôt du pauvre âne qui doit se crever pour elle.

Non. Je préfère vivre avec des étrangers.

Et pourquoi, tout à coup, tu me remercie "pour les 500 fr. que tu reçois tous les mois". Tu ne reçois 500 fr. que depuis juin, c'est à dire, 5 mois dans 4 ans et demi que tu reçoi *1000 fr. par mois,* sans avoir besoin de me remercier. Et moi, je n'ai pas attendu ta lettre pour donner ordre à Rieder de rétablir tes 1000 fr., ainsi que tu auras sûrement pris connaissance avant de recevoir la présente.

Ah, je connais bien ta pitié, va, ainsi que la pitié de toutes les femmes qui ne sont pas des mères.

Georges

str. Mihai-Bravu 341;

(TRADUCERE:)

Brăila, 10 Nov. 1930

Dragă Anna,

Iți mulțumesc pentru oferta de a te îngriji de mine, dar mai întâi, nu mai am nevoie, pentru că nu mai sunt bolnav, apoi, chiar dacă aș fi, nu aș chema să mă îngrijească nici o soție și nici vreo amantă.

Am gustat destul atât din *îngrijirile* soțiilor cât și din cele ale amantelor. Și unele și altele nu sunt altceva decât dușmanul bietului

M.Dr
1278

Braila, le 10 Nov. 1930

Chère Anna,

je te remercie pour ton offre de me soigner, mais, d'abord, je n'en ai plus besoin, parce que je ne suis plus malade, puis, même si je l'étais, ce n'est pas une épouse, ni une amante que j'appellerais pour me soigner.

J'ai assez goûté des soins des épouses autant que des amantes. Aussi bien les unes que les autres ne sont autre chose que les ennemies du pauvre homme qui les aime, ou plutôt du pauvre âne qui doit se crever pour elles.

Non. Je préfère vivre avec des étrangers.

Et pourquoi, tout à coup, tu me remercie "pour les 500 fr. que tu reçois tous les mois." Tu ne reçois 500 fr. que depuis juin, c'est à dire, 5 mois dans 4 ans et demi que tu reçois 1000 fr. par mois, sans avoir besoin de me remercier. Et moi, je n'ai pas attendu ta lettre pour donner ordre à Rieder de rétablir tes 1000 fr., ainsi que tu auras ~~fait~~ sûrement pris connaissance avant de recevoir la présente.

Ah, je connais bien ta pitié, va, ainsi que la pitié de toutes les femmes qui ne sont pas des mères.

Georges

str. Mihai-Braoul 341

bărbat care le iubește, sau, mai degrabă, al bietului măgar care trebuie să crape pentru ele[36].

Nu. Prefer să trăiesc printre străini[37].

Și de ce îmi mulțumești așa, pe neașteptate, "pentru cei 500 fr. pe cere-i primești în fiecare lună". Nu primești 500 fr. decât din iunie, adică de 5 luni în 4 ani și jumătate, timp în care ai primit *1000 fr. pe lună*, fără să fie nevoie să-mi mulțumești. Iar eu n-am așteptat scrisoarea ta pentru a da ordin la Rieder să-ți restabilească cei 1000 fr. ai tăi, așa cum, desigur, luaseși cunoștință înainte de primirea prezentei.

Ah, îți cunosc prea bine mila, ducă-se, la fel ca și mila tuturor femeilor care nu sunt mame.

Georges

str. Mihai-Bravu 341

Braila, le 22 avril 1931
str. Mihai-Bravu 341

Ma chère Anna,

Je viens de recevoir, de Marthe, ta lettre du 17 avril et les 2 photos, qui m'ont fait grand plaisir. Tu me parais toujours jeune et belle femme, sacrée garce que j'ai tant aimée!

Et tu dis être prête à partir pour le Canada. C'est ton destin, sûrement, mais quelle histoire que de traîner la pauvre mère sur un tel parcours! Elle ne résistera pas à un voyage si long et fatigant. Elle doit être une loque humaine. Enfin, c'est peut-être son destin aussi.

Et tu veux te séparer de Tosko? Mais comment pourras-tu vivre sans lui? Lui remplira tes heures de mélancolie, toi, qui n'aimes personne! Je crois que tu seras très malheureuse sans lui.

Mais, puisque tu dois l'abandonner, je ferai tout mon possible pour l'apporter ici, car chez moi il sera aimé et soigné comme il a été chez toi. Il aura le Danube, pour nager. Et il me racontera des choses de ta vie sans taticala. (Je vis, ici, seul, avec les époux Constantinesco, que tu connais et qui sont vieux. J'ai bâti une maisonette confortable sur leur terrain.)

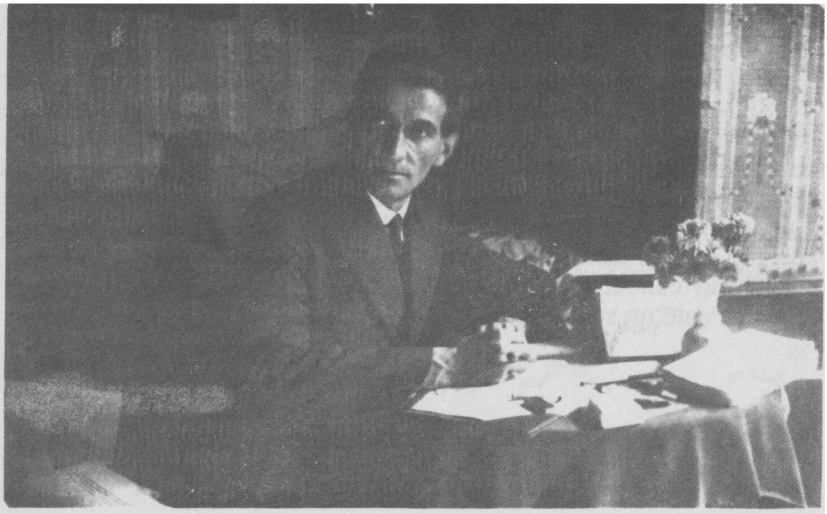

În casa părinților Annei Munsch, la Masevaux.

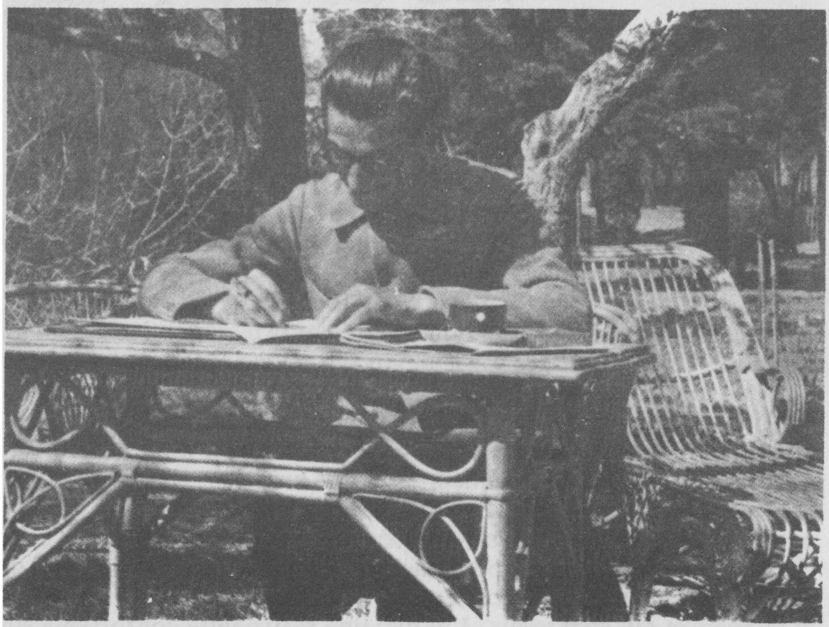

La Bekovo, în apropierea Moscovei, în 1928.

Quant à la nationalité française, que tu veux reprendre, sache que tu es libre et française depuis cet hiver. Notre divorce, sur ma demande, et comme tu l'as accepté toi-même, a été prononcé le 29 Janvier dernier. J'ai donné comme motif de divorce ton refus d'habiter la Roumanie. Et le tribunal de Braila l'a admis et prononcé la séparation.

Je t'enverrai dans quelques jours le *Bulletin de séparation*, qui te permettra de reprendre ton nom et rentrer dans les droits nationaux.

Moi je suis aujourd'hui un homme seul et sans courage. Je n'écris plus. Je cultive la terre avec mes parents paysans et vis comme eux. Certes, mon nom en Europe est le même et les éditeurs me demandent toujours des livres nouveaux, mais, pour le moment, je me cherche et je ne me retrouve pas. Bien des choses sont mortes en moi.

Et surtout sont morts mes revenus. Depuis trois mois, je ne reçois plus un sou de France, ni d'ailleurs. Je fais ici des dettes énormes.

Toutefois, malgré ma pauvreté, j'espère (je dois même) venir te voir avant ton départ. Il est certain que tu as été la femme la plus honnête, pour moi, et que tu me garde encore ton amitié. De ma part, mon amitié, tu l'as pour toujours, comme tu le sais.

Il se peut que je vienne te voir très prochainement si je trouve l'argent nécéssaire. En tout cas, si tu quittes Masevaux, après la réception de cette lettre, dis aux Ionesco où tu te trouves. Car je pars à Bucarest la semaine prochaine et, de là, si je peux, j'irai droit à Paris, puis à Masevaux, au retour. — Je t'embrasse et vous embrasse tous.

Ton Georges

(Tosko, ne me mordra-t-il pas?)

(TRADUCERE:)

Brăila, 22 aprilie 1931
str. Mihai-Bravu 341

Draga mea Anna,

Am primit de la Martha scrisoarea ta din 17 aprilie și cele două fotografii care mi-au făcut o mare plăcere. Mi-ai părut întotdeauna o femeie tânără și frumoasă, târfă sfântă, pe care am iubit-o atât![38]

Și spui că ești gata să pleci în Canada. Cu siguranță, acesta-i destinul tău, dar s-o cari pe biata ta mamă pe un așa traseu, asta ce mai e? Ea nu va rezista la o călătorie atât de lungă și obositoare. Trebuie să fie o zdreanță. În sfârșit, este, poate, de asemenea, destinul ei.

Și vrei tu să te desparți de Tosko? Dar cum vei putea trăi fără el? Ți-ar fi umplut orele de melancolie, ție care nu iubești pe nimeni! Cred că ai fi foarte nefericită fără el.

Dar, pentru că trebuie să-l abandonezi, voi face tot posibilul ca să-l aduc aici, deoarece la mine va fi iubit și îngrijit așa cum a fost la tine. Va avea și Dunărea pentru a înota. Și îmi va povesti mai multe lucruri despre viața ta, fără flecăreală. (Trăiesc singur aici, cu soții Constantinescu[39], pe care îi știi și care sunt bătrâni. Am ridicat o căsuță confortabilă pe terenul lor).

Cât despre cetățenia franceză pe care vrei s-o reiei, să știi că, începând din această iarnă, ești liberă și franțuzoaică. Divorțul nostru, la cererea mea, și cu care ai fost de acord tu însăți, a fost pronunțat la 29 ianuarie trecut. Am prezentat ca motiv de divorț refuzul tău de a trăi în România. Tribunalul din Brăila l-a admis și a hotărât separarea.

Îți voi trimite în câteva zile certificatul de divorț, care îți va permite să-ți reiei numele și să reintri în drepturile tale cetățenești.

Sunt astăzi un om singur și fără curaj. Nu mai scriu nimic. Cultiv pământul împreună cu rudele mele de la țară și trăiesc asemenea lor. Desigur, numele meu în Europa este același și editorii îmi cer mereu cărți noi, dar, pentru moment, mă caut si nu mă regăsesc. Au murit multe în mine.

Și, mai ales, veniturile mele au murit. De trei luni nu primesc nici un ban din Franța și nici din altă parte. Fac aici datorii enorme.

Totuși, în ciuda sărăciei mele, sper (trebuie chiar) să vin să te văd înainte de plecarea ta. Este sigur că tu ai fost femeia cea mai cinstită pentru mine și îmi păstrezi încă prietenia ta. Din partea mea, prietenia o ai, pentru totdeauna, așa cum o știi[40].

S-ar putea să vin să te văd foarte curând, dacă găsesc banii necesari. În orice caz, dacă pleci din Masevaux după ce primești această scrisoare, spune familiei Ionescu unde te afli. Fiindcă plec la București săptămâna viitoare și, de acolo, dacă pot, voi pleca direct la Paris, apoi la Masevaux, la întoarcere. Te sărut și vă sărut pe toți.

Al tău, Georges

(Tosko nu mă va mușca?)

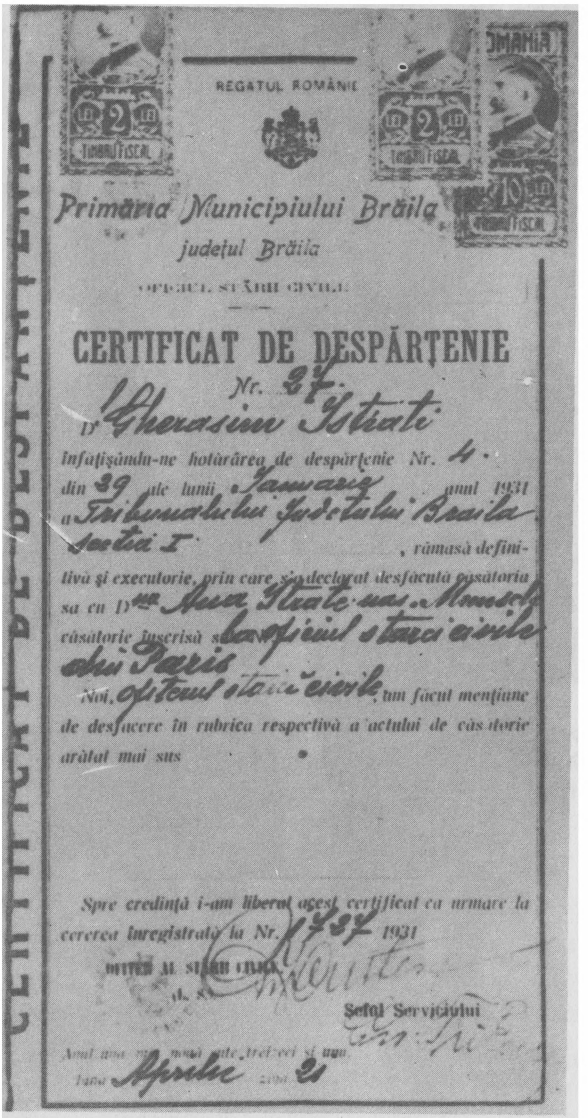

REGATUL ROMÂNIEI

Timbru Fiscal

Primăria Municipiului Brăila

județul Brăila

OFIȚERUL STĂRII CIVILE

CERTIFICAT DE DESPĂRȚENIE

Nr. 27

D-l Gherasim Istrate

înfățișându-ne hotărârea de despărțenie Nr. 4 din 29 ale lunii Ianuarie anul 1931 a Tribunalului Județului Brăila Secția I, rămasă definitivă și executorie, prin care s-a declarat desfăcută căsătoria sa cu D-na Anna Istrate nas. Munsch căsătorie înscrisă sub Ofițerul stării civile din Paris

Noi, Ofițerul stării civile, am făcut mențiune de desfacere în rubrica respectivă a actului de căsătorie arătat mai sus.

Spre credință i-am liberat acest certificat ca urmare la cererea înregistrată la Nr. 1737 1931

OFIȚERUL STĂRII CIVILE

Șeful Serviciului

Anul una mii nouă sute treizeci și unu luna Aprilie ziua 25

1. Actul care certifică despărțirea de Anna Munsch, eliberat de Tribunalul județului Brăila, la 29 ianuarie 1931.

Anna Munsch (dr.) și prietena sa, Jeanne Bindner, la Nisa, în 1962.

Carte postale)
Berlin, le 10. II. 32
Mme Anna Istrati
9, Grand Rue
Masevaux (Haut Rhein)
Frankreich

Chére Anna,

Tes lettres me sont parvenues ici, où je me trouve pour une conférence, mais de cette conférence je ne sortirai pas avec une femme, comme à Genève, en 1926. De Paris, je t'enverrai mon dernier livre, qui ne t'intéresse pas.

Georges

(TRADUCEREA:)

Berlin, 10. II. 1932

Dragă Anna,

Scrisorile tale mi-au parvenit aici, unde mă aflu pentru o conferință [41], dar de la aceasta nu voi mai pleca cu o femeie, ca la Geneva, în 1926[42]. De la Paris îți voi trimite ultima mea carte, care nu te interesează.

Georges[43]

NOTE:

[1] Aceste prime pagini de corespondență cu Anna Munsch au fost scrise pe câteva file de carnet, având aspectul unor însemnări de jurnal.

[2] Unul dintre prietenii de la Nisa, marochiner, după cum precizează Anna Munsch în amintirile sale (Vezi *Tribuna*, nr. 44, 4 noiembrie 1965. Prezentare și traducere, George Cuibuș).

[3] Jeanne Bindner.

[4] Aldo Mazzanti și Antoine Bernard — prieteni cu care a colindat pe Promenade des Anglaise, la Nisa, și de la care a învățat meșteșugul fotografiei.

[5] Această frază nu apare în traducerea lui George Cuibuș (*Ateneu*, nr. 3 martie, 1965).

[6] De aici, pînă la final, fraza nu este reprodusă de George Cuibuș *(Ateneu)*.

[7] De aici, pînă la final, textul nu este reprodus în varianta lui George Cuibuș *(Ateneu)*.

[8] Fraza de final și semnătura au fost scrise pe manșeta paginii a patra.

[9] Adăugat pe manșeta paginii a treia.

[10] Propoziția lipsește din textul publicat de George Cuibuș *(Tribuna)*.

[11] Această frază apare tradusă de George Cuibuș astfel: "Și tu găsești extraordinar faptul că un bărbat te roagă în genunchi să te gândești puțin la sărmana-i viață" *(Tribuna)*.

[12] În traducerea lui George Cuibuș, fraza lipsește. (Marthe Ionesco, al cărei nume apare în acest text, este soția lui Gheorghe Ionescu, vezi nota 14).

[13] În continuare, textul este scris pe manșeta paginii.

[14] Gheorghe Ionescu, cismar, bun prieten cu Panait Istrati, pe care scriitorul l-a cunoscut prin intermediul lui Alecu Constantinescu (vezi nota 25, p. 135), cu ocazia primei călătorii la Paris. În subsolul casei sale, din Rue du Colisée, nr. 24, Panait Istrati a locuit un timp și a scris o bună parte a operei sale.

[15] În intervalul iunie-august 1926, a scris *Neranțula*.

[16] Iacob Rosenthal (vezi nota 13, p. 133).

[17] Jean Reiss, proprietarul hotelului "les Sapins", din Menton.

[18] Joița Istrati a murit în 1919.

[19] Gheorghe Ionescu.

[20] Pe Josué Jéhouda, Panait Istrati l-a cunoscut pe când era internat la sanatoriul Sylvana-sur Lausanne (sfârșitul anului 1918, începutul anului 1919). Jéhouda este cel care l-a îndemnat pe Panait Istrati să citească opera lui Romain Rolland. Despre acest episod amintește însuși Istrati într-o scrisoare către autorul lui *Jean Christophe:* "Și, dacă acum numele lui Jéhouda nu vă amintește decât de scriitorul pe care-l iubim și-l stimăm pentru credința și sinceritatea sa, veți fi mirat să aflați că fără Josué Jéhouda, nu ar fi existat poate niciodată un caz Istrati în literatura franceză, pentru că el este misteriosul necunoscut care a pronunțat, pentru prima oară, la urechea mea, numele dumneavoastră și m-a sfătuit să vă citesc opera, în momentul în care, în 1918, la Sylvana-s/Lausanne, nu mai știam ce să fac cu viața mea" (*Cahiers Panait Istrati*, nr. 2,3,4, 1987, p. 210, trad. Carmen Țurcan).

Împreună cu Josué Jéhouda, Panait Istrati a scris romanul *Familia Perlmutter*, apărut în 1927.

[21] De aici și până la sfârșit scrisoarea nu mai este reprodusă de George Cuibuș *(Ateneu)*.

[22] Ștefan Ionescu, asociatul lui Gheorghe Ionescu.

[23] Rândurile care urmează au fost scrise pe colțul din stânga, sus, al primei pagini.

[24] René Arcos, colaborator al lui Romain Rolland, unul dintre fondatorii revistei *Europe*.

[25] Scrisoarea nu este semnată.

[26] Fraza este tradusă de George Cuibuș astfel: "Erai atât de nefericită, încât plângeai în fiecare zi".

[27] Marie-Louise Baud-Bovy (Bilili) a fost un capitol plin de pasiune și de zbucium din viața lui Panait Istrati. A cunoscut-o la Geneva, în aprilie 1926, cu prilejul unei conferințe. Era fiica directorului Conservatorului din Geneva. A trăit în uniune liberă cu Panait Istrati până în toamna anului 1930, când s-a căsătorit cu medicul vienez Heinz Hauser. Întâlnirea cu Bilili a dus la ruptura definitivă cu Anna Munsch, în ciuda dorinței lui Panait Istrati: "Nu renunț însă nici la Anna, nici la Marie-Louise. Mai degrabă la viață. Am nevoie de amândouă și asta e cu putință".

Istrati a găsit în Bilili femeia care "întruchipează în mod sublim devotamentul și puterea de a înțelege (...) Bilili este însă prea femeie. Se vâră prea mult în mine și nu acesta este idealul meu. Îi datorez totuși liniștea care-mi îngăduie să scriu".

Bilili l-a însoțit pe Istrati în călătoria făcută în URSS și, de asemenea, în România. Despre momentul despărțirii, cu tot ce a urmat, vezi capitolul *În căutarea femeii-prietene*, din volumul *Cum am devenit scriitor*, București, 1985. Reconstituire pe bază de texte autobiografice, alese, traduse și adnotate de Alexandru Talex, ediție din care am citat mai sus. De asemenea, scrisoarea către Nikos Kazantzakis, din 14 ianuarie 1933, reprodusă în volumul *Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, București, 1988, ediție îngrijită de Alexandru Talex, p. 142-144, și scrisoarea către Romulus Cioflec, din 18 noiembrie 1930, reprodusă în *Manuscriptum*, nr. 1, 1970, p. 73-74, prezentare de Al. Oprea și Eliza Ispășoiu.

[28] Propoziția lipsește din textul publicat de George Cuibuș *(Tribuna)*.

[29] Lipsește continuarea scrisorii.

[30] După informația pe care o oferă George Cuibuș, în traducerea acestei scrisori, Clement este cumnatul Annei.

[31] Următoarele două fraze nu sunt reproduse de George Cuibuș, iar precizarea "Îți voi aduce eu valiza altă dată" apare la George Cuibuș asfel: "Valiza o vei aduce la Masevaux altă dată".

[32] Formula de încheiere este scrisă pe manșeta scrisorii.

[33] Panait Istrati se afla pe drum spre Olanda. Atunci a avut loc prima întâlnire cu scriitorul A. M. de Jong, cel care a tradus în olandeză *Chira Chiralina*, *Moș Anghel*, *Codin*, *Neranțula*, *Pescuitorul de bureți*, *Tața Minca* și *Casa Thüringer*.

[34] Proiectul acesta se modifică după întâlnirea din 13 decembrie 1927, cu scriitorul grec Nikos Kazantzakis, la Moscova. Între Panait Istrati și Nikos Kazantzakis s-a legat o mare prietenie. Au călătorit împreună în URSS, iar la 22 decembrie 1927, au plecat în Grecia.

[35] De la întreruperea relațiilor conjugale cu Anna și până la pronunțarea divorțului (29 ianuarie 1931), Panait Istrati i-a asigurat cu regularitate 1000 de franci lunar.

[36] Atitudinea lui Panait Istrati se explică prin starea provocată de scrisoarea de adio primită de la Bilili, care în 29 septembrie 1930 se căsătorise cu doctorul Heinz Hauser.

[37] Pasajul care urmează, până la "...primirea prezentei", nu este reprodus de George Cuibuș *(Ateneu)*.

[38] Până la "...drepturile tale cetățenești", textul nu este reprodus de George Cuibuș *(Ateneu)*.

[39] Nicu Constantinescu (vezi nota 17, p. 134).

[40] Până la final, textul nu este reprodus de George Cuibuș (*Ateneu*).

[41] Este vorba despre conferința *Artele și umanitatea de azi*, solicitată de *Deutscher Kulturbund*, în 1932, susținută la Viena, München, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Heidelberg și Köln.

[42] Aluzie la conferința de la Geneva, din 17 aprilie 1926, despre rolul artelor și al artiștilor, prilej cu care a cunoscut-o pe Bilili.

[43] Inițial, Panait Istrati semnase "ton Georges".

Hotel
Les Sapins
RUE DE LA MAISON-RUSSE
MENTON

31 Octobre 1931

Chère Madame

Nous venons de recevoir votre lettre et bien volontiers nous vous donnons les renseignements:

Istrati a logé chez nous du 12 Juillet au 4 Août écoulé; sur avis des médecins de Paris qui lui ont interdit d'habiter en Roumanie pour cause de santé, il désirait s'installer chez nous pour un an, cela n'a duré que trois semaines, il est parti de chez nous à Paris et parait il en Roumanie ensuite.

Il nous a paru vraiment malade, il n'a cessé d'avoir la fièvre et on nous a dit qu'à Paris on a trouvé du sang dans ses serviettes. Depuis absolument aucune nouvelle de lui.

Notre opinion est qu'il est malade; mais c'est une nature tellement bizarre; voyez Gorki qui depuis plus de vingt ans est à l'article de la mort et qui vit toujours. Je ne pense donc pas *en toute sincérité*, qu'il n'y ait plus d'espoir pour lui, loin de là.

Pour tout le reste, son caractère fantasque et ses amours vous les connaissez mieux que nous, il n'a pas changé.

Pour nous même tout va bien; seulement nous n'avons pas de bébé. Mme Reiss a eu une fausse couche en Octobre de l'année dernière d'un enfant de six mois qui a vécu 10 minutes. Nous espérons de plus en plus que l'enfant viendra, un jour.

Nous espérons que la présente vous trouvera en bonne santé quand aux souffrances morales qui n'en a pas. Chacun de nous à un moment donné de la vie souffre mais songez Anna aux mères de famille qui n'ont pas dans leurs seins de quoi allaiter leurs enfants et ainsi vous vous éviterez de dire "Sur la Terre n'a pas existé plus grande souffrance"

Veuillez agréer nos souvenirs de tous deux et bonne chance.

Jean Reiss

(TRADUCERE:)

Hotel "Les Sapins", Menton
31 octombrie 1931

Dragă Doamnă

Tocmai am primit scrisoarea dumneavoastră și vă dăm cu plăcere lămuririle cerute:

Istrati a locuit la noi din 12 iulie până în 4 august trecut[1], la prescrierea medicilor din Paris, care i-au interzis să stea în România din motive de sănătate; el dorea să se instaleze la noi pentru un an, dar aceasta nu a durat decât trei săptămâni și a plecat de la noi la Paris și, se pare, după aceea, în România.

Ni s-a părut într-adevăr bolnav. Nu a încetat să aibă febră și ni s-a spus că la Paris au găsit sânge pe prosoapele lui. De atunci, absolut nici o veste de la el.

După părerea noastră, este bolnav, dar are o fire tare bizară; de exemplu Gorki, care de mai mult de douăzeci de ani este la un pas de moarte și care trăiește încă. Deci, cu toată convingerea, nu cred să nu existe pentru el nici o speranță, departe de aceasta.

În rest, despre caracterul lui aparte și despre iubirile sale, dumneavoastră le cunoașteți mai bine decât noi, nu s-a schimbat.

Cât despre noi, totul merge bine; numai că nu avem un copil. Dna Reiss a pierdut o sarcină de șase luni, în octombrie, anul trecut; Copilul a trăit 10 minute. Sperăm din ce în ce mai mult că vom avea un copil într-o zi.

Sperăm că prezenta vă va găsi sănătoasă, cât despre suferințele morale, cine nu le are? Fiecare dintre noi la un moment dat în viață suferă, dar gândiți-vă, Anna, la mamele care nu-și pot alăpta copiii și astfel vă veți feri să spuneți "Pe Pământ n-a existat suferință mai mare".

Să nu ne uitați și mult noroc.

Jean Reiss

[1] Din 15 iunie 1931, Panait Istrati s-a aflat într-un voiaj la Paris, împreună cu Margareta Izescu. A urmat sejurul la Menton, la care se referă J. Reiss.

... GHEORGHE BĂLĂNICĂ

Din corespondența cu rudele, deținem două scrisori către Gheorghe Bălănică, soțul uneia dintre verișoarele lui Panait Istrati (Iana, fiica lui Dumitru Istrate.)

Se știe că Istrati și-a ajutat mult rudele și, în paginile autobiografice, ca și în corespondența cu diverși prieteni, acest fapt este menționat adesea. Este vorba îndeosebi de familia lui Dumitru Istrate (*moș Dumitru*), fratele Joiței Istrate (mama scriitorului), care număra nouă copii (doi băieți și șapte fete).

Gheorghe Bălănică împreună cu soția, Iana, una din fiicele lui Dumitru Istrate ("moș Dumitru").

București, 27 aprilie 1934
strada Popa Savu 33

Dragă Gheorghe,

Poate veți fi aflat că ne-am întors din străinătate, din ziua întâi de Paște[1]. Eu o duc din ce în ce mai bine cu sănătatea. Sunt încă slăbit de atâta zăcere la pat, doi ani aproape. Dar cred că boala am învins-o, că nu mai am febră de loc și aproape nu mai tușesc. Prin Iulie am să vin la Brăila să fac niște băi la Lacu-Sărat și atunci o să ne vedem.

Te rog să te duci pe la Baldovinești să vezi ce mai e pe-acolo și dacă moșu[2] n'are vre-o nevoe grabnică. De-asemenea voi cum o mai duceți? Eu aici am casă din ce în ce mai grea, plină de șomeri. Suntem acum nouă guri la masă. Și lupt din greu, că nici cărțile nu se mai vând.

Scriți-mi. Sănătate la toți. Al vostru.

Panait [3]

Str. Popa Savu 33 Buc. II

București, 23. 6. 34

Dragă Gheorghe,

Am hotărât cu doctorii mei de aici să vii numai de cât la București să te operez. Operația de ulcer stomacal se face ușor, nu este nici un pericol de moarte și după operație ai să fii iar om întreg, pe când așa cum suferi acuma n'are leac și te duci sigur la moarte.

Crede-mă și vino chiar Luni sau Marți. Ai să fii operat așa cum m'ar opera pe mine, adică în cele mai bune condiții, iar în vremea asta

Str. Popa Savu 33 Buc. II

Bucureşti, 23.6.34

Dragă Gheorghe,

Am hotărât cu doctorii mei de aici să vii numai de cât la Bucureşti să te opereze. Operaţia de ulcer stomacal se face uşor, nu este nici un pericol de moarte şi după operaţie ai să fii iar om întreg, pe când aşa ~~cum~~ suferi acuma n'are leac şi te duci sigur la moarte.

Crede-mă şi vino chiar Luni sau Marţi. Ai să fii operat aşa cum m'ar opera pe mine, adică în cele mai bune condiţii, iar în vremea asta am să am eu grijă de casa ta.

Îţi trimet azi încă ~~500~~ 1000 lei. ~~Dumnezeu~~ ~~costă vreo 100 restul îl laşi acasă~~ Dai 500 lei moş Dumitru, pe ascuns. Trenul costă 200 lei. Restul îl laşi acasă. La gara de Nord te urci într'o maşină şi dai adressa mea. Scrie ori dă o telegramă cu ce tren pleci. – Să mă asculţi şi să vii fără nici o frică şi ai să te faci iar om.

al vostru, cu bine Panait

Să-i spui lui moş Dumitru că bine face că nu mai lucrează nimic. Am să-i trimet cu regulat 500 lei pe lună, dar să nu dea banii ăştia la nimeni. Să-i fie pensia lui.

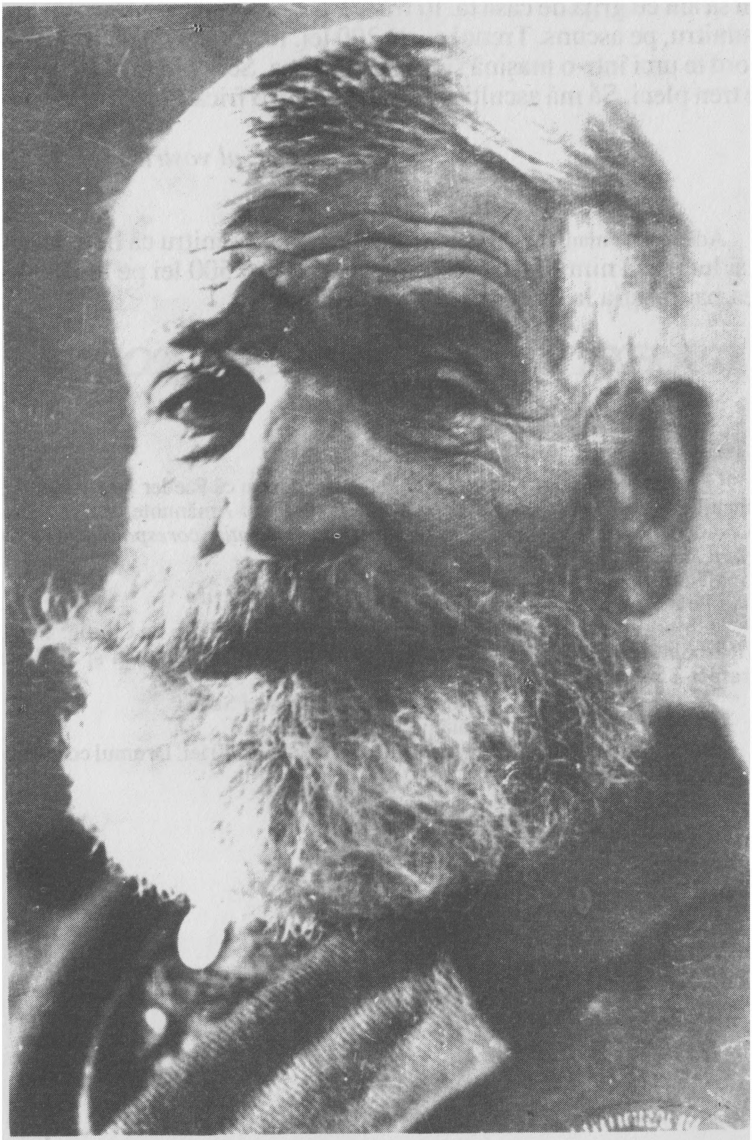

Moș Dumitru.

am să am eu grijă de casa ta. Îți trimet azi încă 1000 lei. Dai 500 lui Moș Dumitru, pe ascuns. Trenul costă 200 lei. Restul lași acasă[1]. La gara de Nord te urci într-o mașină și dai adresa mea. Scrie ori dă o telegramă cu ce tren pleci. Să mă asculți și să vii fără nici o frică și ai să te faci iar om.

al vostru, cu bine Panait

Adăugat pe manșetă, recto: să-i spui lui moș Dumitru că bine face că nu mai lucrează nimic. Am să-i trimet eu regulat 500 lei pe lună dar să nu dea banii ăștia la nimeni. Să fie pensia lui.

NOTE:

[1] Fusese plecat, din 13 iulie 1933, la Paris, pentru că Rieder îi scrisese că era pe punctul de a rupe contractul în condiții nefavorabile. Amănunte despre aceasta, în corespondența cu A.M. de Jong, în volumul *Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, ed. cit).

[2] Dumitru Istrate.

[3] Pe ultima pagină a scrisorii, destinatarul a notat:

"Ghiorghi C. Bălănică Soldat Brig. 39 Inf Bat II. Comp 5a Contig. 1918. Fost în Războiul cel mare 1916-18, am luat parte în lupte la Mărășești și în Ucraina la Tiraspol Bazdelnaia.

Comandantul Brg 39 Inf Colonel Marcovici Savu

2/V/934 Ghiorghi Bălănică.

[4] Inițial, Panait Istrati scrisese: "Îți trimet azi încă 500 lei. Drumul costă vreo 200 restul îl lași acasă"

SCRISORI CĂTRE PANAIT ISTRATI

În cadrul acestui capitol, reproducem scrisori primite de Panait Istrati între anii 1930-1934. Alături de nume celebre, sau devenite celebre grație prieteniei cu "pelerinul inimii", pot fi întâlniți diverși semnatari care dau o notă aparte capitolului prin conținutul insolit al scrisorilor adresate. Elaborarea operei, dificultățile ultimilor ani de viață se întrepătrund cu îndemnuri, rețete de însănătoșire și solicitări de sprijin. Aparent eterogen, acest capitol construiește o imagine cuprinzătoare a perioadei menționate.

Stimat tovarăș,

Confirm cu plăcere primirea ilustratei. Sfatul dat, îl voi urma, după modestele-mi puteri. (Deși — în paranteză fie zis — ar fi cu mult mai bine, să nu-mi frământ bieții creeri degeaba...)

Să lupt pentru o lume mai bună?! Astăzi în veacul egoismului și materialismului celui mai josnic??? Sunt mic de tot în fața acestei uriașe probleme. Am încercat, nu-i vorbă, și în trecut, să fac pe îndrumătorul opiniei publice. Spre a te convinge alătur "Răsunetul" cu primarticolul scris de mine. Or, n-am făcut multă ispravă! Dimpotrivă! Prin exhibițiile mele ziaristice, mi-am atras mulți dușmani.

Mai mult chiar: am avut de furcă și cu urgisita ne-Siguranță de stat. Mă explic. Colaborez și la ziarele românești din America, scriind câteodată și despre situația politică din țară. Am scărmănat, fără mănuși, pe toți mercenarii politici. Din cauza aceasta, am fost citat — la ordin mai înalt — de vreo câteva ori la Siguranță, spre a explica rostul activității mele ziaristice de peste ocean. Am asudat scriind la Procese-Verbale. Ba era cât p-aci să am parte și de răcoarea gratuită a zidurilor mucegăite... Mi s-a făcut plocon și un titlu sonor: "propagandist bolșevic subversiv..." Apoi să nu dau dracului toată șleahta lingăilor "apărători" de țară?

Cu scrieri literare încă m-am ocupat. Am scris câte verzi și uscate: novele, schițe și versuri. Spre "maaarele" meu regret, m-am convins că n-am talent, nici plete și nici măcar... cioc în barbă (ca Coșbuc!). Tot atâtea "calități" indispensabile unui scriitor... hipermodern. O simplă presupunere din parte-mi. Ș-apoi încă ceva: Pegasul meu e cu toane... (Tocmai ca stăpânu-său!). Voiam să mă avânt în sferele senine ale Parnasului și când colo — m-am prăbușit, cu mârțoagă cu tot, în obscuritatea odăiței mele de proletar...

"Poezia" alăturată n-am publicat-o[1]. Nu-mi place. E prea searbădă. Fantezie aș avea berechet, nefiind silit să mă duc în vecini. Or, mă

obsedează din cale afară lipsa *formei literare* a scrierilor mele. Dealtfel lucrul acesta e de înțeles, deoarece cu "știința" literară acumulată în cele 4 clase primare, m-am dus pe copcă... Autodidacticismul meu? Treanca-fleanca, mere acre... Nu merge, după cum ar trebui să meargă și pace...

Și așa nu-mi rămâne altceva de făcut, decât să mă întorc frumușel la... culegău. Vorba Neamțului șiret: "Schuster, bleib'bei deinem Leist..."[2]

Dar, după cum văd, m-am prea întins la vorbă. Așa-i firea Bănățeanului: meșter de cântece, și meșter de... palavre. Am spus-o pe șleau! Îmi cer scuze pentru molestarea cauzată.

Lugoj, 5 Iunie 1930

Salutări frățești
Victor P. Costa

Doctores in litteris (de plumb), poeta laureatus — primus inter pares. Quosque tandem? Știe dracu! (Doamne, iartă-mă!)

P.S. Pot spera un mic interview pe seama ziarelor românești din America? Firește, chestii literare. Da? Sincere mulțumiri anticipative. V.P.C.

Adresa: Lugoj, Strada Rădulescu 30 (Banat)

*

Brăila 22 Iulie 1930

Dragă Panaite,

La apelul tău, voi căuta să te lămuresc asupra celor petrecute și întrebărilor ce mi le pui. Te asigur că cele ce îți spun, sunt adevărate, fără nici o falsificare a realității. Și nici nu aș avea de ce. Dacă ceva mă va opri, în legătură cu serviciul meu[3], îți voi da detalii amănunțite la reîntoarcerea ta.

Un lucru însă. O parte din vina celor întâmplate, o porți și tu, care în ultimul timp m-ai evitat. Cine știa că Hauser este prietenul tău? Că este venit să te vadă? Că ai legături cu el? Dacă nu pierdeai contactul cu mine și aș fi știut cât de puțin măcar, totul ar fi fost limpede, vizibil și nimeni nu ar fi supărat pe prietenul tău[4].

De altfel cred că ești convins, că în decursul șederii tale aici, am fost un exponent sincer și fără interpretări greșite al intențiunilor tale.

Voi expune numai afirmațiuni, fără alte explicații, pe care te rog să le crezi și dacă ai vreo bănuială și îți va rămâne un pic de îndoială, să-mi scrii ca să lămurim totul de acum.

Pe Nicu Constantinescu scoate-l din cauză. Nu are nici un amestec. El îți este un prea devotat prieten[5].

Nimeni nu s-a gândit, în această afacere, să-ți facă un serviciu. De ce? Ce serviciu? Cine cunoștea legăturile tale cu prietenul tău Hauser?

Nu i s-a reținut nici un document, nici o scrisoare.

Nu s-a căutat la el nici un fel de scrisoare a nevestei tale.

Nu a fost adus la siguranță, unde sunt eu și nici nu a avut de a face cu persoanele de aici.

Nu a suferit nici un fel de brutalitate din partea organelor poliției. Știu precis. Depinde însă, de cum înțelegem fiecare cuvântul brutalitate.

După afirmațiunile de mai sus, să-ți spun faptele întâmplate.

În urma unui denunț, cum că la un hotel de mâna III (Untaru[6]) a descins un medic vienez, (care putea să descindă la hotel Francez sau Bristol) și are convorbiri animate cu o femeie în etate prin jurul gării, cu autorizația parchetului, s-a făcut o descindere și o percheziție în camera și în prezența prietenului tău, de biroul judiciar. (Vezi cât este de departe de confecturile tale?). Nu s-a găsit nimic, nu s-a luat nimic. Avea o scrisoare închisă pe care nu a voit să o arate și nu a văzut-o nimeni. A cerut el personal să fie dus în fața Dlui Prefect. Nimeni nu l-a silit. L-au dus. Dl. Prefect după explicațiile date de prietenul tău, i-a cerut scuze și a justificat întâmplarea.

Aici vine interpretarea cuvântului brutalitate. Te întreb, a fost brutalitate?

Și tot aici vine și chestia pusă de mine la început. Că m-ai evitat în ultimul timp. Dacă s-ar fi știut, că un medic vienez, prieten cu tine, a venit să te vadă, conținutul anonimei, nu mai avea nici o valoare și era aruncată la coș.

Coincidența face multe și este posibil să se interpreteze și cum zici tu "toate astea în legătură cu persoana mea și cum ca să mi se facă un serviciu".

Braila 22 Iulie 193[illegible]

Dragă Panaite,

La apelul tău, voi căuta să te lămuresc asupra celor petrecute și întrebărilor ce mi le pui. – Te asigur că cele ce îți spun, sunt adevărate, fără nici o falsificare a realității. Și nici nu aș avea de ce. – Dacă ceva mă va opri, în legătură cu serviciul meu, îți voi da detalii amănunțite la reîntoarcerea ta –

Un lucru însă. – O parte din viața celor întâmplate, o port și tu, care în ultimul timp m'ai evitat. – Cine știa că Hauser este prietenul tău? Că este venit să te vadă? Că ai legături cu el? – Dacă nu perdeai contactul cu mine și aș fi stiut cât de puțin măcar, totul ar fi fost limpede, vizibil și nimeni nu ar fi supărat pe prietenul tău.

De alt-fel cred că-ți convins, că în decursul sederei tale aici, am fost un exponent sincer și fără interpretări greșite al

Altceva ce să-ți spun. Clony[7] și inginerul șef al județului Dl Atanasiu[8], m-au întrebat despre tine. Cum nu știam nimic, nu am avut ce le spune.

Cu Zaharica[9] m-am găsit, după plecarea ta și a celorlalți. Era foarte nedumerită asupra unui lucru, nedumerire, pe care, nu i-am putut-o risipi.

al tău
Traian

P.S. Uitam un lucru. Mie îmi vin la birou, rapoartele de la hoteluri, zilnic și le controlez. În ziua aceea am citit raportul hotelului Untaru și am citit Heinric Hauser medic. Mi s-a părut atât de curios, încât dacă nu eram ocupat, m-aș fi informat eu personal de el.

(carte poștală) *Brăila 23 Aug. 930*

Dragă Panaite,

Scrisoarea ta am primit-o la timp. Am păcătuit cu întârzierea din diferite motive. Cele ce scrii dau la iveală o situație sufletească din parte-ți foarte gravă[10], care e posibil să se fi modificat de atunci în bine sau rău — și forțat gândindu-mă la situația ta, mi-am pus și întrebarea *"Ce-i de făcut?"* Căci socot că ești omul care, dacă vezi că o situație devine imposibilă, trebuie să-i cauți și dezlegarea. Și situația ta este aproape identică cu situația descrisă de *Cernișevschi* în romanul său "Ce-i de făcut?"

Aș fi dorit să mai am scrisoare de la tine în legătură cu cea dintâi. Cu Constantinescu nu m-am mai găsit. Îți doresc bine în toate.

al tău
Traian

La terminarea scrisorii a venit și Constantinescu să se intereseze de chestia hainelor[11].

1 Iun. 1931

Dragă Panaite,

Zilele astea am primit o hârtie de la Parchetul Brăila, prin care cerea să-ți punem în vedere să te prezinți la acel cabinet, pentru informații.

Cred că era în chestia filmului[12] — și cred că ți-a scris Nicu.

Când vei veni vei vedea.

Pe aici bine ai noștri cu sănătate. Noutăți nu prea avem decât că Drul Georgescu este prim ajutor de primar.

Mai multe noutăți și bogate de la tine așteptăm.

La revedere și te sărut al tău

Traian

*

26 August, 1930
București

Dragă Istrati,

Răspund la cele trei întrebări pe care mi le pui, luându-le în ordinea în care le-ai formulat în chestionarul pe care mi l-ai adresat în scrisoarea din 21.8.'30, Le Muids s/ Nyon[13].

1) Nu poți face câteva conferințe în America, decât numai în limba engleză. Aproape nimeni nu știe în America altă limbă[14].

2) Aș vrea să te iau ca secretar particular în pașaportul meu și pe cheltuiala mea, dar este cu desăvârșire cu neputință. (N-aș putea face, cu nici un preț și în nici un caz, ceva ce îmi ceri apoi: *să spun boierilor că nu mai ești om de temut.* Aș prefera să-mi piară graiul! Idem ca să le cer *"să facă și ei atâta lucru pentru tine"*. Aș prefera să mori.

3) Crezi tu [că] din conferințe și poate din vreo... învârteală cinematografică, aș scoate ceva... gologani"? Vezi răspunsul de la N=2.

Urmează apoi:

"Tare-s dator și tare am nevoie de bani..."
"Îți dedic ție Țața Minca..."
"Țața Minca va apare la Mornay (lux, cu gravuri...)[15] și la Rieder."
"Poți să faci cu ea ce vrei în America..."
Ieftin, bre! Chilipir!

Mi se spusese pe aici că te-ai fi aflând pe lângă Câmpulung, unde, renunțând de a mai face educația oamenilor, te-ai fi reîntors la creșterea porcilor. Mă bucurasem. Acum însă consider că ai fi avut și printre porci o soartă poate mai ingrată decât ai avut printre oameni.

Oricât de mare ar fi chilipirul ce mi-l promiți în oferta de mai sus, regret că nu pot trage nici un profit de pe urma ei. Motivul? Întâi pentru că America ("America ta") nu este America mea. (Constat că Duhamel are o mai bună opinie despre mine!) Al doilea pentru că oricât m-ai considerat și m-ai tratat de negustor — te înșeli însă dacă mă crezi negustor de vechituri, telal, negustor din hala de păduchi.

Aceasta pentru partea pur comercială a scrisorii tale, pe care o termini cu cuvintele

"Rândurile astea-s *numai pentru tine*" (Cred și eu: numai pentru mine. Altuia nu i-ai putea scrie în acest fel. Nu cumva tot ai fost pe la Câmpulung?)

Venind la cealaltă parte a scrisorii tale. Este o minciună că tu ai fi murit și că ceremonia înhumării tale ar fi avut loc pe ziua de 25 Iunie, în cimitirul din Brăila, alături de mormântul — fericitei întru Domnul — mamei tale. Dezmint categoric și cu toată energia această aserțiune falsă și... tendențioasă. Tu nu mori. Tu nu crăpi așa cu ușurință. Ba, eu pun rămășag cu tine, pe-o cinzeacă de rachiu, pe care ți-o plătesc anticipat, că tu din toată năzdrăvănia asta sentimentalo-industrială ai să ieși întărit, mai zdravăn și mai... holteiu ca oricând.

N-am nici o grijă de tine. Fii pe pace: nu mă tulburi. Toată daravela tragediei tale se reduce doar la aceea că ai câteva găuri în numeroasele tale buzunări. Ai să te pui într-o zi — sau poate ai să pui pe cineva — să-ți coasă acele găuri, și atunci, atunci, Panaite, ai să râzi grozav de cel care scrie azi "am pierdut tot, tot, tot ce aveam pe lumea asta". Pe dracu! N-ai pierdut nimic — pentru că... Ar fi prea mult să-ți mai spun și asta. Du-te la Reiss.

Cu bine

I. Rosenthal

*

M'am gândit mult la Dumneata și știu că-mi pare bine că te-am cunoscut. Te rog să nu uiți asta.

Henriette I. Stahl

25.II.1931

13.III.1931

Ți-am scris ultima scrisoare întrebându-te dacă pot sau nu să-ți scriu atunci când simt nevoia și iată că fără să-ți aștept răspunsul, Panait Istrate, eu din nou îți trimit cuvinte. Și cum aș face altfel când le simt în suflet prea multe și că vor să vie la lumină — și apoi cui să le trimit când toate sunt născute din vina dumitale? N'am nimic nou să-ți spun — dar același lucru crescând se face de la sine nou. E aceeași mulțumire ca și acum câteva zile, dar a crescut în câteva zile. Dacă acum m'ai lovi cu un răspuns care m'ar durea, aș înceta să-ți scriu ca să nu te supăr, dar n'aș înceta să-ți mulțumesc. Panait Istrate, oamenii prieteniei sunt cei care te fac să te gândești la fericire și dumneata mi'ai amintit că viața încă nu m'a copleșit că *și eu* pot trezi dorința de fericire în alții — că și alții îmi vor putea mulțumi mie așa cum îți mulțumesc eu dumitale acum — s-a desprins de asupra mea ceva greu care mă înăbușea și totul s'a făcut mai înalt și cu mai multă lumină. Eram cu moartea în suflet și acum *doresc* viață. Nu știu dece și nici nu vreau să știu de ce! Îmi este atât de suficient ceea ce simt! Panait Istrate, îți dau din nou mâna mea într'a dumitale și am în suflet întreaga dorință de bine pentru dumneata — de bucurie pentru dumneata.

Henriette I. Stahl

22.III.1931

Viena

Henriette

8 IV 1931 Berlin

Panait — mi-a fost greu să nu-ți scriu atâta vreme — dar mi-ar fi fost totuși imposibil să o fac.

Mi-ai spus că de acum, am să te simt veșnic lângă mine — și că numai în clipa în care voi simți nevoia să rămân singură, tu vei întoarce privirea. Ai așezat mâna ta în fața ochilor și ai șoptit cuvântul: "mormânt".

Panait, nu-i așa că în nici o clipă tu nu ai crezut că simțirea caldă care m'a făcut să tremur lângă tine s'ar putea răci?

La început, când oamenii se cunosc, se dau prudent, cu bâjbâiri de teamă să nu se lovească. Asta omoară orice foc. Eu nu pot așa. Primesc dinainte orice suferință decât golul încercărilor limfatice. Sunt incapabilă însă de acțiune atunci când nu ajung la paroxism. Înăbuș strigătul atâta timp cât mai pot răbda.

Câtă nevoe am să-ți vorbesc! Am simțământul că de data asta cu tine, nu va trebui să duc eu singură cazna unor iluzii inexistente, și că tu ești așa cum te-am simțit.

Cu tine, fiecare clipă pe care mi-ai dat-o, a fost perfect realizată și orice oprire, în orice clipă n'ar fi fost o durere, durerea nerealizării! Totuși, totul poate cu aceeași plenitudine să meargă mai departe. Pentru că fiecare clipă a fost perfectă, nu am nici o nerăbdare, nici un regret — Totuși, totul este posibil.

Îmi amintesc cu o claritate extraordinară fiecare cuvânt și gest al tău. Totul a urmat să trăiască în mine. Când o să ne mai vedem, dacă o să ne mai vedem, ai să te găsești în mine și ai să ai bucuria lucrului dat cu folos/les curieux sterils/și o extraordinară lumină în tine. Când ești în odaie, aerul vibrează. Îl simt. E mai cald. Cu toate că desigur ți s'au spus multe lucruri bune în viață/mai ales de când ești "scriitor"/totuși eu cred că poate încă nimeni nu a înțeles *toată* puterea ta.

Pentru ce mi-ai spus, când ai venit la mine, că nu mai fumezi ca să faci "economie"?

Să nu mai vorbim de asta. Nu vreau nimic, nu cer nimic, nu voi desluși nimic, căci vreau, doresc și nu pot primi decât lucrurile pe cari le vei da cu bucurie, tu singur. Și le voi înțelege. Știi că eu am vrut să vin în București să mă vezi? Te așteptam. Erau biletul, pașaportul, și bagajul gata. Eu simțeam că mă îmbolnăvesc dacă nu vii. Cum aș putea vreodată să-ți cer ceva când știu că ai să faci tot ce vreau eu! "Ordinele" vor fi toate tăcute ca și cele de până acum — și dacă nu se vor împlini nu voi avea niciodată nici un regret. Și nu ne vom mai bate joc de noi: eu să te întreb de ce nu mai fumezi, și tu să-mi răspunzi că din "economie". Astea sunt jocuri inutile între noi. Iar dacă vreodată mie mi-ar fi greu să fac vreun gest pentru tine, să nu îți închipui că m'aș sili să-l fac. Ar fi rușinos. În clipa în care mi-ar fi sufletul gol pentru tine, ai știi-o. Îmi ești atât de aproape, tocmai pentru că te simt atât de cald în mine. Tu știi ce înseamnă pentru un om atât de însetat ca mine *să găsească un om ca tine?*

Nu mai este cerneală. Toată casa doarme. Îți dau aceeași mână cinstită cu întregul suflet în strângerea asta.

Henriette

18.4.1931 Berlin

Panait — după ultima ta scrisoare, orgoliul sau prudența m'ar putea sfătui să nu îți mai scriu, dar față de tine n'am nici un fel de orgoliu, nici un fel de prudență și sunt mândră de asta. Singurul lucru care ar fi putut să mă oprească de a-ți mai scrie, ar fi conștiința *că n' am dreptul să o fac* cât timp n'aș putea în același timp spune: că sunt pentru totdeauna a ta. Pentru că însă, gândul acesta, de a fi a ta, întreagă a ta, a trecut prea aproape de mine — cred că totuși îți pot spune încă, ce stă aci, pe suflet. Dealtfel, de acum n'am să îți mai scriu/afară dacă mi-o ceri/ Poate o să regretăm mai târziu că din pricina "fricei" n-am mers mai departe pe un drum care într'adevăr putea aduce iar moarte dar vezi, Panait, poate că era fericirea *totuși* la capăt — poate — și dacă vreodată ți s'ar părea că nu înțeleg ce înseamnă să mori cu fiecare zi în chinuri îngrozitoare, te-aș ruga atunci să-ți amintești că ai înăbușit strigăt când ai cetit "nu poate fi". Totuși, eu aș fi vrut cu tine — când ai "venit" în viața mea, eu am crezut din nou în lumină — Scriu acum și îmi este gâtul dureros strâns de lacrimi care n'au să curgă, pentru că de data

asta nu trebuie plâns, dar să știi, Panait, că nici tu, nici eu, nu vom scăpa de noi înșine. Fiecare om își duce păcatul temperamentului lui — și noi suntem frați ai acelorași dureri și însetări de care nu vom scăpa niciodată. Zvârlirea mea către tine a fost un strigăt de nădejde. "Să nu murim încă" ți-am strigat și eu cred că dacă am fi cu totul "morți" cum spui tu, nu ne-ar fi frică unul de altul, Panait, căci și mie îmi este frică de tine. Poate că m'am înșelat și că nu ești *tu* acela al meu, dar trebuie să știi că semeni îngrozitor de mult cu ceva ce așteptam. Și, sunt eu de vină, că de când te cunosc pe tine, acei oameni simpli care nu te omoară când se duc cu totul nu mă mai mulțumesc și îmi dau în timp gust de cenușă? Și de acum: "ce o vrea Dumnezeu" — spun și de data asta, căci nu găsesc alte cuvinte. *Vreau însă să știi,* că pentru ce mi-ai dat până acum, îmi ești drag și aproape, că n'am să pot auzi numele tău fără să nu tresară în mine, adânc, ceva cald, mereu.

Și acum: laissons le temps passe.

Henriette

*

(text dactilografiat)

Berlin, Dimanche

Mon cher Panait

C'est une ville où on n'a pas temps pour faire pipi...

Une ville dure, cruelle et très intéressante. Je la connais déjà; mais il est devenu encore plus difficile, de faire quelque chose ici. Toute gloire en Europe ne vaut pas ici — il faut recommencer de nouveau ici et le malheur est, qu'on ne vous donne pas au moins la chance. Quant à moi, j'avais le premier jour travail, quelques petits mauvais dessins dans un coin du journal — et tous les Viennois arrivés ici me disent que c'est un miracle. Le redacteur en chef, Viennois, qui a deux voitures, me disait, qu'il passait par six mois, ici sans possibilité de trouver une ligne à écrire. Et je trouve chaque jour de nouveau du travail et si ça va de cette manière, j'aurai l'année prochaine aussi deux voitures — et pour le moment je ne sais pas payer mon hôtel. C'est parce que ils ont ici la maudite habitude de payer, après les choses sont parues— et puisque

je ne fais pas ici des choses actuelles, ça peut durer des mois. Et à Vienne les crediteurs sont en pleine révolution après mon départ et on va saisir le baignoir si aimé...

Néanmoins je suis decidé de conquerir cette ville. Le chemin est terrible mais, les possibilités sont énormes; il existent à peu près 2000 Journaux et revues ici. Et je préfère de être l'esclave d'une douzaine des éditeurs au lieu d'un seul à Vienne, que je deteste. Des contracts etc on ne donne pas ici — vous êtes libre, et si vous avez une querelle avec un éditeur, vous trouvez du travail chez un autre. Seulement, il faut rester et combattre... On reste pendant des jours dans les antichambres ici... Et la grandeur terrible de cette ville — chaque chemin vous coute des heures... et les taxis sont chers. Et sans taxi vous trouvez rien les premiers jours. Merde! Grâce à vos 50 francs je suis venu sûr jusque ici — et je le garde encore comme dernière reserve! Si je n'avais pas cettes mauvaises choses derrière mon derrière à Vienne, j'étais malgré tout de bon humeur. Mais la poisse doublée et un peu trop pour moi, parce qu'il s'agit de mes amis. Merde. Alors, je vous ai à saluer de la part de Rogatchewsky — il vous salue cordialement et veux faire votre connaissance. Il m'a surpris avec la nouvelle qu'il vient le 16 octobre ici pour donner un concert et pour trouver son frère qui vient de la Russie. Je suis très heureux et je tâcherai tout possible de rester ici jusque cette date.

Dis-moi, vieux pèlerin — est ce que tu ne peut pas laisser tes cochons et venir ici pour quelques temps??? Hein? Tu aurais des impressions énormes. Il y a une quantité énorme des belles femmes ici. C'est la légion, que fait l'impression sexuelle de cette ville si forte — on se sent comme une femme, qui voit passer un régiment des soldats... Et elles sont belle, grandes, minces, gracieuses, mon ami; la grosse Allemande des jounaux n'existe pas plus.

Tout mes amis vieux ici veulent que je reste ici et je vois que tu avais raison en me disant de me faire libre — ici malgré tout peine je me trouve plus heureux qu à Vienne — et je viendrai définitivement l'année prochaine. Naturellement c'est une bétise de retourner maintenant à Vienne parce que il sera après cette interruption la même comédie du recommencement ici — mais je ne peux pas faire autre chose sans un sou.

Écoute, j'ai reçu une lettre de Romain Rolland. Je t'enverrai une copie ça t'intéressera pour moi.

Mon cher, je pense souvent à toi et j'espère que tu n'a pas oublié mes mots en ce qui concerne les histoires entendues. Je voudrai bien te voir et parler avec toi et boire avec toi, quereller avec toi, terrible garçon... Hier j'ai vu un film roumain tzigan — un peu trop du mauvais théâtre, mais malgré cela intéressant... J'ai pensé à toi.

Alors, écris-moi vite et exact et viens ici.

(semnătură indescifrabilă)

Cet ami de moi et un bon ami de Erna Redtenbacher — c'est elle, qui traduit tes livres en allemand. Ce moment j'entends qu'elle est partie pour Paris.

Text scris cu mâna (n.ed.):

C'est moi, l'ami. Mais aussi votre ami, maître, connaissant et aimant vos oeuvres. Parlant pas assez bon français je ne peux pas faire plus que vous envoyer mes devoués salutations.

Stern

(TRADUCERE:)

Berlin, duminică

Dragul meu Panait[16],

Acesta-i un oraș unde n-ai timp nici să faci pipi...

Un oraș aspru, crud și foarte interesant. Deja îl cunosc; Dar este din ce în ce mai dificil să faci ceva aici. Toată gloria din Europa nu valorează nimic aici — trebuie s-o iei de la capăt și nenorocirea este că nu ți se dă măcar ocazia. Cât despre mine, aveam din prima zi de lucru câteva mici desene într-un colț de ziar — și toți vienezii sosiți aici îmi spun că este un miracol. Redactorul șef, vienez, care are două mașini, îmi spunea, că a trăit aici șase luni, fără a găsi posibilitatea de a scrie un rând. Iar eu găsesc în fiecare zi ceva nou de lucru și dacă merge în felul acesta, anul viitor voi avea și eu două mașini — dar pentru moment nu știu cu ce îmi voi plăti hotelul. Și asta pentru că aici au afurisitul obicei de a te plăti după ce îți apare ceva — și pentru că nu fac ceva de actualitate, poate dura luni de zile. Iar la Viena creditorii sunt în plină revoluție după plecarea mea și se va pune sechestru pe baia mea atât de îndrăgită!...

Fără doar și poate sunt hotărât să cuceresc acest oraș. Drumul este foarte greu, dar posibilitățile sunt enorme; există aici aproape 2000 de ziare și reviste. Prefer să fiu sclavul unei duzini de editori în locul unuia singur la Viena, pe care o detest. Aici nu se fac contracte — ești liber și dacă ai o ceartă cu un editor, găsești de lucru la un altul. Trebuie numai să rămâi și să lupți. Aici se face antecameră zile întregi... Și teribila

măreție a acestui oraș — fiecare drum îți ia ore întregi... și taxiurile sunt scumpe. Iar fără taxi nu reușești să găsești nimic în primele zile. La dracu! Datorită celor 50 franci ai dumneavoastră am venit sigur pe mine până aici — și încă îi păstrez ca ultimă rezervă! Dacă n-aș fi lăsat în urmă, la Viena, aceste treburi nerezolvate, aș fi fost cu orice preț în bună dispoziție. Dar este culmea ghinionului, și pentru mine ceva mai mult, pentru că e vorba de prietenii mei. La dracu.

Trebuie să vă salut din partea lui Rogatchewsky — el vă salută cordial și vrea să vă cunoască. M-a surprins cu vestea că va veni aici pe 16 octombrie pentru a da un concert și pentru a-și întâlni fratele care vine din Rusia. Sunt foarte fericit și voi face tot posibilul să rămân aici până la această dată.

Spune-mi, bătrâne pelerin, oare n-ai putea să-ți lași porcii și să vii aici pentru câtva timp??? Ei? Vei fi foarte impresionat. Sunt o mulțime de femei frumoase aici. O mulțime care creează impresia sexuală a acestui oraș atât de puternic — te simți ca o femeie care vede trecând un regiment de soldați... Și, prietene, ele sunt frumoase, înalte, zvelte, grațioase; nemțoaica voluminoasă din ziare nu mai există. Toți vechii mei prieteni de aici vor să rămân și văd că aveai dreptate spunându-mi să rămân liber — aici, în ciuda oricărei suferințe mă simt mai fericit decât la Viena — și voi veni definitiv anul viitor. Desigur este o prostie să mă întorc acum la Viena pentru că după această întrerupere voi trăi aceeași comedie a începutului de aici — dar nu pot face altceva neavând nici un ban.

Ascultă, am primit o scrisoare de la Romain Rolland. Îți voi trimite o copie. Aceasta îți va stârni interesul pentru mine.

Dragul meu, mă gândesc adesea la tine și sper că nu ai uitat cuvintele mele cu privire la poveștile auzite. Aș vrea foarte mult să te văd, să vorbesc cu tine, să beau cu tine și să mă cert cu tine, băiete... Ieri, am văzut un film românesc cu țigani — cam prost jucat, dar cu toate acestea interesant... m-am gândit la tine.

Deci, scrie-mi repede și la obiect și vino aici.

(semnătură indescifrabilă)

Acest prieten al meu este un bun prieten al Ernei Redtenbacher — cea care îți traduce cărțile în germană.

Aud că ea este plecată acum la Paris.

Text scris cu mâna (n.ed.):

Eu sunt prietenul. Dar, la fel, sunt și prietenul dumneavoastră, maestre, cunoscând și iubind operele dumneavoastră. Nevorbind destul de bine franțuzește, nu pot face mai mult decât să vă trimit devotatele mele salutări.

Stern

*

Brăila 13 Jul. 1931

Dragă Panaitache,

Scrisoarea ta a căzut ca o bombă deși dr. Georgescu mă prevenise de cele ce vei avea de îndurat din cauza...; Cât de michiduță al Polixeniei[17], el îmi spune în limba lui mult mai mult de câte îmi spui tu. Stăm într-o stare grozavă de neliniște știindu-te atât de departe de noi. Nu mă îndoiesc că Marga — te îngrijește; cel puțin atât meriți și tu de la ea, față de cele ce faci pentru dânsa (aceasta este părerea mea). Dar știe ea ceea ce-ți trebuie și cum? De ce D-rii au ales Mentonul și nu ți-au recomandat Montana? Lasă-i dracului de ardei și celelalte, că de se vor trece, vor veni alții; iar mândra ta colibă stă pe loc și te așteaptă. Chestia este, numai sănătatea ta.

Suntem dezorientați, nebuni. Polixeni plânge mereu, vreau eu să mă țin mai tare, dar nu pot și cad convins de ea, m-a înnebunit. Mă roagă ca să-i scriu Margăi ca să aibă cât mai multă grijă de tine, să nu precupețească nici un fel de sacrificiu.

Dacă ai fi mai aproape aș lua-o razna și în cel mult o lună aș fi lângă tine, dar așa... Nu lăsa intervale și scrie-ne cât mai des de starea ta, iar dacă tu nu poți, să ne scrie Marga.

Am primit și eu o scrisoare de la Isaac[18] în care îmi scrie că s-a vindecat de boala lui (diagnosticată de mine, *Vida-Debora.*) Lucrează la două volume, unul despre tine și un altul. Și stă mai mult la țară. Ție ce-ți scrie, tot așa? Stăm în așteptarea de vești bune de la tine, până atunci te îmbrățișăm cu toată căldura sufletelor noastre, iar Margăi câte o strângere de mână.

Ai tăi
Nicu și Polixeni.

7 decembrie 1931

Stimate Domnule Panait Istrati

Dacă nu pot scri[e] o scrisoare deschisă în stilul celor adresate lui Cesar Petrescu și Barnoschi, în schimb îmi pot permite ca în urma

apelului Dvs și acelei frumoase lămuriri de ieri lansate cetățenilor brăileni prin "Ancheta" —, să adresez omului cu suflet mare (Mahatma) Panait Istrati — nu scriitorului — răspunsul meu la adesiune[19].

Zic omului cu suflet mare, căci faima de mari scriitori au amărât pe mulți din cei care prin scris au ajuns mari; — Cu cât dispreț a vorbit apostolul de la Iasnaia Poliana. Ce bine ați fi făcut s-o vizitați când ați fost în Rusia și să ne scrieți ceva despre acea sfântă Iasnaie Poliană, despre marile lui lucrări literare renegându-le ca și cum n-ar fi fost ale lui și despre societatea scriitorilor cu care conlucra la înfăptuirea acelui așa zis "Progres" pe care dedușca Lev Nicolaevici, nu-l mai înțelegea și zice într-un loc că: "avea impresia că era într-o casă de nebuni". Cu cât regret se exprimă și J.J. Rousseau asupra faimei sale de scriitor, care i-a adus atâtea tulburări, dar titanul de la Weimar, cât de amărât își cânta și el gloria pe care i-o consacrase Europa, care și pe Dta se bosumflase vreo 2 ani? Și nu știu de ce îi este atât de tragică bătrânețea colegului Dvs în scris și glorie, Maxim Gorki?

Domnule Istrati, un suflet mare este și cetățeanul sărac care trece pe stradă și nu poate păși mai departe indiferent, când vede un biet flămând cerând o bucățică de pâine, și din cât nu are se scobește în buzunar și se achită cu un gologan de o datorie dureroasă peste care conștiința lui nu poate trece. Tot un suflet mare a fost și femeia săracă care în templu a dat cea de pe urmă lețcaie și pe care Isus a relevat o ca cea mai darnică întrucât a dat, tot ce avea. Toți marii idealiști au încercat să picure câte o picătură din esența sufletului lor în sufletul mulțimilor, ei nu pot altfel: "... mein eigen Selbst zu ihren Selbst erveitern", zice Faust. Unii dintre cei puțini aleși s-au exilat chiar pe meleaguri de fantezie în dorința lor arzătoare de a înfiripa principiul binelui, — au preamărit împărăția cerurilor în austeritatea fanatică a pustiurilor, încercând să îndrepte gândurile oamenilor către Iehova, Tatăl ceresc, Alah, Nirvana... etc. Au spus adevărul, dar pentru acest copil câți n-au plătit cu pielea sublima lor cutezanță! "Jean Cristophe" al amicului Dvs a încercat să ridice sufletul lumii la nivelul creațiunilor lui muzicale, dar știi cum l-a primit mulțimea din sala unde el a zărit pe Antoineta! Când citeam această neprețuită comoară de frumusețe mă gândeam și la Dta, pe atunci nu-ți citisem decât pe Kira și mă întrebam... Ce-o mai fi produs oare acest om care l-a uimit pe Rolland? Cu timpul apoi v-am citit și apoi când, în toamna aceasta, m-am stabilit la Brăila și am auzit că sunteți aici, v-am adresat o succintă cartă poștală prin care-mi exprimam dorința de a vă vedea, dar n-am primit răspuns. Altă dată am vrut să vin să vă vizitez dar cucoana proprietăreasă a spus că scrieți și nu puteți fi deranjat. Acum, când Dvs voiți să strângeți un mănunchi de 10-12 și

care să vă înțeleagă, apoi dați-mi voie să vin și eu și dacă frântura de idealism pe care o simt vibrând în mine poate cumva să fie de folos, apoi atunci vei constata Dta, după cum și cu Dta au constat alții.

Așadar, Domnule Istrati, dați-mi voie să vin într-o zi la Dvs ca, cel puțin, să-mi dați un autograf pe una din cărțile Dvs și să stau și eu la ceaiurile Dvs, dacă nu literare, cel puțin amicale.

Cu tot dragul vă salută un vechi prieten, dar anonim până astăzi.

Vasile Savin— strada Transilvaniei N=9
Brăila

DEUTSCHER KULTURBUND
DEUTSCHLANDGRUPPE
DES
VERBANDES FÜR KULTURELLE ZUSAMMENARBEIT
(FÉDÉRATION DES UNIONS INTELLECTUELLES)

FRANKFURT A.M.,
WESTENDSTR. 41
TELEFON: MAINGAU 73034
5 JAN. 193?

Cher Monsieur et ami,

En réponse à votre lettre du 30 Décembre parvenue entre nos mains le 4 Janvier, nous vous avons confirmé par télégramme la tournée de conférences fixée du 4 au 17 Février.

Sachant que vous parlez à Vienne le 2 Février nous avons cru pouvoir choisir comme début la conférence de

Munich datée au Jeudi 4 Février,
Leipzig Lundi 8
Berlin Mercredi 10
Hamburg Vendredi 12
Francfort Lundi 15
Heidelberg Mardi 16
Cologne Mercredi 17.

Nous avons aussi organisé l'intinéraire de façon à vous laisser le repos nécessaire et le répit les différentes villes de façon à ce que vous puissiez effectivement gagner une vue d'ensemble de l'Allemagne actuelle. À Francfort 3 jours sont aménagés où notre secrétaire générale Mme. von Schnitzler se fera une fête de vous recevoir chez elle.

Pour les autres villes les secrétariats locaux vous recevront au train et vous conduiront chez vos hôtes, vous trouverez l'intinéraire avec l'horaire et le programme détaillé à Vienne.

Pour le chèque de 500 Mks. à votre disposition nous ne pouvons vous envoyer que 200 Mks. *à l'avance* selon la loi du chancelier Brüning, qui défend l'exportation d'argent dépassant cette somme. Nous espérons toutefois que vous voudrez vous laisser suffire de cet acompte jusqu'à Francfort où le versement du restant s'effectuera.

Nous vous prions, cher Monsieur et ami, d'agréer l'expressoins de notre très haute considération

Lilly v. Schnitzler

Conférence à
Münich — le 4 Février à 8,30 dans la grande salle de l'Hôtel Bayerischer Hof.

Après, petit dîner intime.

À la gare Mme de Mangoldt vous attend, à la sortie devant le guichet. Elle est une grande belle femme, blonde et jeune et menera un Scotch-Terrier noir à bandeau rouge à la main.

L'adresse de Mme de Mangoldt, qui vous logera, est: Widenmayerstraße 37 (Téléphone: 21614)

Monsieur
Panait Istrati
c./o. Mr. Arbore,
str. Dragoș-Vodă 21,
Bukarest

(TRADUCERE:)

5 ianuarie 1932

Dragă Domnule și prietene,

Ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră din 30 decembrie, ajunsă la noi pe 4 ianuarie, v-am confirmat prin telegramă turneul de conferințe fixat între 4 și 17 februarie[20].

Știind că veți vorbi la Viena pe 2 februarie, am considerat că putem alege pentru început

Munchen, joi 4 februarie, apoi
Leipzig, luni 8,
Berlin, miercuri, 10,
Hamburg, vineri, 12,
Frankfurt, luni, 15,
Heidelberg, marți, 16,
Köln, miercuri, 17.

Am organizat itinerariul în așa fel, să vă lăsăm timp pentru odihna necesară și răgazul de a vă crea o imagine de ansamblu asupra Germaniei actuale. La Frankfurt sunt pregătite trei zile, unde secretarul noastru general, Dna von Schnitzler, își va face o sărbătoare din a vă primi la ea acasă. În celelalte orașe secretariatele locale vă vor întâmpina la tren și vă vor conduce la gazdele dumneavoastră, iar itinerariul și onorariul, precum și programul detaliat le veți găsi la Viena.

Din cecul de 500 de mărci pus la dispoziția dumneavoastră, nu vă putem trimite în avans decât 200 de mărci, după legea cancelarului Bruning, care protejează înstrăinarea banilor ce depășesc această sumă. Sperăm totodată că vă va fi suficient acest acont până la Frankfurt, unde se va efectua vărsământul restului de bani.

Vă rugăm, dragă Domnule și prietene, să primiți expresia înaltei noastre considerații.

(semnat indescifrabil)

Adăugat cu creionul, următorul text:

Conferința la

Munchen — 4 februarie, ora 8,30, în sala mare a hotelului Bayerischer Hof., după care un mic dineu intim.

La gară vă așteaptă Dna Mangoldt, la ieșire, în fața Ghișeului. Este o femeie frumoasă, blondă, tânără, ducând un Terrier scoțian negru, cu lesă roșie.

Adresa Dnei Mangoldt, care vă va găzdui[21], este: Widemnayerstrase nr. 37 (telefon 21614)

Domnului Panait Istrati,
la Dl Arbore
strada Dragoș-Vodă, nr. 21
București

*

Timișoara, 22 Ianuarie 1932

Dragă Panait[22],

Am auzit că nu de mult s-a anunțat în "Curentul" (n-am cetit) căsătoria ta[23]. Mă folosesc de această ocazie ca să vă urez tot binele ce vi-l doriți singuri. Cu toate că urarea cea mai caldă și prietenească nu poate ajuta la nimic — și oamenii pot să fie fericiți numai atât câtă bunătate și înțelepciune au. Deoarece te știu pe tine destul de înțelept și foarte bun și presupun că ți-ai ales o tovarășă asemenea, sper că urările mele rămân numai o formă și o dovadă că mai exist.

Dar cu "existența" începe proza propriu-zisă a acestei scrisori. Căci urându-mi-se și mie să mai exist singur, m-am căsătorit din nou, exact azi trei săptămâni. Nevasta mea cea nouă, însă, nu se are decât... pe ea și pe mine. Adică amândoi avem leafa mea ciuntită de lei 10500 lunar. Știu bine că nu m-ai uitat și că ești decis să faci sforțări și să-mi întorci în scurtă vreme suma de 12000 care a mai rămas[24]. Mai știu însă că cele din imediata apropiere în timp și în spațiu ale altora și ale tale te captează și te subjugă mai mult și amânarea datoriei față de mine e fatală.

De aceea simt util să-ți fac cunoscut că fiind nevoit să fac zestre nevestei mele, am rămas angajat să plătesc rate la mobila locuinței: câte 5000 lei lunar, începând de acum până în August. Mai socotește 2500 lei chiria și vreo 700 lei lunar impozitul global. Scade toate acestea din 11000 lei (maximul pe care l-aș putea lua cu trei gradații, căci încă nu se știe cum ne fericește Iorga cel cu numeroase lefuri încasate toate la zi!) și-mi mai rămân pe lună 2700 lei pentru masă, lemne, spălat, îmbrăcăminte, rufe, tramvai (?) etc. etc.

Sunt sigur că tu nu te îndoiești de adevărul afirmațiilor mele. Totuși, în comparație, au mult mai multă putere dovezile. Ca să te încredințezi, deci, puternic că nu țip decât atunci când mă arde și că în alte condiții aș ști să amân oricât și chiar să uit, am să-ți trimit pentru câteva luni viitoare, polițe de câte 5000 lei achitate de mine tâmplarului de mobile Hehn.

Și acum îți cer dragă Panait, să-mi plătești numai dacă stai mai bine decât mine și ar fi foarte trist pentru tine să nu fie așa. Aș fi foarte bucuros să am câte 3000 lei lunar, la nevoie 2000, ba chiar 1000 lunar, numai să nu mă uiți (atunci când îți plătești apa sau electrica).

Tare aș fi bucuros să mai putem sta de vorbă, să mă mai descarc oleacă pe "lumea" asta, din pricina căreia nu se mai poate îndrepta viața.

Notează-ți, te rog, adresa mea cea nouă de mai jos (altă adresă: La Școala superioară de comerț).

Al tău același
Romulus

Timișoara, IV. Str. General Foch 44

*

Alexandria, 17 II 1932

Stimate Dle Istrati

Cunoscându-vă în amănunțiuni zbuciumatul și durerosul Dstră trecut, îndrăznesc să vă scriu, îndrăzneală pe care nu știu dacă mi-o veți ierta.

Îndrăznesc, pentru că știți cât de mult suferă un artist cu sufletul sensibil, ale cărui gânduri își cată ieșirea nobilă și drăgălașă a scrisului.

Știți cât de dureros este când același artist trebuie să-și câștige pe astfel de timpuri grele un colțuleț de pâine, trebuie să îndure inconvenientele lumii externe.

Găsesc în Dstră un sprijin al artei, un sprijin profund înrădăcinat în țara noastră și de aceea vin să vă rog pe Dstră, artistul, care ați suferit și știți cât de searbăde sunt lacrimile scurse printre străini, din fragedă copilărie, de a-mi găsi fie în Brăila, fie în alt oraș, un modest serviciu prin care să pot să-mi asigur existența și să rămân credincios artei mele, atât de dragă.

Acesta este caldul rugăminții, la care nu știu dacă veți răspunde, nu știu dacă veți crede că este cel mai mare bine pe care îl aduceți artei.

Rămânând în așteptarea prețiosului Dstră răspuns, un suflet de artă, îndepărtat și necunoscut, vă mulțumește.

Ion I. Mirea
Str. Cuza-Vodă n. 67
Alexandria Teleor(man).

M-me Eveline Dabrovska
Lingère
Cap Martin Hotel
entre
Monte Carlo & Menton
18/2/32

Panait,

Un besoin fou, impérieux me commande à vous écrire. Je suis depuis 1 mois à Menton, où je travaille à l'Hôtel Cap Martin comme lingère, et bien, à toutes mes promenades solitaires au Cap (que vous devez connaître sûrement) et bien, c'est vous que je retrouve partout, partout dans toute cette beauté féerique qui m'enchante, qui me grise, qui me donne la force de vivre, et bien, c'est Vous toujours Vous. Inoubliable jour où je vous ai rencontré, chez les Reiss, aux Sapins, cette été, vous souvenez-vous de moi? La femme blonde, en gris, aux grands yeux bleus, dans lesquels vous avez plongé vos yeux avec un intérêt avide de connaître mon âme.

Panait, Panait, j'ai besoin de Vous, mon esprit et mon âme vous réclame. Comment et où pourrai-je vous entendre encore? Je suis toujours près de vous, je cause avec vous, car M-me Reiss me prête vos oeuvres, donc chaque instant de liberté est à vous.

Eveline

(TRADUCERE:)

D-na Eveline Dabrovska
lenjereasă
Hotel Cap Martin
între
Monte Carlo și Menton
18/2/32

Panait,

O necesitate nebună, imperioasă, îmi impune să vă scriu. Mă aflu de o lună la Menton, unde lucrez la hotelul Cap Martin, ca lenjereasă. Ei

bine, în toate plimbările mele solitare de la Cap Martin (pe care îl cunoașteți cu siguranță), ei bine, pe dumneavoastră vă regăsesc peste tot, peste tot în această feerică frumusețe care mă încântă, care mă amețește, care-mi dă forța de a trăi, ei bine, vă regăsesc pe dumneavoastră, mereu pe dumneavoastră. Este de neuitat ziua în care v-am întâlnit la Reiss, la hotelul "Sapins", în această vară. Vă mai amintiți de mine? Femeia blondă, în gri, cu ochi mari, albaștri, în care v-ați adâncit privirile cu un interes înșelat de a-mi cunoaște sufletul.

Panait, Panait, am nevoie de dumneavoastră, spiritul și sufletul meu vă cheamă. Cum și unde v-aș mai putea auzi? Sunt mereu aproape de dumneavoastră, vorbesc cu dumneavoastră, pentru că doamna Reiss îmi împrumută operele dumneavoastră, deci fiecare clipă de libertate este a dumneavoastră.

Eveline

*

Dr. Detloff Klatt
Strafanstalts-Oberpfarrer
Fernruf: C 5 Hansa 7701-40
Untersuchungsgefängnis
Postscheck-Konto: Berlin 84295

Berlin NW 40
Lehrterstr. 4
den 24 Februar 1932

Sehr geehrter Herr Istrati!

Zugleich im Namen der Direktion des Untersuchungsgefängnisses möchte ich Ihnen für die Ueberweisung der sechs Bücher durch den Verlag Rütten und Loening an unsere Anstaltsbücherei meinen verbindlichsten Dank aussprechen. Sie können überzeugt sein, dass Ihre Werke gerade für unsere Bücherei eine ausserordentlich wertvolle Bereicherung sind.

Ganz besonders aber möchte ich Ihnen für das mir persönlich überreichte Buch "Kyra Kyralina" und die darin enthaltene herzliche Widmung danken.

Indem ich Ihren Ausdruck innerer Verbundenheit von Herzen erwidere, begrüsse ich Sie

als Ihr sehr ergebener

Dr. Klatt.

(TRADUCERE:)

Dr. Detloff Klatt
Prim-pastor de penitenciar
Telefon C5 Hansa 7701-40
Arestul preventiv
Cont curent poștal: Berlin 84295

Berlin NW 40
Lehrterstr. 4
24 februarie 1932

Stimate domnule Istrati!

În numele direcțiunii arestului preventiv și totodată în numele meu, aș vrea să vă exprim mulțumirile mele îndatoritoare pentru trimiterea celor șase cărți de către Editura Rütten und Loening. Puteți fi convins că operele dumneavoastră sunt o contribuție de neprețuit pentru biblioteca noastră.

Aș vrea să vă mulțumesc îndeosebi pentru cartea "Chira Chiralina", oferită mie personal și totodată pentru dedicația afectuoasă.

Venind în întâmpinarea afinității exprimate sincer, rămân al dumneavoastră foarte devotat

Dr. Klatt

*

Paris 15 martie 1932

Dragă Panaite,

Cu toată adânca deosebire dintre vederile noastre și acele amărăciuni ce mi-au produs năzbâtiile tale apolitice, știrea că ai ajuns și tu, în ultimul palat al lui Gheorghiu, și poate chiar în patul lui, m-au emoționat în modul cel mai sincer[26].

Eu sper totuși, că dacă vei urma sfaturile doctorului tău curant — cu o disciplină de cazarmă, vei putea, din nou, să admiri soarele primăverei românești și să-mi scrii, în curând, o scrisoare îmbălsămată de parfumul rustic al munților cu brazi.

Am primit pachetul cu ziarele și-ți mulțămesc. Aștept noul pachet.

Eu sunt sănătos dar mâhnit: "amicul" Leon m-a trimis cu totul la plimbare. Iată-mă liber pe străzile Parisului, foarte vesel în centru, dar

atât de bosumflat la periferii! Dacă și centrul vital al organismului nostru ar putea fi tot atât de bine dispus, atunci n-ar mai exista reumatisme.

Când brazii generoși ai munților îți vor reda din nou speranțele vieții, să nu uiți pe Mitică; el așteaptă cu un viu interes știrea ce-l interesează și contează mult pe făgăduiala ta.

Cu cea mai sinceră dorință de a te vedea sănătos
Al tău Alecu

Dragă Panaite,

Deși ai spus că am inimă de câine, cum am aflat de la Ilie că mergi înspre bine cu sănătatea și că ai câștigat patru kilograme, am luat cu multă bucurie condeiul în mână, ca să-ți scriu aceste rânduri cu toată sinceritatea de care mă știi capabil.

Chiar dacă nu primeam această veste îmbucurătoare pentru un om de inimă cum am fost și am rămas (pentru acei care sunt capabili să citească în adâncul sufletului meu), tot eram hotărât să-ți scriu, ca să-ți mulțămesc pentru sincerul portret ce ai făcut lui "Aloman", în "Biroul de Plasare". Acest portret a răscolit în mine o mulțime de amintiri dragi, printre care, figura ta de pe atunci[27].

Au fost frumoase acele vremuri!

Dar "unde-ți e inima d-atunci în toate-ncrezătoare"?

Acuma tu nu mai crezi în nimic!

Pe când eu am rămas același!

Nu știu care dintre noi amândoi e mai nefericit.

Știu numai ceea ce m-a învățat înțeleapta experiență a lui Eminescu:

"De-i goni fie norocul,
"Fie idealurile,
"Te urmează în tot locul
"Vânturile, valurile.
"Valurile mustrării de cuget!

De aceea eu nu pot să-mi gonesc idealurile. Numai atunci glasul conștiinței m-ar îndemna să mă arunc de la al optulea etaj.

N-am gonit decât "norocul".

Pe când eu am rămas acelaș!

Nu știu care dintre noi amândoi e mai nefericit.

Știu numai ceiace m'a învățat înțeleapta experiență a lui Eminescu:

«De-i gonii fie norocul,
«Fie idealurile,
«Te urmează în tot locul
«Vânturile, valurile.

«Valurile» mustrării de cuget!

De aceia eu nu pot să-mi gonesc idealurile. Numai atunci glasul conștiinții m'ar îndemna să mă arunc de la al optulea etaj.

N'am gonit decât «norocul».

Tu ai dat peste el - și-l meriți; păstrează-l. Dar lasă pe ceilalți să-și păstreze cel puțin «idealurile».

Intr'un interviev pe care l'ai dat în România ziceai: «Dacă ar fi trait Gheorghiu, ar fi fost de părerile mele, - adică: să mi mai aderezi la nimic.

«L'homme qui n'adhère à rien»!?

Eu nu pot crede în sinceritatea unei asemenea afirmații. Dacă ai

avea vreme să analizez conținutul ei ilogic, ți-aș dovedi-o.

Dar de ce să ne pierdem timpul cu controverse? Ideile au prea multe fețe pentru condeiele prea rafinate.

Iți doresc sincer, o perfectă sănătate și salut afectuos pe buna și înțeleapta Margareta.

Alecu

11 noembrie.

Tu ai dat peste — și-l meriți; păstrează-l. Dar lasă pe ceilalți să-și păstreze cel puțin "idealurile".

Într-un interviev pe care l-ai dat în România ziceai: "Dacă ar fi trăit Gheorghiu, ar fi fost de părerile mele,— adică: să nu mai aderezi la nimic.

"L'homme qui n'adhère à rien[28]"!?

Eu nu pot crede în sinceritatea unei asemenea afirmații. Dacă aș avea vreme să analizez conținutul ei ilogic, ți-aș dovedi-o.

Dar de ce să ne pierdem timpul cu controverse? Ideile au prea multe fețe pentru condeiele prea rafinate.

Îți doresc sincer, o perfectă sănătate și salut afectuos pe buna și înțeleapta Margareta.

Alecu

11 noembrie (1933)

*

Mult stimate Domnule Istrati,

Fără să vă cunoască personal, și numai din dorința de a veni în ajutorul unui frate mai mare, aflat în suferință, vă adresează rândurile de față un umil țăran din județul Muscel.

Am vrut să vă scriu încă de acum un an, dar n-am putut, neavând adresa Domniei-Voastre. (Deși printr-o scrisoare adresată la redacția "Curentului" am rugat pe Dl. Cezar Petrescu să mi-o comunice, n-am avut nici un răspuns din partea Dsale, fie că n-a primit scrisoarea mea, fie că primind-o, și văzând în ce scop cer adresa Dvs. — pe care îl spuneam în acea scrisoare, — nu i-a dat nici o importanță).

Motivul scrisorii de față, este acesta:

În război, am contactat aceiași boală de care suferiți și Dvs; pentru combaterea ei, am făcut tot ceea ce mi-au indicat doctorii; dar, pe lângă aceasta, n-am disprețuit nici unele metode, empirice, practicate de alții, cu rezultate mulțumitoare.

Una din metodele acestea, *experimentată de mine*, este următoarea:

a) *100 de rădăcini* de patlagină (culese de preferință când planta înflorește; dar e bine și după) *se usucă bine la umbră;* după ce s-au uscat, *se pun la fiert* împreună cu 50 grame ceai de toate felurile de flori (specificum pectoralis) și cu 1/4 Kgr apă, într-un vas smălțuit, și se fierbe timp de 1/2 oră, *după ce a dat în* [illegible]*cot.*

b) Se rad morcovi roșii, se stoarce acea răzătură, obținându-se 3/4 litru *de zeamă, care, împreună cu 1Kgr de mere,* (dacă se poate de frunze) și cu *lichidul* obținut la punctul a., (care lichid se strecoară de 2 ori prin cârpă), se pune la fiert într-un vas smălțuit și *se fierbe până scade la un litru.* Lichidul obținut, se pune la sticlă bine astupată, ca să nu fermenteze, păstrându-se la răcoare și umbră. Se ia o lingură înainte de masă, la prânz și seara.

Această metodă o practic eu de câțiva ani și rezultatul ei, este o simțitoare întremare și ameliorarea stării generale a sănătății mele.

Vă recomand și Domniei-Voastre această metodă, cu credința că vă va face bine ca și mie; în nici un caz rău nu vă poate face.

Aș simți o vie satisfacție sufletească, dacă, experimentând-o și Dvs, aș afla că v-a folosit ca și mie. Prin aceasta am ținut ca să servesc pe un semen aflat în aceeași suferință ca mine; și vă aduc, dacă se poate, o alinare a celui suflet mare și generos care luptă — într-o lume atât de nedreaptă — pentru "Dreptate"; Ideal, care și mie îmi încălzește sufletul și al cărui zbucium l-am trăit și-l trăiesc, în măsura corespunzătoare prea modestelor mele puteri.

Din alăturatele acte, relative la invaliditatea mea din război, puteți vedea în ce situațiuni grave ne zbatem, ca urmare a jertfei făcută pe Altarul Patriei, care — după cât se zice — este și... "Recunoscătoare"! Și poate chiar o fi — desigur că este — recunoscătoare, dar... față de alții, nu față de noi, cei dezarmați fizicește!

Vă urez din tot sufletul însănătoșire, și Vă salut cu respect,

Ioan Florescu
invalid din război
Com. și gara Călinești

N.B. Adresa Dvs actuală am aflat-o din articolul "Mânăstirea Neamțu" publicat în "Curentul" de azi.

1932 August 11

Rog confirmați primirea scrisorii[219].

*

19 august 1932

Dragă Panait

"Dracul de Isac[30] mă urmărește până la mănăstire. De ce nu mă uită? De ce mai ține el minte "casa", care n-a fost decât un miraj?

"Mai bine l-ar apuca o boală de memorie, să uite tot ce s-a petrecut din ziua când a intrat în casa lui Dl. Mironescu[31], împreună cu reporterul "Lumei".

"Multe opinci a mai rupt dracu până când l-a adus la mine! Așa spune: am eu, Panait, cu lăcrămi de bucurie în ochi".

"De ce nu mă lasă în pace? Nu vreu să-i scriu. Dracu' știe de ce! L-am strâns în brațe, l-am ascultat o noapte întreagă, i-am smuls sufletul — ce mai vrea? Oare mai are el și alte suflete?"

Dragul meu Panait! Tare-aș vrea să te văd!

Știu că odată ai să vi[i] la mine. Dacă nu în realitate, măcar în cărțile Polixeni[ei]. Ai să vi[i]. Isac a fost în leagănul tău și va fi în mormântul tău.

același
Isac

Isac Horovitz
140 E. 22 st.
New York, N.Y.

16 August 1933

Dragă Panait și Marga

Carta poștală a voastră de la Bilthoven[32] m-a găsit pe vârful munților din jurul New York-ului, unde petrec nițica vacanță șomeră. Adică scriu puțin (un articol de vreo 5-6 coloane fiecare Duminică) la *Fowert*, un ziar socialist, fără socialism. Eu însă n-am nimic de-a face cu ideologia ziarului, care se prăpădește de râs pe contul "Libertății", ziarul comuniștilor, fără comunism. Și așa, cum vedeți, dragii mei, sunt un mosafir cât se poate de nepoftit la o masă spurcată de rugăciuni drăcești.

Acest spectacol caraghios n-ar fi lipsit de plăcere dacă aș avea și eu cu cine să râd. Singur râde numai un nebun.

Odată cu c. p. a voastră am primit o scrisoare kilometrică de la bietul "Figaro" (Nicu[33]), care întrece infernul lui Dante. Dar eu nu vreau să

mă amestec în daravelele altora. Mai ales când chestia e gravată pe o singură parte a monedei. Îmi închipui, că "răzvrătitul" Panait iar s-a flagilat sub aplauzul enorm al neînțelegerei. Mă doare că n-am luat și eu parte în scena ceia, plină cu *revanjul admiratorilor*. Cel puțin ar fi fost unul care să nu aplaude.

Mi se pare că ți-am spus-o odată, Panait: admiratorul nu e decât *frică priponită*. Vai de capul nostru când se rupe priponul!

Așa înțeleg eu chestia cu "casa"[34].

Dar nici Nicu nu-i de vină. Locul polobocului e în "pivniță", și nu pe "pod".

Rosenthal iarăși a plecat — nu știu unde. Când s-a reîntors, l-am vizitat și ne-am sfădit de ne-a luat dracu. M-a întrebat dacă tu mi-ai scris ce el ți-a spus despre mine; adică că sunt "sau nebun, sau excroc", sfătuindu-te să vii la America. I-am spus: da, Panait mi-a scris.

— Ei, ce-ai crezut? - întreabă el.

— Și eu îi spun:

— Ce să fi crezut? Am crezut că ai bun simț de umor.

La cuvântul "umor", el s-a făcut roș și înfocat. Numai un om nerușinat— zice el — poate să traducă astfel de frază ("nebun sau excroc") pe cuvântul umor. Și eu îi răspund:

— Bine, frate. Asta depinde de talentul traducătorului... Numai grafomanul traduce cuvânt cu cuvânt...

Încă am crezut că deșteptul Rosenthal înțelege pe "nebunul și excrocul". Dar m-am înșelat. Și atunci am băgat capu-n pumni și am "râs" de "prietenia noastră, legată de "contrabandistul" Panait.

S-a terminat.

Și așa, dragii mei, cum vedeți, "casa" de la Brăila și "ambasada" de la New York s-au sfărâmat sub povara: *revanjul admiratorilor*.

...Și Isac s-a însurat.

— Cum? Când? Cu cine? Vai de noi!

— Atât: Isac s-a însurat!

— Dacă tu, Panait, n-ai vorbi de moarte (cu Marga lângă tine nu poți să mori) aș lua-o pe YOLA mea și aș veni să ne chinuim împreună. (Nebun, sau excroc? Ce zici măi, Rosenthal?)

Ascultă Panait: nu vreau să-ți bat capu, mai ales când ești așa de bolnav. Dar mi s-a rupt inima citind că umbli pe la editori. Dacă ai avea

o lucrare din viața evreilor, sau așa ceva, scrisă în românește, aș putea s-o vând la un ziar evreesc din New York. Bine înțeles că eu aș face traducerea. Am vorbit cu un redactor și mi-a spus: dacă Istrati ar da așa ceva, am cumpăra.

Îți sărut mânuțele, Marga, pentru dragostea pe care mi-o porți — prin Panait. Te asigur că dacă aș fi lângă voi acum — după toate "spuse și zise" — am fi un trio admirabil. Pardon, adică un quarted, că și Yola e la mijloc.

Te rog să-mi scri[i] din când în când. Pe Panait nu vreau să-l obosesc — numai dacă el vrea și poate. Ține-mă în curent cu peregrinările voastre și cu sănătatea lui Panait. (Scuză greșelile gramaticale, sau ortografice. Dar ști[i] cum a zis Heine: "eu scriu poezie, și nu gramatică).

Cu dor și durere
Isac

*

15 mai 1933

"ANALELE BRĂILEI"
Revistă de studii și cercetări regionale
BRĂILA
Strada Băiei No. 1
Comitetul de direcție:
RADU PORTOCALA. Prof. Univ. NAE IONESCU
Ing. PAUL DEMETRIAD, Ing. GH. MARINESCU

Scumpe maestre Panait Istrati,

Am izbutit să cobor în fapt încă două volume din "Analele Brăilei". Adăugăm astfel încă două — trei linii la reconstituirea imaginii vieții din trecut a Brăilei.

Nu știu dacă pe Dta — care ai frământat în chip atât de maestru, în laboratorul Dtale spiritual, materialul de impresii și cunoaștere ce-l oferă viața Brăilei noastre, te va putea interesa, atât cât aș dori, datele și ideile ce le adunăm și le închegăm noi despre Brăila. Aceste date și idei sunt, de cele mai multe ori, prea uscate și prea reci.

Însă, faptul că pot trimite rodul silințelor noastre de a cunoaște sistematic viața locală brăileană și de a o valorifica cultural, celui care a dăruit lumei — întregii lumi! — ca nimeni altul, cea mai vie și mai

„ANALELE BRĂILEI"
REVISTĂ DE STUDII ȘI CERCETĂRI REGIONALE
BRĂILA
STRADA BĂIEI No. 1

Comitetul de direcție:
RADU PORTOCALĂ, Prof. Univ. NAE IONESCU,
Ing. PAUL DEMETRIAD, Ing. GH. MARINESCU.

Scumpe maestre Panait Istrati,

Am izbutit să scot în fapt încă două volume din „Analele Brăilei". Adăogăm astfel încă două-trei linii la ~~imaginea~~ reconstituirea imaginei vieții din trecut a Brăilei.—

Nu știu dacă pe D-ta, care ai frământat în chip atât de maestru, în laboratorul D-tale spiritual, materialul de impresii și amintiri ce-l oferă viața Brăilei noastre, te va putea interesa, atât cât ați dori, datele și ideile ce le adunăm și le închegăm noi despre Brăila. Aceste date și idei sunt, de cele mai multe ori, prea uscate și prea reci.

Însă, faptul că pot trimete, rodul silințelor noastre de a cunoaște sistematic viața socială brăileană și de a le valorifica cultural, celui care a dăruit lumei — întregii lumi! — ca nimeni altul, cea mai vie și mai interesantă imagine a Brăilei noastre — aceasta îmi dă un sentiment de înaltă mulțumire.—

Cu cele mai alese sentimente și călduroase urări de sănătate.

Ing. Gh. Marinescu

interesantă imagine a Brăilei noastre, aceasta îmi dă un sentiment de înaltă mulțumire.

Cu cele mai alese sentimente și călduroase urări de sănătate

ing. Gh. Marinescu

Brăila 22 VI 1933

Maestre,

Iertați-mă dacă vă supăr și vă tulbur un moment liniștea, în locașul în care v-ați retras pentru a îngriji de sănătatea Dvs.

De mult aștept prilejul să vă pot întâlni și vorbi, dar evenimentele mi-au fost potrivnice.

Fiind o fiică a Brăilei (soțul meu este fiul poetului brăilean, Theodor Șerbănescu[35] speram că-mi va fi ușor să vă vorbesc personal; dar nu ați mai venit prin Brăila. De aceea am luat hotărârea să vă scriu, sperând că veți ierta cutezanța mea și că veți binevoi a răspunde rugăminții mele.

Aș dori să mi se publice într-o revistă franceză câteva traduceri ce le-am făcut din autorii noștri moderni și vă rog mult de tot să mă ajutați, dându-mi o recomandație pentru una din ele. Aș prefera o revistă care se trimite și în România, ca de ex: *Candide, Les nouvelles littéraires, Excelsior* etc.

Vă trimit trei nuvele de Rebreanu pe care le-am tradus și pe cari aș vrea să le dau publicității. Aceasta ca o introducere pentru o lucrare mai mare pe care am întreprins-o.

Dacă ați consimți să scrieți câteva rânduri în favoarea mea, ar fi pentru mine un "sauf conduit" în lumea editorilor parizieni și n-aș avea destule cuvinte să vă mulțumesc.

Vă cer încă o dată iertare pentru deranjul ce vi-l cauzez și vă rog, maestre, să primiți toate mulțumirile mele anticipate, împreună cu profunda admirație ce vă păstrez.

Lucia Șerbănescu

MINERVA
Le grand Illustré Féminin

F. FOUSSARIGUES
DIRECTEUR GÉNÉRAL

BUREAUX
55, AVENUE HOCHE

Téléphone: CARNOT 78-28

R. C. Seine 220.506 B
Compte Chèquesa Postaux: PARIS 778.58
YF/MC.

PARIS, le Juillet 1933

Monsieur PANAIT ISTRATI
à la Librairie Rieder
7, place Saint-Sulpice,
PARIS.

Monsieur,

Nous avons le plaisir de vous adresser, par ce même courrier, un exemplaire du N°416 de "MINERVA" dans lequel notre rédactrice, Mademoiselle REGIS-LEROI, vous a consacré un article au sujet de votre livre intitulé "LA MAISON THURINGER". Nous avons également été très heureux d'accompagner ces lignes de votre photographie.

Nous pensons vous avoir été ainsi agréable et nous vous prions d'agréer, Monsieur, nos salutations très distinguées.

LA SECRETAIRE GÉNÉRALE:

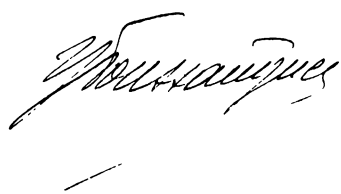

(TRADUCERE:)

"MINERVA"
F. FOUSSARIGUES
Director general

Paris, 26 iulie 1933
Domnului Panait Istrati
la Librăria Rieder
Piața Saint Suplice, nr. 7
Paris

Domnule,

Avem plăcerea să vă trimitem prin acest curier un exemplar din numărul 416 al revistei "Minerva", în care redactorul nostru, Domnișoara Regis-Leroi v-a dedicat un articol, despre cartea dumneavoastră intitulată

"Casa Thuringer". Am fost de asemenea încântați să alăturăm acestor rânduri fotografia dumneavoastră.

Avem credința că și dumneavoastră v-a făcut plăcere și vă rugăm, Domnule, să primiți cele mai alese salutări.

Secretar general:
F. Foussarigues

*

Delladecima
AVOCAT
TURNU-SEVERIN

Stimate Dle Istrate

În calitate de admirator al Dtale, îmi permit să te sfătuiesc relativ la starea Dtale fizică. Trimit aci alăturat un articol din revista "Sănătatea" și te rog să-i dai toată atențiunea. Orice afecțiune a plămânilor se vindecă prin cura de țiței. Eu, personal, am avut ocazia să recomand la trei persoane, și sunt fericit, că după un tratament relativ mic (3-4 luni) i-am văzut vindecați. Nu da crezământ celor sceptici. Urmează un tratament serios și-ți va folosi mult. Țițeiul se ia astfel: o linguriță de cafea în fiecare dimineață, înainte de a mânca ceva. Urmezi 20 zile așa și 10 zile pauză. Faci această cură de trei ori. Dacă îți produce deranjament de stomac, încetezi 2-3 zile și apoi reîncepi. Îți doresc sănătate și nu neglija acest sfat.

Delladecima

29/6/933 T. Severin

Aș vrea să știu dacă ați primit prezenta[36].

Dragă Istrati[37]

Ți-am comunicat în fugă, într-o simplă c.p., despre starea lui Mănescu[38].

Azi am primit o lungă și jalnică scrisoare de la soția lui. Ea se tânguie de greutățile și mizeria în care se află. Trei copii mărișori și cu ea, patru guri, fără nici un mijloc de existență decât sporadicul și minusculul ajutor al prietenilor. Un fiu mai mare, Ion, a fost nu de mult concediat de la Orion unde lucra. M-am adresat directorului general al societății acestea, pe care îl cunosc de pe când era student, dar pe care nu l-am mai văzut de când a devenit un om mare. Sper totuși că intervenția mea va avea reușită. Îl cheamă dr. Vântu.

Acum te rog stăruitor, dacă poți, trimite ceva bani soției lui Mănescu (D-na C. Mănescu, Fundătura Călin 12, Ploiești). Ai face un mare bine și lor și, prin ei lui Mănescu. Ideal ar fi să i se poată asigura strictul necesar pentru timpul cât Mănescu va fi în spital și fiul — lucrător — n-a căpătat de lucru.

Te rog să-mi comunici dacă și ce ai făcut pentru prietenul nostru comun.

Lui Mănescu îi poți scrie la Spitalul "Principele Nicolae", Azuga.

Prietenești salutări,
M. Gh. Bujor

*

Hotel des Sapins-Menton

22 sept. 1933

Mon bon Istrati

Me voilà dans ce coin beni de la terre... Hélas! pas pour longtemps et pour cause.

Je suis très bien chez Reiss, mais si vous venez, ta femme et toi à Nice, bienentendu que je changerai de domicile.

Respéctueuses hommages à Mme Istrati et affectueusement ton ami.

Stan Golestan

(TRADUCERE:)

Carte poștală
Hotel "Les Sapins" — Menton
22 09 1933 (ștampila poștei)

Domnului Panait Istrati
om de litere
Hotel Colisée
Strada Colisée, Paris

Bunul meu Istrati,

Iată-mă în acest binecuvântat colț de pe pământ... Din păcate, nu pentru mult timp și pentru motive serioase.

Mă simt bine la Reiss, dar dacă veniți, soția ta și cu tine, la Nisa, bineînțeles că mă voi muta. Respectuoase omagii Dnei Istrati și cu afecțiune, al tău prieten

Stan Golestan [39]

LA MAISON DES JOURNALISTES
Salon de lecture

Paris, le 19 mai 1933

Scumpe Istrati

Am avut o plăcere foarte mare primind scrisorica ta. Pe noi, cei săraci nu ne mai răsfățești cu știri... însă Dna Paula, după cât mi s-a spus (căci eu n-am vrut nicidecum să mă embrasezi cu o burgheză zgârcită... de-abia am scăpat de așa ceva...) primește scrisori împodobite cu poezie și strofe lirice... En fin... sunt încântat că D. Brănișteanu ți-a transmis cele două discuri și poți să mai asculți puțin duhul meu fixat într-o materie neagră... Închipuiește-ți că discul de *Alto Allegro de Concert*, era cât și cât să capete premiul I la concursul *Grand Prix de Candide;* Citesc aceasta în darea de seamă de la *Palmares*... se vede că s-a intrigat mult la acest concurs — habar n-am avut — după cum știi, eu nu sunt în stare să alerg după voturi... la membrii din juriu.

Îți anunț că am isprăvit un poem pentru flaut și pian — și în amiciția ta am intitulat *La Pastorale du Baragan* și ca epigramă am pus:

"S-aude iar cântând cavalul de departe, trist și vag
E-o doină de la stână, jalea unui dor pribeag".

Cu poșta de astăzi ți-am trimis Laoutar care apăruse în Editura lui (*cuvânt indescifrabil*) și e în același pachet un *Concerto Roumain* pentru Dl. Malaxa... inginerul... nu-i cunosc adresa dar, prin tine poate că voi putea scoate ceva și voi putea veni în țară pentru vara aceasta. În fine aranjează după inspirațiunea ta. Sărutări de mâna la Dudua, complimentele mele în jurul tău și din toată inima je reste ton ami, admirateur et affectueusement devoué.

Stan Golestan

G9B9 Beaumarchais

*

79. AV. DES CHAMPS-ELYSÉES
2 Ianuarie 34

Dragă Panaite,

Am primit fotografiile voastre. Pe prima cocolosul e așa dulce că încep să nu mai știu dacă îți sunt sau nu prieten. Pe a doua ai aerul unui pezevenghi șiret, parșiv, incapabil de a fi prieten. Astfel suntem chit.

Pentru tranșa patra avem numărul 20367 Seria Y. Am și început să fiu drăguț cu toate Yvonne-le și Yvette, poate că ne-o folosi la ceva. Tragerea viitoare la Madrid e în Mai. Ne vom gândi până atunci. De asemenea să vedem rezultatul la a 4 a înainte de a ne încurca cu viitoarele. Bilete găsesc eu și în ultimul moment fără agio.

La mulți ani
al vostru
Ph. Cyprut[40]

*

Carte poștală)

Dragă nene Panait,

Te pup de mii de ori. Nu știu cum să-ți scriu să mă pricepi câtă bucurie am avut. Azi chiar toată ziua mi-a fost gândul la mata. Și când

am venit la cinci acasă de la servici, propietarul îmi spune să fac cinste. De ce? i-am spus. E, așa că te-a plouat. Mă lasă să mă duc înăuntru, eu am crezut că poate că-mi zice pentru chirie dar pe altă temă ca un fel de glumă. Iau bani și-i duc și totodată să-l rog să mă aștepte cu cincizeci de lei până sâmbăta viitoare. Când el deodată îmi iese cu cinci sute de lei bătuți și cu recipisa. M-am și priceput. Îmi venea să-l iau de gât să mă învârtesc cu el de bucurie. Ce să-ți spun nu-ți poți imagina bucuria mea. De aceea încă o dată îți mulțumesc din suflet și din toată inima. Și mă rog lui Dzeu pentru sănătatea Dtale să trăiești cât tata, să fii bătrân și sănătos.

Scrie-mi și mie te rog numai două rânduri să știu și cu ce faceți la București. Știu că nu ești singur. Transmit și soției Dtale cele mai călduroase mulțumiri. Cred că și dânsa a avut grijă de mine. Poate își mai amintește de mine.

Încă o dată vă sărut pe amândoi și aștept răspuns.

Iordana[42]

*

Brăila, în 29 Iulie 1934

Mult Stimate Domnule Panait Istrate,

Faptul că v-am cunoscut cândva personal, sunt vreo 5 ani de zile de atunci[13] (desigur că Dstră nici nu vă mai amintiți de acest lucru), dar mai ales împrejurarea că sunt brăilean ca și Dstră — îmi dau curajul necesar, pentru a vă scrie aceste rânduri și a vă cere un sfat.

Iată anume despre ce este vorba.

Am scris în franțuzește un studiu economic, intitulat: "Lettre politico-economique á Roosevelt, Mussolini — Co". Acest studiu, deși științific conceput și obiectiv documentat, (după metodă germană, unde mi-am făcut parte din studiile mele universitare) — conține totuși ici și colo, unele soluțiuni practice de reforme social-economice, împrejurare care imprimă studiului meu, de mai sus, o tendință politică.

Acest manuscris l-am predat într-un exemplar Dlui Duproni (Directorul Institutului de Hautes Études Franșaises en Roumanie — Bucarest), care plecând acum vreo lună în concediu în Franța, mi-a promis să se intereseze personal, la fața locului, acolo la Paris, pentru

Iordana Istrate împreună cu soțul, italianul Assimiti.

a-mi plasa, în cele mai bune condițiuni comerciale, studiul meu de mai sus, la una din marile case de editură pariziene.

Un alt exemplar din manuscrisul meu, l-am expediat — atât din proprie inițiativă, cât și în urma sfatului Dlui Dupront — direct la o casă de editură din Paris: "Recueil Sirey", care astăzi îmi trimite un răspuns.

Acest răspuns l-am alăturat scrisorii acesteia, pentru a-l putea citi și Dstră.

Mult apreciate Domnule Panait Istrate, v-aș ruga 2 lucruri:

1) Să-mi indicați Dstră, o altă casă de editură din Paris, care să se ocupe în mod special cu astfel de lucrări politico-economice, pentru a mă putea adresa și acolo.

2) În cazul când vă este posibil, să-mi dați vreo 2 rânduri scrise din partea Dstră, către acea casă de editură care să pună, dacă nu altceva, cel puțin mai multă diligență în examinarea manuscrisului meu și în comunicarea rezultatului acestei examinări, pentru a-l putea cunoaște și eu mai repede și a putea mai departe lua și măsuri corespunzătoare cu interesele mele.

Mulțumidu-vă în mod anticipat, pentru toată osteneala pe care v-o provoc cu cererea mea de față, și pentru tot ce veți face pentru mine — vă rog, mult stimate Domnule Panait Istrate, să binevoiți a agreea omagiul distinsului meu respect.

Constantin I. Untaru
Str. Victoriei 115
Brăila

P.S. Vă rog, din inimă, să nu mă lăsați să aștept prea mult răspunsul Dstră, fiind vorba aici, — după cum puteți constata și Dstră — de o chestiune urgentă. De asemenea v-aș ruga să binevoiți a dispune reexpedierea originalului scrisorii primite de la casa de editură pariziană: "Recueil Sirey" și pe care v-o alătur aici, pentru a putea lua și Dstră cunoștință de conținutul ei.

NOTE:

[1] În același plic, pe o filă separată, Victor P. Costa a trimis textul unei poezii dedicate minerilor din Valea Jiului, asupra căreia avea, într-adevăr, motive să-și exprime îndoielile. Transcriem, pentru exemplificare, câteva strofe:

ROBII PĂMÂNTU[L] UI...// Proletari, zdrobiți de chinuri,/Lipsiți de-a soarelui lu[mină]./Flămânzi, cu haine zdrențuite,/Bieți osândiți fără de vină!...// În bezna minelor

hădoase,/Vă coborâți din zorii zilei,/Să scoateți altora belșugul,/Voi, robii plânsului și al milei.../Vă ofiliți în floarea vieții,/Muncind amarnic după pâine;/Dospiți cu lacrimi și cu sânge/Calvarul unui trai de câine.//

Însuși autorul notează în josul paginii: "Spanac, spanac, spanac!!!"

"Cismarule, nu-ți depăși condiția!"

[1] După cum se va putea deduce din textul scrisorii, Traian, Iordan Brăilă, lucra la Siguranță. Într-o notă la corespondența cu Francois Franzoni, Al. Talex oferă următoarea explicație: "Traian era un prieten al familiei Constantinescu și admirator al operei lui Panait Istrati". (*Manuscriptum*, nr. 2, 1984, p. 77).

[2] "Prietenul" despre care vorbește Traian este medicul vienez Heinz Hauser. Într-o scrisoare către Nikos Kazantzakis, Panait Istrati îl caracterizează astfel: "...specie de medic cu alură sportivă, un sportiv de vată. Dacă i s-ar fi întâmplat să cadă, îmi era teamă să nu sugă toată apa pământului." (*Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, ed. cit., p. 143).

[3] Lui Nicu Constantinescu, Panait Istrati îi scrisese de la Nyon, în 15 iulie 1930: "Am aflat că doctorul Heinz Hauser ar fi fost dus la Siguranță, percheziționat și brutalizat, a doua zi după plecarea mea. Te rog să-mi dai detalii lămurite în această privință. Îmi închipui că nu ești străin de această întâmplare. El a scris Lilichii că a fost arestat în urma unui denunț anonim și crede că eu am fost autorul acestei înscenări, probabil fiindcă mi-am pierdut mințile.

Fii sincer și spune-mi dacă tu ai făcut anunțul anonim și ce amestec ai în această arestare." (Apud *Manuscriptum*, nr. 1, 1970, p. 74, *Epistolar Panait Istrati - Romulus Cioflec*, prezentare și note de Al. Oprea).

[4] Pentru date despre Constantin I. Untaru, patronul hotelului amintit, vezi scrisoarea acestuia de la p. 130.

[5] Basil Clony, directorul ziarului *Curentul*, din Brăila.

[6] Constantin Atanasiu, psiholog și poet, născut la Brăila, în 1897, fondatorul psihologiei militare românești, din a cărui activitate literară menționăm: *Strofe din lupte* (1972), *Poeme din Cetatea Brăilei* (1976), *Rană-n asfințit* (1988, postum). A murit la 11 aprilie 1988.

[7] Doamna "Z", a doua soție a lui Apostolache Dinu.

[8] Despărțirea de Bilili.

[9] Fraza este adăugată pe manșeta scrisorii.

[10] Într-o scrisoare către actrița Andrée Ducret, — interpreta rolului Gabrielle din filmul *Danton* al lui Louis Roubaud, căreia Panait Istrati i-a trimis, răspunzând unei solicitări, o schiță de scenariu după *Haiducii* - există o informație: "Nu dispun acum, îi scria acesta spre sfârșitul anului 1932, decât de aparate "Rollex", Elveția, care-mi permit să prind scene populare pe care le derulez apoi, pe un mic ecran, în camera mea de la Brăila" (*Cahiers Panait Istrati*, nr. 9, 1992, p. 87, Trad. Carmen Țurcan).

Rudele lui Panait Istrati își amintesc de această postură de cineast amator, ca de un lucru cu totul neobișnuit, pe atunci, care a atras, desigur, atenția tuturor. În contextul anilor 30 — când acuzațiile de "vândut", "trădător" veneau din toate direcțiile — faptul că Panait Istrati făcea înregistrări pe peliculă putea stârni suspiciuni.

[13] Prima întâlnire cu Iacob Rosenthal este relatată de însuși Panait Istrati, într-un interviu ("*O oră" cu Panait Istrati, povestitor român, scriitor francez*) acordat lui Frédéric Lefévre, pentru *Les Nouvelles Littéraires*, în 1927: "Acum trei ani, la Nisa, în timp ce rătăceam cu aparatul de fotografiat pe Promenade des Anglais, un om voinic, cu figură jovială, mă strigă în românește: «Ia spune-mi, nu ești tu, Istrati?». Astfel l-am cunoscut personal pe Iacob Rosenthal, care nu era altul decât directorul marilor ziare democratice, unde debutasem strălucit acum douăzeci de ani". (Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni*, București, 1985, p. 132).

Directorul ziarelor *Dimineața* și *Adevărul* i-a propus atunci să colaboreze la publicațiile sale, colaborare ce a început la 15 iunie 1924, în paginile *Adevărului literar și artistic*, unde au apărut, între altele, *Pescuitorul de bureți* și *Sotir*, scrise direct în românește. Victimă a unor mașinațiuni de culise, Rosenthal a fost înlăturat de la direcțiile ziarelor sale. Un an mai târziu (1925), a înființat împreună cu Panait Istrati editura *Renașterea*, care avea ca prim deziderat publicarea operelor acestuia, "...mari literat român ale cărui scrieri mai sunt, încă și astăzi, aproape cu totul necunoscute la noi".

La *Renașterea* au apărut volumele *Trecut și viitor* și *Moș Anghel* (tradus de autor). Așa cum se precizează în prefața volumului *Trecut și viitor*, ca și în scrisoarea care deschide seria articolelor autobiografice, traducerea operelor scrise în franțuzește, și-o asumase Panait Istrati.

[14] Panait Istrati proiectase, împreună cu Isac Horovitz, un turneu în America. Amănunte despre aceasta, în nota 32.

[15] *Tsatsa Minnka* a apărut în 1931 la editura *Mornay*, în ediție de lux și obișnuită, cu gravuri executate de Henri Boissonas (cumnatul lui Bilili). În același an, a apărut și la București, în traducerea autorului.

[16] Scrisoarea, nedatată și fără plic, conține totuși un indiciu — ferma de porci — care o plasează în anul 1930. Despre autorul ei, Heinrich Stiehler opinează că ar putea fi vorba despre graficianul Hans Fronius, autorul a nouă gravuri incluse în volumul *Die Disteln des Baragan*, Viena, Köln, 1969.

[17] Soția lui Nicu Constantinescu, frizerul pe terenul căruia Panait Istrati și-a construit o casă, după stabilirea în România. Prietenia cu Nicu Constantinescu, una dintre cele mai durabile, începută din vremea vechii mișcări socialiste, s-a destrămat în 1933.

Referitor la aceasta, Panait Istrati îi scria lui A. M. de Jong (24 iunie 1933): "...după instalarea mea la București, luna trecută, am terminat, de asemenea, cu Brăila, cu ai săi Eremie și Constantinescu. Ultimul, nemulțumit că-i lăsam o căsuță care mă costase 300000 lei, a vrut să-mi confiște până și bietele-mi lucruri personale, o! desigur, nu din egoism, ci doar din intenția lui de a crea, la el, acasă, un... *muzeu Panait Istrati*" (*Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, ed. cit., p. 118).

[18] Isac Horovitz, vezi p. 119 și urm., și nota 30, p. 136.

[19] Este vorba despre un articol publicat de Istrati în ziarul *Ancheta*, din Brăila, o confesiune și o trecere în revistă a întregii vieți, o încercare de a redescoperi idealul său din totdeauna: "Există însă omul. Și omul caută pe om. Și-l găsește. Nu se poate să nu-l găsească. De îndată ce înlături omenirea din drumul tău, descoperi pe om. Căci noi nu vedem pe oameni din cauza omenirii. Cel puțin așa s-a întâmplat cu mine!" (*De ce m-am retras la Brăila*, în volumul *Amintiri, evocări, confesiuni*, ed. cit., p. 289)

[20] Conferința *Artele și umanitatea de azi*.

[21] În legătură cu conferința de la München, Valeriu Dinu relatează următoarele: "Mă aflam din ianuarie 1931 în München, unde urmam cursurile Facultății de științe economice, în vederea obținerii doctoratului. În primele zile ale lunii februarie, 1932, cel mai important ziar local *(Munchen Neuesten Nachrichten)* anunța cu litere mari sosirea lui Panait Istrati și titlul conferinței pe care o va ține în cadrul turneului organizat de «Deutscher Kulturbund»: *Les Arts et l'Humanitè d'aujourd'hui*. Printr-un telefon la redacția ziarului, am aflat unde îl pot găsi și o oră mai târziu, ne-am îmbrățișat. A renunțat imediat la programul oficial al gazdelor și prezentându-mă drept rudă a lui, a hotărât să-și petreacă ziua în tovărășia mea. (...) Iată-mă, deci, după amiază (...) în eleganta sală de festivități a hotelului Bayerischer Hof. Așezați în primul rând de fotolii, aveam în față, la mai puțin de doi metri, pe Panait Istrati care-și citea conferința redactată în limba franceză. Lectura se desfășura calm, fără accentele pe

care eu, și probabil mulți dintre cei circa 120 de intelectuali prezenți, care-i cunoșteau opera și viața, le așteptam. (*Dunărea*, art. cit.).

[22] Cunoștința lui Romulus Cioflec cu Panait Istrati datează din iulie 1929, conform unor însemnări ale profesorului timișorean. Panait Istrati redacta în acea vreme *Vers l'autre flamme*.

Profesor, publicist și scriitor — *Doamne, ajută-ne* (1907), *Lacrimi călătoare* (1920), *Boierul* (1957) și altele — Romulus Cioflec a fost unul dintre puținii prieteni în fața cărora Panait Istrati s-a eliberat de orice reținere. Prietenia dintre cei doi a avut și momente mai dificile, fondul ei însă, a rămas tot timpul neschimbat.

[23] Romulus Cioflec se referă la căsătoria cu Margareta Izescu, originară din Brăila, fiica Zoei Izescu, despre care Istrati îi scria, cu alt prilej (19 august 1932): "...poartă numele scump al mamei mele, Joița, îmi e fină și vară de al doilea și acum soacră... cu opt ani mai mică decât mine; eram băiețel de opt ani când priveam cum o lua mama din brațele popii care o scotea din cazan, la botez." (*Manuscriptum*, nr. 1, 1970, p. 79).

Informația preluată de Romulus Cioflec era eronată, pentru că, de fapt, în acel moment, avusese loc doar logodna. Căsătoria s-a încheiat în aprilie, 1932. Margareta Izescu era, pe atunci, studentă la "fizico-chimice", Universitatea din București. Despre cum a debutat ultima căsătorie, Panait Istrati îi relata, la începutul anului 1933, lui Nikos Kazantzakis: "... într-o zi, mi-am amintit că zărisem o fată foarte frumoasă, la una din rudele mele îndepărtate, ce locuia pe celălalt mal al Dunării. Trecui îndată fluviul și-i cerui mamei să scrie o scrisoare, să-și cheme grabnic fata de la București, deoarece o voiam. (...) Studenta răspunse chemării mele. Și totul se sfârși cât ai clipi. În aprilie trecut, mă căsătoream cu ea, după un voiaj minunat la Paris și pe Coasta de Azur". (*Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*, ed. cit., p. 144).

[24] În 1929, pe timpul anchetei întreprinse în Valea Jiului, Romulus Cioflec îi împrumutase 32000 lei ("Nici nu mi-am dat seama ce mare gest făceați voi când, toamna trecută, îmi împrumutați 32 mii lei, cum ai împrumuta un franc", îi scria Istrati, din Brăila, în iunie 1930).

Dificultățile financiare prin care trecea Panait Istrati în acea perioadă, l-au pus în imposibilitatea de a restitui această sumă, fapt care a dus la tensionarea dialogului epistolar: "Niciodată o scrisoare, aproape agresivă, așa cum e a ta, n-a căzut peste un om lovit de soartă, cum sunt eu" îi scria lui Romulus Cioflec, la 26 mai 1931, când mai avea de înapoiat 17000 lei. La scrisoarea publicată acum, Istrati răspundea: "Dragă Cioflec, sunt de ieri aci (Viena, n. ed.), adus de Kulturbund, care mă va mai duce în șase orașe din Germania, cu o conferință, din care sper să scot rambursarea datornicilor mei, printre cari și tu. Până în aprilie voiu plăti tot. Îți voi trimite chiar peste 15 zile. Nu m-am însurat, ci «logodit» și asta ca să fac să tacă unele guri rele. Și crede-mă că nu mi-am permis nici o cheltuială obraznică, trecând peste datorii. Lupt mereu. Al tău, Panait" (*Manuscriptum*, nr. 1, 1970, p. 76-77).

[25] Alecu Constantinescu, militant socialist, pe care Panait Istrati l-a cunoscut în 1909: "Singurul om care înțelege prietenia la fel ca mine și pe care îl iubesc și prețuiesc din adâncul sufletului meu rănit, fu Alecu Constantinescu. De meserie tapițer, trăise vreo cinci ani la Paris și grație sensibilității, culturii și darurilor sale oratorice devenise singurul militant socialist cu înrâurire asupra mea." (*Cum am devenit scriitor*, ed. cit., p. 182).

Alecu Constantinescu este cel care l-a determinat, în 1913, să plece în Franța: "Dar, pentru Dumnezeu, ai milă și nu-ți mai bate joc în halul ăsta de viață. Ai o sumedenie de calități, care se cer desăvârșite. Și, pentru asta, nu-ți vor fi de folos nici Egiptul, nici Siria și Grecia ta, decăzută. Trebuie să cunoști Apusul! Trebuie să te căznești să înveți o mare limbă occidentală, măcar una dacă nu poți mai multe. Și pentru

că felul tău de a fi se împacă de minune cu cultura franceză și libertățile de acolo, uite, ai să pleci chiar în astă seară la Paris!" (*Cum am devenit scriitor*, ed. cit., p. 213).

Tot Alecu Constantinescu este autorul unui îndemn ce poartă însemnele unui discurs profetic: "Fă-ți datoria către propria ta conștiință și ai să vezi că o să fii atât de fericit cât în nici una din trecătoarele povești sentimentale. Când eram mai tânăr, am păcătuit ca și tine. Am crezut în prietenie, în artă, în femeia credincioasă și, la urmă, mi-am pus toate speranțele în copilul meu. Azi toate sunt un cimitir! (...)... pentru omul conștient nu există decât o singură cale de a rezista vieții pustiitoare: să-și facă datoria și să nu aștepte nimic de la oameni." (*Cum am devenit scriitor*, ed. cit., p. 184-185).

[26] Aluzie la internarea în Sanatoriul Filaret, locul unde, în 1914, a murit Ștefan Gheorghiu.

[27] Iată un fragment din portretul lui Aloman: "Tip de sportsman, îngrijit îmbrăcat, dar a cărui întreagă ființă trăda un gânditor. Un gânditor fără voia lui, înnăscut, un om care, prin toate amănuntele chipului și atitudinii sale, părea a fi o inimă și un creier, într-o roditoare activitate de fiece clipă. (...) Meseriaș, decorator la Palat, se înapoiase de la Paris, unde stătuse mai mulți ani și își apropiase o frumoasă cultură generală. Poet discret și tot așa de discret adorator al femeii, dar mai ales vorbitor de înaltă calitate: acesta era darul lui cel mai necontestat" (*Biroul de plasare*, în *Viața lui Adrian Zografi*, București, 1983, p. 219-220)

[28] Titlul unui articol publicat de Panait Istrati ca răspuns la atacurile din presă, în special la acela al Magdalenei Paz, în *Les Nouvelles litteraires*, 8 aprilie 1933. I-a urmat, în continuarea aceleiași idei, *Adherer ou n'adherer pas*, 29 iulie 1933, în aceeași revistă.

În românește, ambele articole au apărut în *Caiete critice*, *Viața Românească*, nr. 3-4, 1985, p. 123-127, în traducerea lui Mircea Iorgulescu. *Omul care nu aderă la nimic*, în traducerea lui Alexandru Talex, a mai fost publicat în volumul *Spovedanie pentru învinși*, apărut în 1991.

[29] Adăugat pe manșeta paginii a doua.

[30] Pe Isac Horovitz, Panait Istrati l-a cunoscut la Iași, în noiembrie 1930, pe când era oaspetele lui Mihail Sadoveanu și al doctorului I. I. Mironescu.

Originar din Popricani, județul Iași, Horovitz plecase la vârsta de 16 ani în America. În 1930, venise în România trimis de un jurnal american. După întâlnirea din casa doctorului Mironescu, au devenit prieteni și Panait Istrati l-a invitat la Brăila, unde au proiectat, între altele, un turneu în America (urmând ca Panait Istrati să susțină o conferință despre arte și artiști) și ecranizarea *Chirei Chiralina*, a lui *Moș Anghel* sau a lui *Codin*. Nici unul dintre cele două proiecte nu s-a realizat.

Impresiile acestei întâlniri au constituit subiectul cărții *Zile și nopți cu Panait Istrati*, publicată de Isac Horovitz la New York, în 1940, în limba idiș.

[31] Doctorul I. I. Mironescu, ieșean, scriitor, prieten cu Mihail Sadoveanu și cu Panait Istrati.

[32] Panait Istrati se afla în vizită la scriitorul olandez, A. M. de Jong.

[33] Nicu Constantinescu.

[34] Vezi nota 17.

[35] Theodor Șerbănescu s-a născut la Tecuci, în 1839 și a murit la Brăila în 1901. Militar de carieră, cu preocupări literare, membru al Societății *Junimea*, apreciat de Titu Maiorescu, poetul Theodor Șerbănescu a colaborat la *Ateneul Român*, *Convorbiri literare*, *Albina Pindului*, *Literatură și artă română*. Lirica sa, cu preponderență erotică, și-a găsit expresia, cel mai adesea, în romanță, specie care a favorizat transpunerea versurilor pe muzică, făcându-le foarte cunoscute în epocă.

[36] Adăugat pe manșeta paginii întâi. Scrisoarea este însoțită de articolul din revista *Sănătatea (Petrolul brut natural - - numit țiței sau păcură - - este un medicament miraculos)*, dactilografiat, semnat de dr. I. Șt. Iurtună, care prezintă o serie întreagă de cazuri de tratament cu petrol și rezultatele obținute. Fiind prea lung și fără o legătură directă cu sumarul acestui volum, n-am considerat necesar să l reproducem.

[37] M. Gh. Bujor, prieten cu Panait Istrati, redactor la *România Muncitoare*. Mai târziu, M. Gh. Bujor și-a schimbat cameleonic atitudinea față de Panait Istrati. Astfel, în micromonografia *Ștefan Gheorghiu și epoca sa*, apărută la editura Politică, (1968), M. Gh. Bujor l-a numit pe Istrati "piază rea" pe motiv că l-a "târât" pe Ștefan Gheorghiu "prostește" în peregrinările sale prin Egipt (Vezi nota lui Al. Oprea, în volumul *Panait Istrati*, B. P. T., 1984, p. 53) Iată ce scrie Panait Istrati despre "bunele intenții" ale prietenilor, privind însănătoșirea lui Ștefan Gheorghiu: "... șaptezeci și opt de lei, mari și lați — produsul generozității tuturor prietenilor politici ai lui Ștefan — au fost tot ajutorul trimis de acei care s-au văicărit apoi, prin scris și vorbă, pe mormântul celui sacrificat" (*Amintiri, evocări, confesiuni*, ed. cit., p. 246)

[38] Constantin Mănescu, unul dintre liderii mișcării socialiste. A participat alături de Ștefan Gheorghiu și Panait Istrati la organizarea grevei muncitorilor brăileni din 1911. Îl cunoscuse pe Panait Istrati încă din 1904, pe când scriitorul era angajat la Biroul de plasare al Gh. Cristescu.

Mai târziu, Constantin Mănescu a inclus amintirile despre prietenia cu Panait Istrati într-un volum de *Memorii (1881-1921)*, rămas în manuscris, din care revista *Manuscriptum* a publicat fragmente (nr. 2, 1984) alături de câteva pagini de corespondență.

[39] Despre Stan Golestan, oferă câteva amănunte Anna Munsch, în articolul *Zece ani cu Panait Istrati*, publicat de George Cuibuș în Tribuna, nr. 44, 4 noiembrie 1965, p. 1-4: "Am fost în România în 1925, la invitația lui Iacob Rosenthal (...). În călătoria noastră ne-a însoțit Stan Golestan, muzician celebru, care trăia la Paris."

[40] Philippe Cyprut, prieten cu Panait Istrati.

[41] Iordana Istrate, una din fiicele lui moș Dumitru.

[42] Perioada incidentului cu Heinz Hauser, despre care vorbește Traian în scrisoarea sa.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ A CORESPONDENȚEI

[1] *Note despre corespondența lui Panait Istrati* (o scrisoare către Isac Horovitz) de Ștefan Mircescu, în *Înainte*, 20 aprilie 1958.

[2] *Nouăzeci și cinci de scrisori inedite ale lui Romain Rolland*, în *Revista de filologi romanică și germanică*, nr. 1, 1961, p. 111-134, Prezentare de Nicolae Liu.

[3] *Panait Istrati inedit. Pelerinul inimii* (scrisori către Anna Munsch) de George Cuibuș, în *Ateneu*, martie, 1965, p. 10-12.

[4] *Scrisori către M. Gh. Bujor*, în Luceafărul, 31 iulie 1965.

[5] *Panait Istrati inedit* (scrisori către Anna Munsch), de George Cuibuș, în *Tribuna*, 4 noiembrie 1965, p. 5-6.

[6] *Documente-mărturii: Panait Istrati și Nikos Kazantzakis*, în *România literară*, 20 martie 1969. Prezentare și traducere Alexandru Talex.

[7] *Epistolar Panait Istrati — Romulus Cioflec*, în *Manuscriptum*, nr. 1, 1970. Prezentare al. Oprea și Eliza Ispășoiu.

[8] *Marele Ștefan Gheorghiu trăiește mereu...*(două scrisori către Jean Stănescu și una către un necunoscut), în *Manuscriptum*, nr. 2, 1971, p. 40-41. Prezentare de Eliza Ispășoiu.

[9] *Scrisorile lui Panait Istrati către Cezar Petrescu*, în *Ateneu*, decembrie 1971. Prezentare de Iordan Datcu.

[10] *Panait Istrati — scrisori inedite* (scrisori către Nicu Constatinescu), în *Analele Brăilei*, aprilie 1973. Prezentare de Lucian Enescu.

[11] *Confesiuni epistolare* (trei scrisori către Gh. Ionescu), în *Manuscriptum*, nr. 3, 1974, p. 111-115. Prezentarea de Maria Soveja.

[12] *Panait Istrati și Nicu Constantinescu*, în *Orizont*, 14 noiembrie 1975. Prezentare de Lucian Enescu.

[13] *Panait Istrati către I.I. Mironescu*, în *Manuscriptum*, nr. 2, 1980, p. 172-173. Prezentare de Ilie Dan.

[14] *Panait Istrati - Ka zan aki, Correspondance inédite complète*, în *L'Arc*, nr. 86-87, 1983, p. 21-36.

[15] *Scrisori către Constantin Mănescu*, în *Manuscriptum*, nr. 2, 1984, p. 13-15. Prezentare de Manea Mănescu.

[16] *Panait Istrati în dialog cu Iacob Rosenthal*, în *Manuscriptum*, nr. 2, 1984, p. 124-126. Prezentare de Stancu Ilin.

[17] *G. M. Zamfirescu în dialog cu Panait Istrati*, în *Manuscriptum*, nr. 2, p. 127-129. Prezentare de Claudia Dimiu.

[18] *Panait Istrati — Romain Rolland, Correspondance complète inédite* (1919-1935), în *Cahiers Panait Istrati, numéro spécial*, 2-3-4, 1987, p. 17-374.

[19] *Panait Istrati în corespondență cu scriitori străini*. Ediție, traduceri și note de Alexandru Talex, București, editura Minerva, 1988.

Cuprinde: *Dialog epistolar* cu Jean Guéhenno, A.M. de Jong, Nikos Kazantzakis și Scrisori către: Ernst Bendz, Jean-Richard Bloch, Georg Brandes, François Franzoni, Josué Jéhouda, Frédéric Lefèvre, Marcel Martinet.

[20] *Șase scrisori către Cezar Petrescu*, în *Dunărea*, Brăila, nr. 6-7, 1990, p. 4. Prezentare de Iulian Negrilă.

[21] *Corespondență cu Apostolache Dinu*, în *Dunărea*, Brăila, nr. 6-7, 1990, p. 2-3. Comentariu de Valeriu Dinu.

[22] *Correspondance Victor Serge, Boris Souvarine, Magdeleine Paz à Panait Istrati* (1929-1934), în *Cahiers Panait Istrati*, nr. 7, 1990, p. 98-216.

[23] *Lettres à Andrée Ducret*, în *Cahiers Panait Istrati*, nr. 9, 1992, p. 86-95.

C.Ț.

RESUMÉ

Le volume *Panaît Istrati — Pages de correspondance* reproduit des lettres conservées au Fond du Musée Mémorial "Panaït Istrati" de Brăila.

Ce livre comprend deux grands chapitres: le premier contient des lettres expediées intègre par Panaït Istrati, alors que le deuxième comprend des lettres adressées à Panaït Istrati.

La correspondance de Panaït Istrati nous fait connaître ses impressions sur le premier voyage à Paris, par les cartes postales adressées à son ami, Apostolache Dinu, un des fils de Braïla.

L'intérêt de Panaït Istrati pour sa famille, surtout pour l'oncle Dumitru, est évident dans deux lettres destinées à Gheorghe Bălănică, un des gendres de l'oncle Dumitru.

Un groupage de quinze lettres (1923-1932) de Panaït Istrati (signées: "Georges") adressées à sa femme, Anna Munsch, nous dévoile un mariage agité et aussi, l'histoire d'une amitié perdue.

Nous avons inclusici la lettre de Jean Reiss adessée à Anna Munsch, pour les dates qu'elle nous fournisse sur le dernier sejour de Panait Istrati à Menton.

Le deuxième chapitre du volume comprend les lettres destinées à Panaït Istrati. Parmi les signataires, on peut trouver les noms de ses amis: Nicu Constantinescu, Isac Horovitz, Alecu Constantinescu, Iacob Rosenthal, Romulus Cioflec şi Stan Golestan.

Dans sa suite chronologique, la correspondance s'inscrit dans deux périodes très importantes de la biographie de Panaït Istrati. Il s'agit de cette période où le monde de lettres a été foudroyant conquis par le nom de Panaït Istrati et puis, de cela où il s'est retourné en Roumanie, pour y passer les dèrnières années de sa vie. L'image du "vagabond de génie" donnée par ses pages autobiographiques, par des biographies et les correspondances publiés jusqu'à ce moment, nous va être compléter par le volume présent.

Par les notes et les commentaires, comme par l'avant-propòs aussi, ces pages de correspondance vont s'intégrer dans un chapitre d'histoire littéraire, qui porte le nom de Panaït Istrati.

En français, **Carmen Ţurcan**

ZUSAMMENFASSUNG

Das Bush "Panait Istrati — Blaetter aus dem Briefwechsel" gibt die Briefe wieder, die sich im Archiv des Museums "Panait Istrati" in Brăila befinden.

Der vorliegende Band umfasst zwei grosse Kapitel: Das enthaelt die Briefe, die Panait Istrati geschrieben hat, das zweite diejenigen, die an ihn adressiert wurden.

Die von Panait Istrati gezeichnete Korrespondenz laesst uns ueber die Postkarten, die er seinem Freund Apostolache Dinu, einem der Soehne Brailas, schickte, an den Eindruecken teilnehmen, die seine erste Parisreise auf ihn gemacht hat.

Die Bindung Panait Istratis an seine Familie, vor allem an Onkel Dumintru, wird klar aufgrund zweier Briefe, die er an Gheorghe Bălănică, einen der Schwiegersoehne Onkel Dimis, schickte.

Eine Gruppe von fuenfzehn Briefen (1923-1932) Panait Istratis (unterschrieben: "Georges") ist an seine Frau Anna Munsch adressiert und zeigt uns eine bewegte Ehe wie auch die Geschichte einer verloreren Freundschaft.

Zu Kapitelabschluss informiert uns ein Brief von Jean Reiss an Anna Munsch ueber die Daten des letzten Aufenthaltes von Panait Istrati in Menton.

Das zweite Kapitel des Buches umfasst die Briefe, die an Panait Istrati adressiert wurden. Unter den Unterzeichnern findet man die Namen guter Freunde: Nicu Constantinescu, Alecu Constantinescu, Isac Horovitz, Iacob Rosenthal, Romúlus Cioflec und Stan Golestan.

Diese chronologisch aufgebaute Korrespondenz spiegelt zwei extrem wichtige Perioden der Biographie Panait Istratis. Es handelt sich zum einem um jene Phase, als die literarischen Kreise blitzarting vom Namen Istratis eingenommen wurden, sodann um jene andere der letzten Lebensjahre, gekenzeihnet durch seine Rueckkehr nachhause, nach Rumaenien. Der vorliegende Band will das Bild eines "Vagabunder und Genies" vervollstaendigen, das aus den biografien und der bis jetzt veroeffentlichten Korrespondenz erwaechst.

Diese Blaetter aus dem Briefwechsel fuegen sich durch Anmerkungen, durch Kommentare wie auch durch das Vorwort in ein Kapitel der Literaturgeschichte ein, das den Namen Panait Istratis traegt.

Ins Deutsche von **Heinrich Stiehler**

CUPRINS

Prefață.... 5
Notă asupra ediției.... 16
PANAIT ISTRATI, SCRISORI CĂTRE.... 17
Apostolache Dinu.... 19
Jeanne Bindner.... 23
Anna Munsch.... 31
Note.... 77
Jean Reiss către Anna Munsch.... 80
Gheorghe Bălănică.... 83
Note.... 88
SCRISORI CĂTRE PANAIT ISTRATI.... 89
Victor P. Costa.... 91
Traian.... 92
Iacob Rosenthal.... 96
Henriette Yvone Stahl.... 98
Necunoscut vienez.... 101
Nicu Constantinescu.... 105
Vasile Savin.... 105
Deutscher Kulturbund.... 107
Romulus Cioflec.... 110
Ion I. Mirea.... 111
Eveline Dabrovska.... 112
Detloff Klatt.... 113
Alecu Constantinescu.... 114
Ioan Florescu.... 118
Isac Horovitz.... 119
Gh. T. Marinescu.... 122

Lucia Serbănescu..... 124
F. Foussarigues..... 125
Delladecima..... 126
M. Gh. Bujor..... 127
Stan Golestan..... 127
Philippe Cyprut..... 129
Iordana Istrate..... 129
Constantin I. Untaru..... 130
Note..... 132
Bibliografie selectivă a corespondenței..... 139
Resumé..... 141
Zusammenfassung..... 142

Redactor: ZAMFIR BĂLAN
Tehnoredactor: CARMEN BRADLER

Bun de tipar: 9.08.1993 Tiraj: 4000 ex.
broșate. Hîrtie tipar de 70 g/m².
Format 16x61/86. Coli tipar 9
Apărut 1993

Tiparul executat sub cd nr. 362 la
Societatea Comercială Editură și Imprimerie
"Porto Franco" S.A. Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
ROMÂNIA